

Elitekvinner i skandinaviske nettverk ca. 1050 - 1200

Skaistė Puzinaitė

Institutt for arkeologi, konservering og historie
IAKH
Masteroppgave i historie

UNIVERSITETET I OSLO

09.05.2016

Forsidebilde: «Solveig på gården Solbjarger advarer om angrepet på Konghelle»

Tegnet av Vygantas Puzinas (min far)

Elitekvinner i skandinaviske nettverk ca. 1050 - 1200

Av Skaistė Puzinaitė

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

IAKH

Universitetet i Oslo, UIO

09.05.2016

© Skaistė Puzinaitė

2016

Elitekvinner i skandinaviske nettverk, ca. 1050 - 1200

Skaistė Puzinaitė

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne oppgaven handler om kvinner i skandinaviske elitenettverk i perioden ca. 1050 – 1200. Arbeid er basert på to historiske kilder: Saxo Grammaticus «Gesta Danorum» som fokuserer på dansk historie, men også noe svensk og norsk og Snorre Sturlasons «Heimskringla» som handler mest om norsk historie, men også noe svensk- og dansk historie.

Oppgaven har to hoveddeler. I den første delen er kvinnene systematisert avhengig av deres roller som hustru, enke, frille, forlovede, datter, søster, mor, slektning og venninne. Dette er en givende måte å sammenligne dem på. Den andre delen av oppgaven sorterer kvinner som ble brukt i andres politiske interesser, og kvinner som selv nådde sine mål. For å se på dette valgte jeg å dele dem i tre nivåer; kvinner som brikker, kvinner med innflytelse og kvinner med makt. Dette bidro til å se på ulike funksjoner som de spilte i sine nettverk. Oppgaven handler mye om prosesser enkelte kvinner gikk gjennom. Det er også lagt mye vekt på relasjoner mellom kvinner og miljøet de befant seg i.

Kildene er brukt som beretning. Ofte er samme situasjon eller person beskrevet ulikt, men samtidig er det noe felles. Det er ikke mulig å finne sannheten, men det er mulig å diskutere troverdighet og å løfte opp datidens tankemønstre i samfunnet. Ved bruk av antropologi kommer vi nærmere sannheten. Denne forskningen åpner også muligheten for å sammenligne kvinnesituasjon innenfor den religiøse og kulturelle sfæren i Skandinavia.

Annerledesheten med denne forskningen er at jeg nøye sammenlignet kvinneroller i begge kilder og analyserte nivåer av makten deres.

Elitekvinner i Danmark var preget av kristendommen, mens denne innflytelsen var mindre i Norge og Sverige. Kongsdøtre og dronninger i alle tre land er typisk de mektigste av elitekvinnene. Selv om friller i Danmark ikke hadde mulighet til å bli dronninger, kunne barna deres inneha høye posisjoner. I norske nettverk var friller mer synlige. De var mødre til konger og var i større grad en akseptert del av kongekretsen enn i Danmark. Når det gjelder kvinnemakt ble de i de fleste tilfeller brukt som brikker, i mindre grad hadde de innflytelse og minst handlet de på egen hånd. Mens Saxo begrenser seg til kun aristokratiske kvinner, inkluderer Snorre kvinner fra alle sosiale lag. Kildene viser også at nettverk i Danmark var mer flerkulturelle enn i Norge. Som regel var kvinner og giftemål et viktig hjelpemiddel for å bygge nettverk.

Forord

Kvinnehistorie. Det er en spennende reise. Jeg husker den gangen jeg kom til Norge og åpnet *Aftenposten* hvor det stod om ei kvinne i 1800-talls klær. Jeg løftet opp øynene fra henne samtidig som T-banen stoppet ved en stasjon med en bro over sporene. I dag vet jeg at det var Blindern. Bildet av kvinnen ga meg ideen om at en dag har jeg lyst å forske på kvinnehistorie. Det var en lang vei å gå for først måtte jeg skrive Bachelor, så var planen å jobbe som lærer i Litauen. Men et litauisk uttrykk sier: «Du planlegger og Gud ler av dine planer». Jeg måtte spørre Vilnius Universitetet om det var greit at min bacheloroppgave handler om norsk kvinnehistorie. Det var ikke helt akseptert, men greit i følge min senere veileder under bacheloren, Jolanta Karpavičiene.

Det var Jolanta som foreslo at jeg skulle snakke med historikere fra Universitetet i Oslo. Der var de trappene, tenkte jeg da jeg kom hit. Det var fortsatt en lang vei å gå språklig før de jeg møtte kunne forstå hva jeg sa og mente. Men fagfolk fra Oslo Universitetet mente mye og det gjorde et inntrykk. Historikere møtte meg frivillig og de var engasjert i min oppgave. Dette var min første erfaring med UiO-historikere. Det tok en stund før neste møte. Dit kom det flere mennesker som hadde lignende interesser og kunnskap. Mine historiske kvinner fikk nytt liv. Som alle kvinner brukte de historiske kvinnene god tid og plass. Det var spennende å se på hva de holdt på med for nesten tusen år siden. Har kvinner endret seg siden den gang? Ja. I dag snakker de om selvbilde, selvtilit og likestilling. Hvordan det var den gangen, er noe leseren får finne ut av i denne masteroppgaven.

Denne oppgaven ble ikke til bare ved min hjelp. Jeg var sjefen, men rundt meg var dyktige folk som motiverte, hjalp meg eller bare var. Først det faglige. Her har jeg lyst til å takke min veileder Hans Jacob Orning. Takker deg for løft, kunnskap og et beroligende nærvær gjennom masterløpet. Til Jón Viðar Sigurðsson, Bjørn Bandlien og Lars Ivar Hansen takker jeg for konsultasjoner under bacheloren i Vilnius for mange år siden og nå, mens jeg tok masteren. Også takk til kvinnehistorikeren Hilde Sandvik som hadde mye å fortelle om kvinnehistorie og seminarene i Skandinavia og Europa.

Jeg har lyst å takke min lillebror Mindaugas som alltid er med meg og alltid har noe spennende å diskutere om. Så hans søte familie Ieva og Rusnyte. Jeg takker min mamma og bestemor Johanna som har gått bort, far som tegnet illustrasjon for denne masteren, slekten i Litauen, familien til Ole Kristian, Irute og familie, Wanda, Kaare, Birgitte, Renata, Heidi, Rimantas og fleksible kolleger i «Barnas Barnehage». Og så er det kjæresten min Ole Kristian Håtveit for faglige debatter, alle bidrag til oppgaven og tålmodigheten hans.

Innhold

1	Innledning	1
2	Del.1: Elitekvinneres roller	17
2.1	Hustruenes roller i <i>Heimskringla</i> og <i>Gesta Danorum</i>	17
2.1.1	Hustruenes ulike roller i <i>Heimskringla</i>	17
2.1.2	Hustruenes ulike roller i <i>Gesta Danorum</i>	29
2.1.3	Sammenligning av hustruroller mellom <i>Heimskringla</i> og <i>Gesta Danorum</i>	36
2.2	Enkers roller	39
2.2.1	Enkeroller i <i>Heimskringla</i>	39
2.2.2	Enkeroller i <i>Gesta Danorum</i>	42
2.2.3	Sammenligning av enkers situasjon i <i>Heimskringla</i> og <i>Gesta Danorum</i>	43
2.3	Frillenes roller	44
2.3.1	Frillenes roller i <i>Heimskringla</i>	44
2.3.2	Frillenes roller i <i>Gesta Danorum</i>	47
2.3.3	Sammenligning av frillenes situasjon i <i>Heimskringla</i> og <i>Gesta Danorum</i>	49
2.4	Roller til kvinnelige forlovede	50
2.4.1	Forlovede kvinners roller i <i>Heimskringla</i>	51
2.4.2	Døtrenes forlovelser i <i>Heimskringla</i>	53
2.4.3	Forlovede kvinners roller i <i>Gesta Danorum</i>	56
2.4.4	Døtrenes forlovelser i <i>Gesta Danorum</i>	58
2.4.5	Sammenligning mellom forlovede elitekvinner i <i>Heimskringla</i> og <i>Gesta Danorum</i>	62
2.5	Døtrenes roller og handlingsrom om alt unntatt forlovelser. <i>Heimskringla</i>	64
2.6	Søstrenes roller	67
2.6.1	Søstrenes roller i <i>Heimskringla</i>	67
2.6.2	Søstrenes roller i <i>Gesta Danorum</i>	70
2.6.3	Sammenligning mellom søstre i <i>Heimskringla</i> og <i>Gesta Danorum</i>	71
2.7	Mødrenes roller	71
2.7.1	Mødrenes roller i <i>Heimskringla</i>	71
2.7.2	Mødrenes roller i <i>Gesta Danorum</i>	77
2.7.3	Sammenligning mellom mødre i <i>Heimskringla</i> og <i>Gesta Danorum</i>	80
2.8	De øvrige kvinnelige slektningenes roller	82
2.8.1	Kvinnelige slektningers roller i <i>Heimskringla</i>	82
2.8.2	Kvinnelige slektningers roller i <i>Gesta Danorum</i>	84

2.8.3	Sammenligning mellom kvinnelige slektningers roller i <i>Heimskringla</i> og <i>Gesta Danorum</i>	86
2.9	Venninners roller i <i>Gesta Danorum</i>	87
2.10	Sammenligning av de kvinnene som nevnes i <i>Heimskringla</i> og <i>Gesta Danorum</i>	87
3	Del. 2: Kvinnefunksjoner	91
3.1	Kvinnefunksjoner i <i>Heimskringla</i>	91
3.1.1	Kvinner som brikker.....	91
3.1.2	Kvinner med innflytelse	94
3.1.3	Kvinner med makt.....	97
3.1.4	Inkludering av utenlandske kvinner og deres funksjoner i <i>Heimskringla</i>	98
3.2	Kvinnefunksjoner i <i>Gesta Danorum</i>	99
3.2.1	Kvinner som brikker.....	99
3.2.2	Kvinner med innflytelse	103
3.2.3	Kvinner med makt.....	105
3.2.4	Inkludering av utenlandske kvinner og deres funksjoner i <i>Gesta Danorum</i>	106
3.3	Sammenligning av kvinnefunksjoner i <i>Heimskringla</i> og <i>Gesta Danorum</i>	107
4	Konklusjon.....	110
	Litteraturliste	116
	Kilder.....	116
	Artikler.....	116
	Bøker	121
	Nettsider.....	122
	Vedlegg	Feil! Bokmerke er ikke definert.
	Vedlegg nr. 1	Feil! Bokmerke er ikke definert.
	Vedlegg nr. 2	Feil! Bokmerke er ikke definert.
	Vedlegg nr. 3	Feil! Bokmerke er ikke definert.
	Vedlegg nr. 4	Feil! Bokmerke er ikke definert.
	Vedlegg nr. 5	Feil! Bokmerke er ikke definert.
	Vedlegg nr. 6	Feil! Bokmerke er ikke definert.

1 Innledning

Presentasjon og målet med oppgaven. Denne oppgaven handler om elitekvinnenes plass i skandinaviske nettverk i perioden ca. 1050 – 1200. Jeg har tilnærmet meg kvinner på to måter. Først skal jeg se på ulike kvinneroller og hvordan kvinners posisjon endret seg avhengig av rollen. Rollene viser hvilken relasjon de hadde til barn, mann, foreldre og miljø. Kvinnenes rolle var med andre ord avhengig av deres relasjon til ett bestemt menneske. Disse rollene hadde innflytelse på kvinnenes handlingsrom. Ut av dette kommer den andre tilnærmingen – funksjoner. De er oppdelt i tre grupper som; brikker, kvinner med innflytelse og makt. I de tilfeller hvor kvinner var brukt som brikker var de en del av prosesser som ble styrt av deres familie og miljø. Noen av kvinnene selv hadde mer eller mindre innflytelse, og noen av dem presenteres i kildene som så selvstendige og mektige at de kunne utøve makt direkte.

Forskjellen mellom å være brikke, ha innflytelse eller makt er avhengig av hvilke situasjoner kildene framstiller kvinner i. Som brikker defineres kvinner som passive og det berettes ikke om kvinners egen innflytelse i forhold til situasjoner de er nevnt i. Kvinner med innflytelse er belyst enten som i høyere grad aktive eller i situasjoner der hvor deres navn eller tilstedeværelse påvirket resultater i prosesser. De var avhengige av samarbeidspartnere, men hadde både direkte og indirekte påvirkning. Mektige kvinner var individuelle aktører med direkte makt. Private interaksjoner der hvor elitekvinner tok passiv eller aktiv roller er viktige i denne oppgaven, for kildene viser at i denne perioden i Skandinavia påvirket endringene i elitens private liv det offentlige livet.

Beretningene til oppgaven er hentet fra to kilder: *Gesta Danorum* og *Heimskringla*. Dette vil bli nærmere gjennomgått i metodedelen. Det første hovedmålet med denne oppgaven er å samle alle elitekvinner som var fra Skandinavia eller kvinnelige utlendinger som bodde i eller påvirket disse tre landene, diskutere deres ulike roller og hvordan de bidro til politisk og religiøs debatt, og om kvinnenes innsats. Det andre hovedmålet er å analysere kvinners funksjoner og grad av innflytelse i *Gesta Danorum* og *Heimskringla*. For å svare på disse målene skal jeg:

1. Presentere, analysere og sammenligne elitekvinners ulike roller; hustru, enke, frille, forlovede, datter, søster, mor, øvrig kvinnelig slekt og venninne.
2. Systematisere, analysere og sammenligne elitekvinnenes funksjoner som var avhengig av kvinnenes bidrag i nettverk. Funksjonene deres var ulike. De var representanter for sin familie, nettverksbyggere, formidlere av kristendommen gjennom patronat eller

deltakelse i kirkens liv, kulturformidlere eller medvirkere i politikken gjennom; tilstedeværelse, megling, samtaler, og egging.

3. Undersøke kvinners bakgrunn, analysere de kvinnene som er relevante og sammenligne deres muligheter i Skandinavia.
4. I den grad mulig; beskrive kvinnenes innflytelse, rom for handlinger og ytringer.
5. Finne forskjeller og likheter mellom kvinners handlingsrom avhengig av status.
6. Finne ut om interaksjon mellom kvinner og kristendommen, samt kvinner og statsutvikling.
7. Kontrastere skandinaviske kvinner seg imellom og de skandinaviske med utenlandske elitekvinner.
8. Sammenligne kvinners roller, funksjoner og innflytelse mellom *Gesta Danorum* og *Heimskringla*.

I denne oppgaven drøfter jeg kvinners virksomhet i forskjellige sammenhenger fordi kvinners handlinger i de fleste tilfeller var avhengig av deres sosiale status, sivile status og sosiale rolle. Hovedfokuset i oppgaven er på kvinner innenfor den politiske og religiøse arena, men siden endringer som foregikk i det private ofte påvirket politikken, er det også viktig å forske på private hendelser.

Fokuset er på elitekvinnene og forskjeller dem imellom. Elitekvinner i denne perioden hadde høy sosial status, var sentralt plassert i nettverk eller hadde et visst politisk handlingsrom. Kvinner fikk sin sosiale posisjon gjennom sin slekt, barn, giftemål og frilleforhold. I praksis fikk de adgang til ledende miljøer gjennom forbindelser med en mann som var høyt ansett i nettverket. I noen tilfeller er det likevel utfordrende å definere hvem som kan regnes som elitekvinner. Kvinner som endret utfall av hendelser i politiske og religiøse kretser er inkludert i denne oppgaven selv om elitestatusen er usikker. Alle kongsmødre er også med. Kvinner er ikke alltid navngitt når de omtales i kilder. Det var høy terskel for å skrive ned kvinnenavn. Når en kvinne ble betraktet som viktig nok til å bli nedskrevet med navn i middelalderens kilder, tyder det på at hun har vært viktig og dermed var en del av eliten. Alle kvinner som navngis i kildematerialet vil derfor være relevant kildegrunnlag for min master.

Volver,¹ kvinner som utførte magi, er de eneste frittstående kvinner uansett sosiale lag som er bevart i kildene. Disse kvinners posisjon er uvanlig siden kildene viser at relasjoner

¹Gro Steinsland, «Husfrue, Gydjer og Volver». I *Kvinnenes kulturhistorie fra antikken til år 1800*, redigert av Vogt Kari, Lie Sissel, Gundersen Karin, Bjørgum Jorunn, volum 1, Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø: Universitetsforlaget AS, 1985, s. 128-129.

spilte en sentral rolle både i det politiske og private livet. Ut fra *Heimskringla* og *Saxo Grammaticus* har kvinners slekt og miljø gitt et grunnleggende fundament for dem. De ga trygghet, støtte og forbindelser. Personlige egenskaper virket imidlertid også inn på en kvinnes politiske utfoldelse.

Kvinner flyttet mellom skandinaviske land og land utenfor Skandinavia, derfor i ulike problemstillinger valgte jeg å kontrastere skandinaviske med utenlandske kvinner. Dette bidro til å se på interaksjon mellom utlandet og Skandinavia. Der hvor det var mulig forsket jeg også om måten hustruer ble valgt i Skandinavia.

Tidsperspektiv. Tidlig middelalder (fra ca. 500 til ca. 1050) og høymiddelalder (fra ca. 1050 til ca. 1300) i Europa² var en periode med sterke endringer i statsutviklingen og kristendommen. Interaksjon mellom ulike kulturer foregikk ved giftemål, krig, mote, samarbeid, kulturutveksling og reiser. I denne perioden ble kristendommen innført i forskjellig tempo i alle tre land. Min forskningsperiode er ca. 1050 – 1200. I Norge betyr det fra Harald Hardråde til Magnus Erlingsson seier i slaget på Re. I Danmark, fra Svein Ulvsson til opprettelsen av Knut Valdemarssons regjering. Sverige har ikke en egen kilde, derfor følger de de to andre lands kilder. Kildene omtaler kvinnerollen ganske parallelt.³

Kilder og metoder. I denne forskningen brukte jeg sagaer fra *Heimskringla*⁴ (fra Harald Hardrådes til Magnus Erlingssons saga) og *Gesta Danorum* (bok 11 - 16)⁵. Det finnes mange flere kilder, men på grunn av begrensninger for masteroppgaven måtte jeg begrense meg til disse to. Perioden mellom ca. 1050 og 1200 er i alle tre land presentert av disse to kilder. Norges elitekvinner presenteres mest i den nevnte Snorres Sturlasons *Heimskringla* og noe i den danske kilden *Gesta Danorum*. Elitekvinner i Danmark presenteres mest i *Gesta Danorum* og noe i *Heimskringla*. Svenske elitekvinner er minst presentert i skriftlige kilder, men *Heimskringla* og *Gesta Danorum* er to av de mest detaljrike.

Av andre type kilder finnes runeinnskrifter og arkeologiske utgravinger. Runer presenterer mest Sverige og elitekvinner der. De blir kort nevnt i oppgaven. Arkeologiske funn presenterer materialet fra kirkegraver i alle tre land. Kirkegraver er en flott kilde for kvinnelige patronat, men er ikke tatt med i oppgaven.

² Store Norske Leksikon, s. v. «middelalderen». 10.04.2016. <https://snl.no/middelalderen>

³ Snorre Sturlason, *Heimskringla: Norske kongesagaer*, del 3, Oslo: Gyldendal, 2012, s.45 - 299.; Saxo Grammaticus, *Gesta Danorum: The history of the Danes*, redigert av Karsten Friis-Jensen, Volume 2, Oxford: Calendon Press, 2015.

⁴ Sturlason, *Heimskringla*, del. 3, s. 45-299.

⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, del 2.

I denne oppgaven ser jeg på kildene som beretninger.⁶ Den delen jeg bruker ble skrevet ned ganske kort tid etter at hendelsene skjedde. De hadde derimot ulike utgangspunkt. Snorre er en av de siste skaldene. Han kunne de politiske spillereglene godt og hadde god tilgang til skaldetradisjoner. Han forsvarer skaldekultur som verdifull, mens han samtidig er kristen. Ubevisst eller ikke klarte Snorre å bevare skaldetradisjonen til kommende generasjoner. Saxo har et annet utgangspunkt. Han er selv geistlig og hans verdenssyn er kristent. Han kan mye om dansk aristokrati, politikk og pedagogisk implementerer han kristendommen. Begge kildene dokumenterte henholdsvis norsk og dansk historie. Kongene er i sentrum. Det innebærer mye politisk historie og krigshistorie, men de gjengir også en del informasjon om kvinnes situasjon. I tidligmiddelalder og litt ut i høymiddelalderen foregikk mange førstatlige prosesser i politikken. Dette viser også kildene, da det offentlige og det private fortsatt ikke var helt adskilt. Dette muliggjør å analysere elitesnettet, kvinneroller og deres funksjoner.

Noen kvinner er nevnt i begge kildene. Begge forfattere ønsker å fremstå som nøytrale, men de legger vekt på ulike verdier og fakta. Samtidig likner noen av tankemønstrene og dette er givende å analysere med et antropologisk perspektiv. Jeg utelukker ikke muligheten for at mange av de nevnte navn og hendelser i kildene er fiktive og at de trenger et kritisk blikk,⁷ men situasjoner i seg selv er opplysende om samfunnet selv om de skulle være usanne. Derfor ved å sammenligne kildene ønsker jeg å forstå tankegangen hos elitekvinner i skandinavisk tidlig- og høymiddelalder. Sverre Bagge mener at:

Det er neppe mulig å gi en generell «oppskrift» på hvordan vi kan utnytte sagaene som historiske kilder... Det betyr ikke at vi uten videre kan regne med at sagaenes helhetsoppfatninger av samfunn, politikk eller forholdet mellom mann og kvinne er i samsvar med hvordan folk faktisk oppførte seg. Men det betyr at når flere sagaer gir inntrykk av et fast mønster for handlinger, så må dette mønsteret fortelle noe om den sosiale virkelighet på forfatternes tid, uten at de enkelte opplysninger behøver å være korrekte.⁸

De nevnte oppgaver som skal løses skal jeg fullføre med statistikk, sammenligning og jeg skal systematisere kvinner i forhold til kvinneroller. Ved hjelp av teorier fra antropologi⁹

⁶ Knut Kjelstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*, Oslo: Universitetsforlaget, 1999, s. 169-181.

⁷ Birgit Sawyer, Peter Sawyer, *Medieval Scandinavia: From Conversation to Reformation circa 800-1500*, London, University of Minnesota Press Minneapolis, 1993, s. 190.

⁸ Sverre Bagge, «Mann og kvinne i Heimskringla». I *Fokus på kvinner i middelalderkilder, rapport fra symposiet «Kilder til kvinnehistoriske studier i nordisk middelalder»*, redigert av Berit Jansen Sellevold, Else Mundal, Gro Steinsland, Isegran, september 1990, Skara: Viktoria Bokforlag, 1992, s. 9.

⁹ Hans Jacob Orning, Kim Esmark, Lars Hermanson, «Det rettsantropologiske perspektivet innenfor europeisk middelalderhistorie». I *Gaver, ritualer, konflikter Et rettsantropologisk perspektiv på nordisk middelalderhistorie*, redigert av Hans Jacob Orning, Kim Esmark, Lars Hermanson, Oslo: Unipub, 2010, s. 5 – 35.

og kjønns historie som er relevante for forskning på kvinner i tidlig- og høymiddelalder skal jeg analysere tilværelsen til forskjellige elitekvinner og se på de prosessene som foregikk i relasjoner mellom dem og miljøene de var en del av.

Den første delen av oppgaven skal som nevnt handle om kvinneroller. Der skal jeg bruke hver enkelt sak, plassere den i den rollen forfatteren hadde mest fokus på da han beskrev henne. Det er noen ganger komplisert å skille kvinneroller i kilden, for eksempel å skille en kone fra en enke. I mange tilfeller er det et valg jeg måtte ta. For eksempel hvis forfatteren har lagt vekt på hendelser etter at mannen til en hustru døde, da plasserer jeg henne under tema enke. I Snorres tilfelle kan det være vanskelig å skille mellom hustru og frille. Det er ofte vanskelig å finne den riktige rollen i og med at kvinner skiftet roller som hustru og enke, mormor og mor, søster og tante. En annen utfordring ved å plassere en kvinne på det mest passende stedet er at hun kan ha hatt flere roller samtidig. Den andre delen av oppgaven skal handle om funksjoner. Her rettes fokuset mot kvinnenens handlinger og i hvilken grad de hadde påvirkning i nettverket og politikken.

For hver kvinne står et tall i parentes. Tall fra 1 til 94 er kvinner fra *Heimskringla*, og 101 til 153 er fra *Gesta Danorum*. Om den samme kvinnen er nevnt i begge kildene, har hun to forskjellige numre. For eksempel har Margret Ingesdatter Fredkolla i *Heimskringla* nummer 9, og 104 i *Gesta Danorum*. Der det står to numre i parentes ved samme kvinne handler temaet om samme kvinne i begge kilder. Tallene står der av praktiske grunner, fordi noen av kvinnene nevnes under flere roller. Når jeg skal diskutere statistikk, eller skal snakke om den spesielle kvinnen som trolig ble nevnt flere ganger under forskjellige roller, blir tallene til hjelp for å kunne spore personen det gjelder. Tallene er også nyttige for statistikken. For mer informasjon om tall som tilhører hver kvinne, antall kvinner, roller og opprinnelse, se vedlegg nr. 1, 2, 5 og 6.

Første gang kvinnen er nevnt i en rolle står navnet i kursiv og indikerer den mest fylldige omtalen av kvinnen. I kursiv står også de kvinner som nevnes kun én gang i oppgaven og de som ikke nevnes under noen roller. De kvinnene som kildene beretter minimalt om har jeg valgt å skrive ned, fordi denne informasjonen er med på å gi et totalinntrykk av alle elitekvinner i skandinaviske nettverk.

Når jeg nevner kvinnen for første gang setter jeg også hennes levedato, hvis den er kjent. Alle som ble datert og ikke har fått note, har jeg forholdt meg til datoene som er angitte på nettsider som er oppgitt bakerst i litteraturlista.

Historiografi. Kvinnehistorie har i de siste fem tiårene utvidet sin forskningshorisont. Fra å være et tema som ble drøftet tilfeldig av historikerne, ble den en del av akademiske studier

som i større grad inkluderes i ulik historiefortelling og historieforskning i dag. I 1986, da Gro Hagemann presenterte kjønns historie, som i følge henne var veien ut av sosialhistorie som samlet data og fremhevet kvinners funksjoner i økonomiske og sosiale sammenhenger, fikk hun støtte av den første professoren for kvinnehistorie i Norge, Ida Blom. Blom delte kjønn i to definisjoner: «sex» som beskriver det biologiske kjønn, og «gender» som omhandler det sosiale aspektet av kjønn. Disse tolkninger ble sett i samspill med hverandre opp gjennom historien.¹⁰ I praksisen til danske forskere brukes patriarkatsteorien. Den er egnet til å undersøke bilaterale forhold mellom kjønn i middelalderen. Teorien sier at kvinner hadde muligheten til å nekte underordning, mens kvinners aksept i dette tilfelle var normen.¹¹

Historiografi som handler om elitekvinnehistorie i Skandinavia i perioden mellom ca. 1050 til ca. 1200 er mangfoldig i de tre landene.¹² Kvinnehistorie er et snevert fagfelt med få forskere, men historikere har samarbeidet på tvers av grensene. Selve kildegrunlaget bidrar også til at det foregår felles seminarer og prosjekter.

Seminarer om kvinnehistorie i nordiske land startet i 1978 og fortsetter jevnt, men etter hvert ble det mindre fokus på middelalderens kvinner. I starten resulterte de i monografier og artikler, men de siste kvinnehistoriske seminarer som eksempel fra 2008 i Åbo og fra 2015 i Stockholm fikk ikke rapporter. Dette er temaene fra disse seminarene:

1. Kvinden i middelalderen, København, 1978.¹³
2. Kvinnearbeid i Norden fra vikingtiden til reformasjonen: Foredrag fra et nordisk kvinnehistorisk seminar i Bergen 3 – 7 august 1983.¹⁴
3. To seminarer fra 1985 og 1987 som er gitt ut i: Kvinnors Rosengård Medeltidskvinnors liv och hälsa, lust och barnafödande. Föredrag från nordiska tvärvetenskapliga symposier i Århus aug. 1985 och Visby sept. 1987.¹⁵

¹⁰ Ida Blom, Sølvi Sogner, red., *Med kjønns perspektiv på norsk historie, Fra vikingtid til 2000 år skiftet*, Oslo: Cappelen Akademisk forlag, 2005, s. 14.

¹¹ Nanna Damsholt, «Theories of Patriarchy and Women's History». I *Female power in the middle ages: Proceedings from the 2. St. Gertrud Symposium Copenhagen, August 1986*, redigert av Karen Glente, Lise Winther-Jensen, Copenhagen: C. A. Reitzel, 1986, s. 62.

¹² En del av mine påstander er preget av den grunn at jeg begrenset meg til forskning som er skrevet på norsk og engelsk språk.

¹³ Nanna Damsholt, «Women in Latin Medieval Literature in Denmark e. g. annals and chronicles». I *Aspects of Female Existence: Proceedings from The St. Gertrud Symposium "Women in The Middle Ages" Copenhagen, September, 1978*, redigert av Birte Carlé, Nanna Damsholt, Karen Glente med fler, Copenhagen, Gyldendal, 1980, s. 58-68; Thelma Jexlev, «Wills, Deeds, and Charters as Sources for the History of Medieval Women». I *Aspects of Female Existence: Proceedings from The St. Gertrud Symposium "Women in The Middle Ages" Copenhagen, September, 1978*, redigert av Birte Carlé, Nanna Damsholt, Karen Glente med fler, Copenhagen, Gyldendal, 1980, s. 28-40.

¹⁴ Berit J. Sellevold, «Knokler, oldsaker og kvinner: Fysisk antropologi som metode til kunnskap om kvinner i middelalderen». I *Kvinnearbeid i Norden fra vikingtiden til reformasjonen Foredrag fra et nordisk kvinnehistorisk seminar i Bergen 3 – 7 august 1983*, Bergen: Universitet i Bergen, 1983, s. 63-77.

4. Female power in the middle ages, Copenhagen, 1986.¹⁶
5. Kilder til kvinnehistoriske studier i nordisk middelalder. Vurdering og metode. Fredrikstad, 1990.¹⁷
6. Kirkehistorier. Middelalder symposium, København 1996.¹⁸
7. Family, marriage and property devolution during the Middle Ages, Kungälv, Sverige, 1998.¹⁹
8. Køn, religion og kvinder i bevægelse, Roskilde, 1999.²⁰

Temaer under disse seminarer står i vedlegg nr. 3.

Det at tema om elitekvinner og generelt kvinner i middelalder er aktuelt i Skandinavia, og at forskere samarbeider viser skandinaviske tidsskrifter som *Scandinavian Journal of History* og *Collegium Mediaevale*. For å spare plass har jeg skrevet temaene i vedlegg nr. 4 hvor det også står navn på publikasjoner i noter.

Tverrfaglig forskning som tar opp kvinnehistorie går på tvers av rettshistorie, litteraturhistorie, religionshistorie, økonomihistorie og sosialhistorie. I det følgende skal jeg beskrive hvilke temaer som er skrevet om på de ulike feltene.

Ulike aspekter om *frilleforhold* ble tatt opp i alle skandinaviske land. I Norge formidlet Sverre Bagge om frillenes liv i *Heimskringla*. Han mener at friller som var mødre til kongene befinner seg i kilder kun til de fikk barn,²¹ men han reflekterte også over unntak av denne påstanden. Som eksempel viser Bagge ståstedet til frillen som var mor til Magnus den

¹⁵ Else Mundal, Gro Steinsland, «Kvinner og medisinsk magi». I *Kvinnors Rosengård Medeltidskvinnors liv och hälsa, lust och barnafödande. Föredrag från nordiska tvärvetenskapliga symposier i Århus aug. 1985 och Visby sept. 1987*, redigert av Hedda Gunneng, Beata Losman, Bodil Møller Knudsen med fler, Kongälv: Goterna, 1989, s. 97-121.

¹⁶ Damsholt, «Theories of Patriarchy and Women's History», s. 55-76.; Ragnhild Ormøy, «Women as Landowners Seen in the Development of Society in the Norwegian Middle Ages». I *Female power in the middle ages: Proceedings from the 2. St. Gertrud Symposium Copenhagen, August 1986*, redigert av Karen Glente, Lise Winther-Jensen, Copenhagen: C. A. Reitzel, 1986, s. 172-182.; Birgit Sawyer, «Women as Landholders and Alienators of Property in Early Medieval Scandinavia». I *Female power in the middle ages: Proceedings from the 2. St. Gertrud Symposium Copenhagen, August 1986*, redigert av Karen Glente, Lise Winther-Jensen, Copenhagen: C. A. Reitzel, 1986, s. 156-171.

¹⁷ Bagge, «Mann og kvinne i Heimskringla», s. 8-31.

¹⁸ Berit J. Sellevold, «Kvinnen, kirken og døden: Middelalderbegravelser i Norden». I *Kirkehistorier: Rapport fra et middelaldersymposium*, redigert av Nanna Damsholt, Grethe Jacobsen, Niels Henrik Holmqvist-Larsen, København: Museum Tusulanums Forlag Københavns Universitet: 1996, s. 151-169.

¹⁹ Kathrine Græsdal, «Joint Ownership in Medieval Norway». I *Family, marriage and property devolution during the Middle Ages*, redigert av Lars Ivar Hansen, Tromsø: University of Tromsø, 2000, s. 81-97.; Bjørn Bandlien, «The Church's Teaching on Women's Consent: A threat to Parents and Society in Medieval Norway and Iceland?». I *Family, marriage and property devolution during the Middle Ages*, redigert av Lars Ivar Hansen, Tromsø: University of Tromsø, 2000, s. 55-79.

²⁰ Hilde Elisabeth Haaland, «Magi og kjønn i de norrøne lovene». I *Køn, religion og kvinder i bevægelse Konferanserapport fra det VI. Nordiske Kvindehistorikermøde tisvildeleje 12.-15. August 1999*, redigert av Anette Warring, Roskilde: Institut for historie og samfunnsforhold Roskilde Universitetscenter, 2000, s. 306-321.

²¹ Sverre Bagge, «Kvinner i politikken i middelalderen». I *Middelalderkvinner-liv og virke Onsdagskvelder i Bryggens Museum*, redigert av Ingvild Øye, volume 4, Bergen: Bryggens Museum, 1989, s. 27.

Gode, da hun hadde lyst å sitte nærmest sin sønn, som ble konge.²² Bjørn Bandlien mener at grunnen til at forholdene begrenset seg til frilleforhold kunne være manglende vilje til giftemål.²³ Ingvild Øye argumenterer for at fram til midten av 1200-tallet var de fleste norske konger født utenfor ekteskap. Friller fikk derfor innflytelse på kongene gjennom personlige bånd.²⁴ Dansk historiografi har skrevet også om dette temaet. Inger Dübeck mener at friller hadde lavere sosiale status enn menn eller ikke hadde mulighet til å finansiere ekteskap.²⁵ Thyra Nors påpeker at historiografien som omtaler friller egentlig handler om deres sønner.²⁶

En interessant vinkling om oppfostring og friller har Sverre Bagge da han sammenlignet europeiske og norske tradisjoner angående oppfostring. I Norge var fosterforeldre i en underordnet rolle og derfor var det vanlig at frillens familie oppfostret parets barn. Mens i Europa ble barn som regel oppfostret av familier som stod sosialt høyere, derfor ikke hos elskerinner.²⁷

Om *hustruene* er det fortsatt forsket lite. Jón Viðar Sigurðsson påpekte ut fra islandske sagaer at hustruer hadde sterkere tilhørighet til sin mann enn til sin far.²⁸ Om definisjon av kone i Skandinavia skrev svenske Birgit Sawyer. Hennes påstand er at kun den gifte kone var anerkjent.²⁹ *Enker* har også blitt tatt opp av den norske historikeren Sverre Bagge. Han mener at enker hadde mer friheter for å utøve sine handlinger når de valgte nye partnere.³⁰ Jón Viðar Sigurðsson og Anne Riisøy mener at enker også hadde mulighet til å opprette egne vennsksapsrelasjoner, «dei ble nesten menn».³¹ Sigurðsson skiller enker i to typer; med barn og uten. I følge ham flyttet enker som ikke hadde barn tilbake til foreldrene. De synlige i kilden er som regel enker med barn som tok over ansvaret for forvaltning av eiendommene.³² Angående kvinner og menn under *skilsmisser* forsker Bagge. Han så på årsaker til skilsmisser

²² Bagge, «Mann og kvinne i Heimskringla», s. 15.

²³ Bandlien, «The Church's Teaching on Women's Consent», s. 56.

²⁴ Ingvild Øye, «Kvinner, kjønn og samfunn. Fra vikingtid til reformasjon». I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie, Fra vikingtid til 2000 år skiftet*, redigert av Ida Blom og Sølvi Sogner, Oslo: Cappelens Akademisk forlag, 2005, s. 94.

²⁵ Inger Dübeck, «Women, Weddings and Concubines in Medieval Danish Law». I *Scandinavian Journal of History*, 17; Oslo-Stockholm: Scandinavian University Press, 1992, s. 317-318.

²⁶ Thyra Nors, «Illegitimate Children and Their High-Born Mothers: Changes in the perception of Legitimacy in Medieval Denmark». I *Scandinavian journal of history*, 21, Scandinavia University Press, 1996, s. 21-22.

²⁷ Bagge, «Kvinner i politikken i middelalderen», s. 26.

²⁸ Jon Vidar Sigurdsson, *Den vennlige vikingen: Vennskapets makt i Norge og på Island*, Oslo: Pax Forlag A/S, 2010, s. 131.

²⁹ Birgit Sawyer, «Faith, Family, and Fortune: The Effect of Conversation on Women in Scandinavia». I *Household, Women, and Christianities: In Late Antiquity and The Middle Ages*, redigert av Anneke B. Mulder-Bakker, Jocelyn Wogan-Browne, Turnhout: Brepols, 2005, s. 113.

³⁰ Bagge, «Mann og kvinne i Heimskringla», s. 13.

³¹ Jon Vidar Sigurdsson, Anne Irene Riisøy, *Norsk Historie 800-1536: Frå krigerske bønder til lydige undersåttar*, Oslo: Det Norske Samlaget, 2011, s. 35.

³² Jon Vidar Sigurdsson, *Det Norrøne Samfunnet Vikingen, Kongen, Erkebiskopen og bonden*, Oslo: PAX Forlag A/S, 2008, s. 199.

i *Heimskringla*, der en av påstandene er at skilte kvinner ikke hadde noen utfordringer i å finne seg en ny partner etter skilsmisse.³³ Bjørn Bandlien viser aksepterte grunner for å skille seg i middelalderen; hvis et par ikke var likeverdig, hvis partneren var antatt død eller ble invalid.³⁴

Når det gjelder *forlovelser* og *giftemål* har forskere fra alle tre land diskutert dette. For eksempel i Norge mener Sigurðsson at foreldre forskjellsbehandlet sine barn under valg av partnere.³⁵ Bjørn Bandlien så derimot muligheter for kvinner i å påvirke valg av menn³⁶ og ekteskapsinngåelser³⁷. Svenske Sawyer skiller utfordringene ved giftemål i førkristen tid og i kristen tid. I følge henne endret synet på forlovelser seg slik at hvis giftemålet i førkristen tid var regnet som en allianse mellom to slekter, krevdes det etter kristendommens innføring at partnere tilfredsstilte kristne krav. Dette utfordret slekter på en annen måte.³⁸ Den danske Dübeck er generelt sett enig med Sawyer, men hun legger til at etter kristendommens innføring av kristne lover ble det lagt vekt på samtykke fra begge partnere.³⁹ Nanna Damsholt skrev om årsaken til at danske elitekvinner var attraktive på ekteskapsmarkedet i Europa, og fremhevet eksempelet om Estrid Margarete Sveinsdatters forlovelser og giftemål.⁴⁰

Om *barselskvinner* og *fødselstradisjoner* er det forsket i Norge og litt i Danmark. Ole Jørgen Benedictow skrev mye om kvinners muligheter til å døpe,⁴¹ bidrag og behandling av ei fødende kvinne⁴² og om amming⁴³. Erik Gunnes og Ronald Grambo tok opp kristent og hedensk syn på barselkvinner og deres rett å bli begravd på kirkegården.⁴⁴ Studier viser at i alle de tre skandinaviske land, allerede i den første delen av middelalderen, var praksis å unngå å bære døde barselkvinner til kirken og begrave dem på kirkegården.⁴⁵ Danske Grethe

³³ Bagge, «Mann og kvinne i Heimskringla», s. 13-15.

³⁴ Bjørn Bandlien, *Å finne den rette: Kjærlighet, individ og samfunn i norrøn middelalder*, Oslo: Den Norske Historiske Forening, 2001, s. 131-143.

³⁵ Sigurdsson, *Den vennlige vikingen*, s. 128.

³⁶ Bandlien, «The Church's Teaching on Women's Consent», s. 61.

³⁷ Bandlien, *Å finne den rette*, s. 131-164.

³⁸ Sawyer, «Faith, Family, and Fortune», s. 113-115.

³⁹ Dübeck, «Women, Weddings and Concubines», s. 316.

⁴⁰ Damsholt, «Women in Latin Medieval Literature...», s. 58-63.

⁴¹ Ole Jørgen Benedictow, «Reproduksjon og undertrykkelse». I *Kvinnenes kulturhistorie Fra antikken til år 1800*, redigert av Vogt Kari, Lie Sissel, Gundersen Karin, med fler., volum 1, Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø: Universitetsforlaget AS, 1985, s. 122.

⁴² Benedictow, «Reproduksjon og undertrykkelse», s. 123.

⁴³ Ole Jørgen Benedictow, «The Milky Way in History: Breast Feeding, Antagonism between the Sexes and Infant Mortality in Medieval Norway». I *Scandinavian Journal of History*, volum 10, nr. 1, Stockholm: The Almqvist&Wiksell Periodical Company, 1985, s. 46.

⁴⁴ Erik Gunnes, «Uren og hedning». I *Historisk Tidsskrift*, volum 54, Oslo: Universitetsforlaget, 1975, s. 89-99;

Ronald Grambo, «Uren og hedning Replik til Erik Gunnes». I *Historisk Tidsskrift*, volum 55, Oslo:

Universitetsforlaget, 1976, s. 108-110; Erik Gunnes, «Svar til Grambo». I *Historisk Tidsskrift*, volum 55, Oslo: Universitetsforlaget, 1976, s. 111-112.

⁴⁵ Gunnes, «Uren og hedning», s. 93.

Jacobsen skrev om kvinnegilder der kvinner arrangerte samling med ritualer før fødsel.⁴⁶ Hun omtalte også en kritisk situasjon der det var behov for medisinsk hjelp under fødselen.⁴⁷

Om kvinnes økonomi, arv, rettigheter, deltakelse i rettsaker og arvemuligheter har forskere fra alle tre landene studert. Norske Ragnhild Ormøy presenterte unntak der gifte kvinner disponerte sin arv selvstendig, selv om de var pålagt å få tillatelse fra ektemennene.⁴⁸ Hun kom også frem til at etter 1152/53 kunne alle donere en tiendedel av arven. Dette åpnet for muligheter til kvinnelig patronat.⁴⁹ Hun skrev også om enker, deres økonomi og rettigheter til arv. Selv om hovedfokuset er på en senere periode, ca. 13-14 århundre, er det mulig å få noe inntrykk om den tidligere perioden, siden dette studiet inkluderer Gulatingsloven og Frostatingsloven.⁵⁰ I Norge handler det meste av forskning om middelalderens lover rundt Gulatingsloven, der rettsregler begynte å bli samlet mot slutten av 1000-tallet.⁵¹ Kathrine Græsdal skrev om kvinnes arv og medgift.⁵² Lars Ivar Hansen ga oversikt over ulike arvesystemer i Skandinavia. Han fokuserer hele veien også på kvinnes arvemuligheter.⁵³ Som et eksempel viser han til forskning av Elsa Sjöholm hvor det i det danske og østsvenske områder var utbredt bruk av parentelprinsipp. Prinsippet ga døtre rett til å arve halvparten av det sønner fikk. Kvinner ble behandlet likt utover i selve systemet, med unntak av at de arvet halvparten av mennenes andel. Arverekkefølgen i parentelsystemet var prioritert slik; barn og barnebarn, foreldre og deres barn, besteforeldre og deres barn, besteforeldres søsken og deres barn.⁵⁴ Svenske Alexandra Sanmark skrev ut fra Gulatingsloven og Frostatingsloven om kvinners deltakelse på tinget i Norge.⁵⁵ De samme tre temaer er tatt opp av Sawyer, som kom frem til at etter innføring av kristendommen fikk kvinner flere muligheter til å arve.⁵⁶ Hun sier også at kvinner som giftet seg uten samtykke stort sett mistet arven.⁵⁷ Hun viser til et

⁴⁶ Grethe Jacobsen, «Pregnancy and Childbirth in the Medieval North: A Topology of Sources and a Preliminary Study». I *Scandinavian Journal of History*, volum 9, Sweden, Göteborg: Graphic Systems AB, 1984, s. 91-111.

⁴⁷ Jacobsen, «Pregnancy and Childbirth in the Medieval North», s. 102.

⁴⁸ Ormøy, «Women as Landowners...», s. 172-182.

⁴⁹ Ormøy, «Women as Landowners...», s. 172-182.

⁵⁰ Ragnhild Ormøy, «Enkers økonomiske og rettslige stilling i norsk middelalder». I *Historisk Tidsskrift*, volum 69, Oslo: Universitetsforlaget, 1990, s. 455-470.

⁵¹ Store Norske Leksikon, s. v. «Gulatingsloven». 14. 01. 2016. <https://snl.no/Gulatingsloven>; Knut Helle, *Gulatinget og Gulatingslova*, Leikanger: Skald, 2001, s. 12.

⁵² Græsdal, «Joint Ownership in Medieval Norway», s. 81-97.

⁵³ Lars Ivar Hansen, «Slektskap, eiendom og sosiale strategier i nordisk middelalder». I *Collegium mediaevale Tverfaglig tidsskrift for middelalderforskning Interdisciplinary Journal of Medieval Research*, volum 7, nr. 2, Oslo: Society for Medieval Studies, 1994, s. 103-154.

⁵⁴ Hansen, «Slektskap, eiendom og sosiale strategier i nordisk middelalder», s. 120-122.

⁵⁵ Alexandra Sanmark, «Women at the things». I *Kvinner i vikingtid*, redigert av Nancy Coleman, Nanna Løkka, Oslo: Scandinavian Academic Press, 2014, s. 89-101.

⁵⁶ Birgit Sawyer, «Women as bridge-builders: The role of women in viking age Scandinavia». I *People and Places in Northern Europe 500-1600 Essays in Honour of Peter Hayes Sawyer*, redigert av Ian Wood og Niels Lund, Woodbridge: The Boydell Press, 1991, s. 214.

⁵⁷ Sawyer, «Faith, Family, and Fortune», s. 115.

eksempel der en kvinnelig patron ble drept etter at hun valgte å gi sin arv til kirken i stedet for til slekten.⁵⁸ Hun peker også på kirkens innsats for å få enker og ugifte kvinner til å bli nonner på grunn av arv.⁵⁹ I tillegg sammenligner hun arveprinsipper mellom kvinner i Skandinavia i middelalderen.⁶⁰

Danske Grete Jacobsen viser, ut fra den Jyske loven som ble utgitt i 1241, til at enker hadde muligheter til å disponere egne penger.⁶¹ Selv om lovene er utgitt etter min forskningsperiode antar jeg at dette kunne være relevant for årene før år 1200. I Danmark har Thyra Nors påpekt at Svein Ulvsson var den siste kongen i Danmark som arvet tronen på grunn av sin mor som stammet fra kongelig familie.⁶² Thelma Jexlev viser i sin forskning at i Danmark ga kvinner ulik type arv både til kirken og private folk, ved bruk av testamenter. Det første testamentet som er etterlatt av en kvinne er fra begynnelsen av det 14-århundret, men forskeren gir også en oversikt over dokumenter og kildenes situasjon før 1200.⁶³

Kvinnelige *patroner* er det forsket lite på. I Norge gjennomgikk Anna Elisa Tryti sagaer og testamenter. Der fant hun at kvinner måtte betale medgift før de gikk i kloster. Den største inntekten klostrene fikk var fra proventkvinner.⁶⁴ Ut fra svenske diplomater (som handlet om tiden fram til år 1280) fant Birgit Sawyer ut at i Sverige var ca. 30 % av donasjoner til kirker gjort av kvinner eller for kvinner.⁶⁵

Kvinner som *kulturbærere* er beskrevet fra ulike vinkler. I Norge diskuterte Sverre Bagge eggende kvinner i *Heimskringla*. Han skrev en synonym til den eggende kvinnen – hevnerinnen. Hevnerinnen var, i følge ham, en del av det norrøne samfunnet.⁶⁶ Jón Viðar Sigurðsson har også flere refleksjoner om eggende kvinner. Han er enig med Bagge at i de fleste situasjoner handlet eggning om viljen til å hevne og dette handlet om drap. Ofte egget kvinner for å skaffe seg ære og beskytte sin familie.⁶⁷ Øye fant at i islendingenes sagaer ble det satt pris på kvinner med sterke egenskaper som styrke, klokskap, ære og lojalitet.⁶⁸ Om kvinner i kjærlighets forhold, hevnerinner, deres funksjon i diktskrivingen ble skrevet av

⁵⁸ Sawyer, «Faith, Family, and Fortune», s. 119.

⁵⁹ Sawyer, «Women as Landholders and Alienators...», s. 161.

⁶⁰ Sawyer, «Women as Landholders and Alienators...», s. 156-171.

⁶¹ Grete Jacobsen, *Guilds in Medieval Denmark The Social and Economic Role of Merchants and Artisans. A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (History)*. PhD-avhandling, University of Wisconsin-Madison: 1980, s. 256.

⁶² Nors, «Illegitimate Children and Their High-Born Mothers», s. 20.

⁶³ Jexlev, «Wills, Deeds, and Charters...», s. 28-40.

⁶⁴ Anna Elisa Tryti, «Kvinner og klosterliv». I *Middelalderkvinner-liv og virke: Onsdagskvelder i Bryggens Museum*, redigert av Ingvild Øye, volum 4, Bergen: Bryggens Museum, 1989, s. 35.

⁶⁵ Sawyer, «Women as Landholders and Alienators...», s. 167.

⁶⁶ Bagge, «Mann og kvinne i Heimskringla», s.19.

⁶⁷ Sigurdsson, *Det Norrøne Samfunnet*, s. 84.

⁶⁸ Øye, «Kvinner, kjønn og samfunn», s. 97.

Bandlien. Han sammenlignet middelalder kilder og tok frem tankemønstre som belyser mentalitet; valg av partner, grensesetning i parforhold, vold i relasjoner, menns måter å vinne oppmerksomhet fra en kvinne, seksualitet; tradisjoner og statens og kirkens innflytelse i kjærlighets relasjoner.⁶⁹ Svenske Sawyer sammenlignet en idealkvinne slik hun ble beskrevet i *Gesta Danorum* og i islandske sagaer.⁷⁰ Hun mener at Snorre ikke hadde fokus på kvinners uanstendigheter og at han ikke undervurderte dem, mens Saxo beskrev dem på en krenkende måte.⁷¹ Sawyer ser også på kvinnesynet og kvinners væremåte i *Gesta Danorum* der hun sammenlignet Svend Aggesen og Saxos kilder.⁷² I Danmark tok også Nanna Damsholt opp om kvinner i latinsk og dansk skriftradisjon.⁷³ I følge danske Jacobsen finnes det eksempler i ballader der menn bortfører gravide kvinner, for senere å legitimere disse barna. I den samme boka har hun omtalt balladen «Døden til dronning Dagmar».⁷⁴ Ulla Haastrup og John Lind studerte Margret Ingesdatter Fredkullas innflytelse på kirkekunst i Danmark. De mener at bysantinsk kunst i kirkene var hennes fortjeneste, og at hun er presentert i noen av kalkmaleriene.⁷⁵

Om kvinners *kriminalitet* skrev danske Jacobsen. I følge henne ble gravide kvinner aldri nevnt for å ha fått straff for kriminelle handlinger.⁷⁶

Når det handler om kvinner i *utuksaker* så mener Bagge at Kristin Sigurdsdatter ikke ble straffet da hun forlot Erling Skakke.⁷⁷ Danske Dübeck påstod at hvis en kvinne var involvert i utuksaker, og ikke informerte fremtidige menn om dette før hun giftet seg for andre gang, mistet hun arven.⁷⁸

Voldtekt mot kvinner er omtalt i norsk og dansk historiografi. Bagge mener at voldtekt var brukt som en metode under kamper i krig. På denne måten ble voldtekt av en kvinne en krenkelse og et tegn på overlegenhet rettet mot motstanderen.⁷⁹ Danske Dübeck skrev om andre typer voldtekt. Ut fra de danske lovene kom hun frem til at det også ble regnet som

⁶⁹ Bandlien, *Å finne den rette*, s. 41-58, 86-119, 131-165.

⁷⁰ Sawyer, «Faith, Family, and Fortune», s. 120-121.

⁷¹ Sawyer, «Women as Landholders and Alienators...», s. 142-148.

⁷² http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rbph_0035-0818_1985_num_63_4_3518 [14.01.2016] (Sawyer, Birgit, «Valdemar, Absalon and Saxo: Historiography and politics in medieval Denmark»), s. 690.

⁷³ Damsholt, «Women in Latin Medieval Literature...», s. 58-63.

⁷⁴ Jacobsen, «Pregnancy and Childbirth in the Medieval North», s. 97-98.

⁷⁵ Martin Cl. Gertz (utg.), *Vitae Sanctonum Danorum* (Köpenhamn 1908-1912), s. 190. sitert i Hohn H. Lind og Ulla Haastrup, «Dronning Margrete Fredkulla. Politisk magthaver og mæcen for byzantisk kunst i danske kirker i 1100-tallets begyndelse». I *Medeltidens genus: Kvinnors och mäns roller inom kultur, rätt och samhälle. Norden och Europa ca. 300-1500*, redigert av Lars Hermanson og Auður Magnúsdóttir (Göteborg: Göteborgs Universitet, 2016), s. 32.

⁷⁶ Jacobsen, «Pregnancy and Childbirth in the Medieval North», s. 100.

⁷⁷ Bagge, «Mann og kvinne i Heimskringla», s. 13.

⁷⁸ Dübeck, «Women, Weddings and Concubines», s. 319.

⁷⁹ Bagge, «Mann og kvinne i Heimskringla», s. 14.

voldtekt hvis paret hadde relasjon i skjul og det kom rykter om dem til slekten. I slike tilfeller var det mannen som ble straffet.⁸⁰

Både norske og svenske historikere har skrevet om kvinnes *forhold til religion*. Gro Steinsland fokuserte på kvinnesituasjon i førkristen tid og hun mente at kvinner som utførte ritualer i førkristen tid var likestilte med menn.⁸¹ Et motsatt positiv aspekt ved innføringen av kristendommen fant Anna Elisa Tryti ved at nonneklostre ga kvinner rom for utdanning og intellektuell utvikling.⁸² Flere studier er gjort om situasjonen i nonneklostrene. Elisabeth Aasen skrev om arbeidsfordelinger for kvinner og det hierarkiske systemet i nonneklostrene.⁸³ Sawyer sammenlignet, og viste antall nonneklostre, i skandinaviske land.⁸⁴ I diskusjon om synet på kvinner mener hun at kristendommen frigjorde kvinner fra de gamle verdiene der det ble lagt vekt på kvinnes fruktbarhet, familie og sosiale status. Kristendommen ga, i følge henne, også verdi til de kvinner som var utenfor de ideelle rammene. Dette kunne være fattige, ufruktbare, foreldreløse- og ugifte kvinner.⁸⁵ Et annet aspekt hun kom frem til var at den passive kristne kvinnen var prioritert fremfor den aktive hedenske.⁸⁶

En rekke norske historikere har skrevet om kvinner i *politiske relasjoner*. Bagge skrev om sagakvinner som brikker i politikken der mennene, ved kvinnes hjelp, fikk en bedre maktposisjon. Han skrev også om måter kvinner handlet på i den politiske sfæren. Han mente at gifte kvinner fikk mer makt siden grensen mellom den private og den offentlige sfæren var uklar og det meste av beslutninger ble tatt på hjemmebane.⁸⁷ Han har ikke tro på bruk av patriarkatsteori, som legger vekt på solidaritet i partnerforhold for denne perioden, og vil erstatte den med en funksjonsorientert teori der man ser på rollemønstrene til begge kjønn.⁸⁸ Øye også skrev om hvordan kvinner fikk sosial og politisk innflytelse. Hun mener at dobbelte slektstilhørighet i tidlig- og høymiddelalder gav kvinner muligheten til å påvirke politikken gjennom familie siden det private og offentlige ikke hadde klare skiller.⁸⁹ Sigurðson har lite tro på at kvinner kunne ha stor innflytelse på vennskapsforholdene i den politiske sfæren

⁸⁰ Dübeck, «Women, Weddings and Concubines», s. 318-319.

⁸¹ Steinsland, «Husfrue, Gydjer og Volver», s. 127.

⁸² Tryti, «Kvinner og klosterliv», s. 36-37.

⁸³ Elisabeth Aasen, *Bergenske kvinner fra Sankta Sunniva til Karine Korgekone*, Oslo: Pax Forlag, 2006 s. 15-31.

⁸⁴ Sawyer, «Faith, Family, and Fortune», s. 111-118.

⁸⁵ Sawyer, «Faith, Family, and Fortune», s. 111.

⁸⁶ «according to Church women should be totally subordinate, obedient and self-sacrificing», Birgit Sawyer, «Viking-age Women». I *Viking Heritage Magazine*, Visby: Högskolen på Gotland, 2004, s. 151.

⁸⁷ Bagge, «Kvinner i politikken i middelalderen», s. 24-28.; Bagge, «Mann og kvinne i Heimskringla», s. 16-23.

⁸⁸ Bagge, «Mann og kvinne i Heimskringla», s.25-26.

⁸⁹ Øye, «Kvinner, kjønn og samfunn», s. 91-93.

siden disse oppgavene tilhørte ledere av husholdet og dem som hadde en høy sosial status.⁹⁰ Den svenske historikeren Lars Hermanson viser til kvinners betydning i danske og svenske sosiale nettverk. For eksempel at idet danske dronning Margret Ingesdatter Fredkolla dør, kolliderer alliansene mellom fetterne Knut Lavard, Magnus Nilsson og Henrik Skadelår da to av dem dreper Knut Lavard. Dermed viser han dronningens konfliktdempende rolle.⁹¹

Elitekvinnenes *genealogi* er det forsket en del på i Norge, men mest i årene før debatten om behovet for forskning av kvinnehistorie ble tatt opp. Kvinnebiografi og genealogiske undersøkelser om elitekvinnen i denne perioden ble publisert av den norske Ebbe Hertzberg i 1912.⁹² Han skrev om Inga fra Varteig og hennes familie. Arne Rygh skrev også en lignende artikkel, «Haakon Thoresfostres mor»⁹³, men artikkelen dreide seg mest om hennes slekt. Her foregår det en debatt med andre historikere angående hypoteser om hennes opprinnelse, men selve kvinnen står det lite om. Leif Tjersland skrev på en ny måte artikler med forskning om Cecilia Sigurdsdatters genealogi. Han endrer sine gamle antakelser og debatterer om hennes genealogi og han konkluderer med en ny hypotese om at Cecilia Sigurdsdatter var datter av Kristin Sigurdsdatter og Sigurd Munn, mens han og L. Daae tidligere mente at hun var beslektet, enten som datter eller niese til Ingemar av Ask.⁹⁴ Samme tema diskuteres videre av Ola Kvalsund.⁹⁵ Han bruker, i tillegg til sagaer, årbok *Christiania Videnskabs – Selskabs Forhandlingene*⁹⁶ fra 1875, hvor det angis genealogiske opplysninger av Sunnmøreeliten.⁹⁷ Magnar Kruse Bjørge har forsket på kong Sverres (1177-1202) mor Gunnhilds opprinnelsessted.⁹⁸

En del undersøkelser er gjort utenfor Skandinavia. Professor Jenny Jochens er født i Danmark, men bor og underviser i USA. Hun har skrevet om middelalderens kvinner med fokuset på Island og litt på Norge. Hun definerer og utvider kjønns historien. Det meste av hennes forskning handler om sosialhistorie og kvinners plass under forlovelser, giftemål,

⁹⁰ Sigurdsson, *Den vennlige vikingen*, s. 134.

⁹¹ Lars Hermanson, *Släkt, vänner och makt: En studie av elitens politiska kultur i 1100-talets Danmark*, Göteborg: Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg, 24, 2000, s. 262.

⁹² Hertzberg Ebbe, «Inga af Varteig og hendes ættlegg». I *Historisk Tidsskrift*, bind 1, række 5, Kristiania: Grøndahl & Søns Bogtrykkeri, 1912, s. 1-28.

⁹³ Arne Rygh, «Haakon Thoresfostres mor». I *Historisk Tidsskrift*, Den Norske Historiske Forening, 5 række, 3 bind, Kristiania Grøndahl & Søns boktrykkeri, 1916, p. 314-321.

⁹⁴ Leif Tjersland, «Cecilia Sigurdsdatter». I *Historisk Tidsskrift*, 31 - te bind, Kristiania: Grøndahls & Søns boktrykkeri, 1937 – 1940, s. 546-547.

⁹⁵ Ola Kvalsund, «Kongsdatteren Cecilia og Stallaren Gudleik av Ask». I *Historisk Tidsskrift*, 31 bind, Kristiania: Grøndahl & Søns boktrykkeri, 1937 – 1940, s. 445-450.

⁹⁶ Norske videnskaps-akademi i Oslo utgav dette tidsskriftet fra 1858 til 1924, Biodiversity heritage library, s. v. «*Christiania Videnskabs – Selskabs Forhandlingene*». 17. 04. 2016. <http://www.biodiversitylibrary.org/bibliography/62508#/details>

⁹⁷ Kvalsund, «Kongsdatteren Cecilia og Stallaren Gudleik av Ask», s. 446.

⁹⁸ Magnar Kruse Bjørge, «Kong Sverres mor var fra Sunnmøre». I *Historisk Tidsskrift*, bind 40, Oslo: Universitetsforlaget, 1960 – 61, s. 148-153.

kvinneres rettigheter, påvirkning av religion, skilsmisser, enker, fødsel, barnedrap og arbeid,⁹⁹ og om egging¹⁰⁰. Hun mente at kvinner egget når de hadde for lite innflytelse eller de kjempet for makt til seg selv og for å sikre posisjoner til sine barn.¹⁰¹ Bøkene er skrevet på veldig generelt plan.

Auður Magnúsdóttir har i sin doktoravhandling *Frillor och fruar. Politik och samlevnad på Island 1120 – 1400* mest fokus på friller og ulike former for samliv ut fra norrøn litteratur. Hun viser at måter kvinner blir fremstilt på i historiografien skiller seg fra det hun finner i kildene. For eksempel hadde kirken, som hadde fokus på giftemål, egne prester som vanligvis hadde kvinnelige venner fra samme sosiale lag. De fødte prestenes barn og deres eiendommer ble slått sammen. I tilfeller der de skilte seg, var det ofte slikt at de formelt måtte dele eiendommene mellom seg.¹⁰² Mer om kvinnenens betydning for kongene, andre elitemenn og i politikken fra *Morkinskinna* kilden skrev hun i en artikkel «Kingship, Women and Politics in Morkinskinna».¹⁰³ Her hadde hun mest fokus på friller og hustruer og hvordan de var brukt i politiske spill. Hun mener at skandinaviske kilder gir ikke et virkelig bilde av samfunnet. Som et eksempel kan brukes differanse mellom antall av kongefriller som er lite nevnt i kilder og et stort antall av deres barn som kjempet for tronen.¹⁰⁴

Agnes S. Arnorsdotter skrev i *Konur og vígamenn. Staða kynjanna á Íslandi á 12. og 13. öld* om den politiske makten som kvinner hadde i det 11.-12. århundre. Hun viser at islandske kvinner hadde uformell tilgang til makt ved å oppmuntre menn, være til stede og ha en viss innflytelse på de mennene det gjaldt. En annen innfallsvinkel som muliggjorde kvinnenens makt på Island er bilaterale slektsforhold i samfunnet der både mors og fars familie måtte finne løsninger sammen og fungere som beskyttelse av familiemedlemmer.¹⁰⁵ Sigurðson konfronterer hennes hypotese om at kvinner som søkte makt hadde muligheter ved å manipulere familie og venner. I følge ham var det kun få unntak der kvinner hadde vennsksapsrelasjoner.¹⁰⁶

⁹⁹ Jenny Jochens, *Women in Old Norse Society*, Ithaca and London: Cornell University Press: 1995, s. 20-170.

¹⁰⁰ Jenny Jochens, *Old Norse Images of Women*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, s. 174-182.

¹⁰¹ Jochens, *Old Norse Images of Women*, s. 181 - 182.

¹⁰² Auður Magnúsdóttir, *Frillor och fruar. Politik och samlevnad på Island 1120 – 1400*, Göteborg, 2001, s. 219-223.

¹⁰³ Auður Magnúsdóttir, «Kingship, women and politics in Morkinskinna». I *Disputing Strategies in Medieval Scandinavia*, redigert av Kim Esmark, Lars Hermanson, Hans Jacob Orning, Helle Vogt. Leiden•Boston: Brill, 2013, s. 83-106.

¹⁰⁴ Magnúsdóttir, «Kingship, women...», s. 88.

¹⁰⁵ Agnes S. Arnorsdotter, *Konur og vígamenn. Staða kynjanna á Íslandi á 12. og 13. öld*, Reykjavík: Sagnfræðistofnun Háskólaútgáfan: 1995, s. 204-206.

¹⁰⁶ Sigurdsson, «Noen hovedtrekk i diskusjonen...», s. 114.

Oppgavens struktur. Hoveddelen av oppgaven er delt i to deler. Den første delen, «Elitekvinner roller», handler om ulike kvinneroller i *Gesta Danorum* og i *Heimskringla* og en sammenligning av kvinners virke i de to kildene. Den andre delen, «Kvinnefunksjoner», er delt ut fra om kvinner var brikker, innflytelsesrike eller mektige. I den andre delen analyserer jeg også inkludering av utenlandske (ikke skandinaviske) kvinner i Skandinavia.

2 Del.1: Elitekvinnens roller

2.1 Hustruenes roller i *Heimskringla* og *Gesta Danorum*

I dette kapitlet skal jeg se på hvordan hustruer ble brukt av deres biologiske- og inngiftet familier og om hustruenes tilværelse, hvordan de selv handlet og om deres plass i nettverk. Mye av dette var avhengig av det potensialet de tok med seg fra sin biologiske familie eller fikk av den inngiftede slekten. Spørsmålet mitt i dette tilfellet er hvilken rolle hustruen hadde i nettverket. Metoden for best å svare på dette er det antropologiske perspektiv.

Hustruer i det politiske livet fra denne perioden fremstår oftest som passive. For eksempel har Snorre Sturlason en standardomtale av gifte kvinner; navn på deres foreldre, hvem de ble gift med, det totale antallet barn de fikk og innimellom barnas navn. I noen tilfeller vektlegger Snorre deler av dataene. Fokuset opplyser hvordan hustruer ble brukt av deres menn i det politiske spillet, for eksempel hva de hadde å si for mennenes prestisje og handlinger. Det mindretallet av hustruer, som i begge kilder, hadde innflytelse og makt viser kvinnenens kapabilitet til å være strategiske, forhandle og i noen tilfeller endre utfallet av prosesser.

2.1.1 Hustruenes ulike roller i *Heimskringla*

I Harald Hardrådes saga finnes det første eksempelet fra denne perioden på en norsk hustru som også er en dronning (1) *Elisabeth/ Ellisif Jaroslavsdatter* (heretter Ellisif)¹⁰⁷ (ca. 1025 - 1070). Det er lett å legge merke til sympatien hun fikk, både fra Harald Hardråde og Snorre. Det er fremstilt som et kjærlighetsbasert forhold, eller som Sverre Bagge skriver om slike forhold i middelalder, en god relasjon.¹⁰⁸

(1) Ellisif var en av Haralds to koner som er nevnt i *Heimskringla*, men bare hun ble omtalt som offisiell dronning i denne sagaen. Hun var den første hustruen, og hun var den som Harald tok med seg og plasserte på Orknøyene, før sitt fatale felttog i England. Hun fødte kongen to døtre.

Hvilken rolle spilte Ellisif i mannens politikk? I *Heimskringla* har Ellisif en viktig, men passiv rolle. Hennes slektskap ble brukt som en brikke i det politiske spillet til fordel for ektemannen. Ellisifs slektskap med sin morfar kong Olav Svenske og hans nevø jarl Svein

¹⁰⁷ Hun het Elisabeth, men nordmennene kalte henne for Ellisif. Sturlason, *Heimskringla*, 3:58.

¹⁰⁸ Bagge, *Mennesket i middelalderens Norge*, s. 214.

Ulvsson (dansk tronpretendent) var det første skrittet (etter Harald Hardrådes hjemkomst fra Kievriket) i ektemannens kamp om den norske og danske kongemakten. Det kan spekuleres i om solidariteten til Ellisif, eller om det var Haralds dyktighet som gjorde at Svein Ulvsson tilbød sin, og sine danske og svenske støttespilleres hjelp, til å etablere Haralds kongemakt i Norge.¹⁰⁹ I Harald Hardrådes saga nevnes ingenting om konas kontakt med; slektninger i Kievriket, Olav Svenske eller Svein Ulvsson etter at Harald inngår vennskap med Magnus Gode. Hun er et eksempel på en lojal hustru. Hun forblir politisk lojal mot sin mann. Dette gjelder selv om Haralds forhold til hennes tidligere slektsforbindelser forblir godt, som med Olav Svenske og Jaroslav, eller der det skar seg, som mot Svein Ulvsson.¹¹⁰

Det antydes at Harald var bigamist, med to koner, selv om det aldri er et tema for Snorre eller Saxo. Snorre kommer ikke med noen meninger eller fordømmelser angående Haralds mulige bigamistiske liv. Det blir feil å si at Harald brukte «bruk og kast metoden» i forhold til Ellisif, for hun var den siste konen han så før sitt eget dødsfall. Polygami må nok også oppfattes som akseptert i par-relasjoner i sagatiden, men som det ser ut fra denne sagaen, var Ellisif den mest verdige konen. Likevel er det usikkert om Snorre skilte koner fra friller.¹¹¹

En situasjon viser at omtale om roller som hustru eller frille er avhengig av hvordan vi definerer en spesiell kvinne. For eksempel, hvis vi forutsetter at (2) *Tora Torbergsdatter* (1025 –?) var hustru til Harald Hardråde fordi Snorre omtaler henne som hustru¹¹² og fordi hun har fått en like fyldig omtale som de fleste hustruer hvor takket være henne Harald Hardrådes norske nettverkshorisont ble grundig utvidet, da er det riktig at hun får en hustru rolle i denne oppgaven. Allikevel, av en eller annen grunn, ble hun aldri kalt for dronning. Men etter at Harald Hardråde fikk kongemakten i Norge, i følge denne kilden, giftet og etablerte han seg videre med henne. Det er debattert om hun heller var en frille.¹¹³ Hvis vi isteden definerer henne som frille er hun den viktigste frillen til Harald og den som fikk mest plass i *Heimskringla*. Denne frillen og hennes familie er annerledes enn de andre og er synlige i kilden i tidsperioden både da frillens barn ble født og etter fødsel. I følge Snorre var hun datter av Torberg Arnesson. Den første fru, (1) Ellisif, ble sjeldent omtalt i kildene, men den norske (2) Tora og hennes slektninger ble et utgangspunkt for senere beskrivelse av

¹⁰⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 58-70.

¹¹⁰ I følge Birgit Sawyer en middelalderens norm er at hustruen er verdifull «når hun dedikerer seg selv til sin mann». Sawyer, «Faith, Family, and Fortune», s. 121.

¹¹¹ Snorre er ikke alltid tydelig om kvinnen var en kone eller en frille.

¹¹² Sturlason, *Heimskringla*, 3: 80.

¹¹³ I følge Sverre Bagge var hun enten konkubine eller kona fra lavere rang, Bagge, *Mennesket i middelalderens Norge*, s. 127.

Harald Hardrådes støttekontakter og virksomhet, etter at Magnus den Gode døde og Harald ble enekonge i Norge.¹¹⁴

Det er lite nevnt om rollene som (2) Tora selv spilte i det politiske livet, men hun hadde slekt som var høyt ansett i Norge og det ser ut at den norske kongen ved flere anledninger benyttet slekt til å posisjonere seg. Hun var niesen til Finn Arnesson som hadde en viktig posisjon i Harald Hardrådes krets.¹¹⁵ (2) Tora var også mor til to norske konger; Olav Kyrre og Magnus Haraldsson.

Som nevnt så Harald Hardråde en stor mulighet i (2) Toras slekt. Søster til (2) Tora, (81) *Jorunn Torbergsdatter*, ble giftet bort av Harald Hardråde til den islandske Ulv Ospaksson. Harald Hardråde utnevnte ham til sin stallare fordi han var trofast og godt likt av den norske kongen. Det er uklart hvorfor kongen, men ikke noen av hennes biologiske familie som giftet henne bort er nevnt. Mulige forklaringer kan være at Harald kunne skaffe henne en bedre mann enn den biologiske familien eller han ønsket å knytte denne slekten tettere til kongemakten ved å gifte henne bort til en lojal støttespiller. Snorre har i denne beskrivelsen mest fokus på deres etterkommere som startet med barna; (82) Brigida Ulvsdatter og Joan den sterke på Rosvoll.

Familiene var knyttet sammen med flere slektsbånd. (87) *Bergljót Halvdansdatter* var gift med Finn Arnesson som var Harald Hardrådes lendmann. Hennes far var Halvdan Sigurdsson som var bror til Harald Hardråde.¹¹⁶

Familiebånd hadde viktige funksjoner for det politiske nettverket i denne fasen av statsutvikling. Kvinner knyttet bånd mellom slektene og forsterket relasjoner. (48) *Sigrid Finnsdatter* var gift med jarl Orm Eilivsson. Han tok i mot hennes far Finn Arnesson da han var på vei til å få et forlik med Håkon Ivarsson.¹¹⁷ Hun nevnes også i en annen episode der hennes navn viser forbindelse mellom jarl Karl Sonesson fra Sverige (som hun var oldemor til) og hennes far. Helt presist; (48) Sigrid Finnsdatters sønn Ogmund hadde en datter (60) Astrid Ogmundsdatter som var mor til jarl Karl Sonesson.¹¹⁸

(48) Sigrid Finnsdatter var ledd i mange viktige forbindelser. Hun og jarl Orm Eilivsson hadde også en datter, som het (46) Ragna, som senere ble farmor til Erling Skakke. I en episode er (48) Sigrid nevnt som bindeledd mellom Kyrpinge-Orm og hennes far.¹¹⁹

¹¹⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 71, 76, 115.

¹¹⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 80.

¹¹⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3:80.

¹¹⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3:82, 211.

¹¹⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3:211.

¹¹⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:225.

Norske konger hadde mange type forbindelser. Det nevnes ingenting direkte i Harald Hardrådes saga om (94) *Kone til Kjetil Krok*, men hennes mann Kjetil ble så god venn med kong Olav Kyrre, etter at Harald Hardråde mistet livet i England, at han giftet henne bort til Kjetil. Det Snorre skriver er at det var et godt giftemål og at de fikk mange viktige etterkommere.¹²⁰

I Harald Hardrådes saga nevnes et annet eksempel på husfruens plass i politiske kretser i Danmark. Det er et tydelig eksempel på en ytre dame som er like ved å bli nevnt som en elitekvinne. Ektemannen hennes var imidlertid kjent i offentlige kretser og derfor regner jeg henne som en elitekvinne. Mannen hennes fikk senere en høyere status. Det handler om et dårlig forhold mellom (3) *Karls kone* og den danske kongen.¹²¹ Deres tvist i *Heimskringla* gir et innblikk i holdningen i samfunnet til tapere i krig, og om yringsfriheten som kvinner hadde overfor en offentlig person. I Nisså-slaget ble danskekongen Svein Ulvsson slått, men kom seg unna ved hjelp av den norske jarl Håkon som ledet ham i sikkerhet hos bonden Karl. Kona til bonden ble mislikt av Vandråd (kongens dekknavn). Grunnen til det var Sveins tapte slag mot Harald Hardråde og derfor, foran vitner, mente hun at Svein var en stakkarslig konge. I ettertid tilkalte kongen bonden Karl og kona til hoffet. Videre i eksempelet vises de ytterste grensene i kjønns- og par-relasjoner og hvordan noen menn har prioritert for å få en bedre posisjon i det offentlige rommet. Her hevnet Svein seg på Karls kone. Karl fikk en stormannsgård og giftemål i gave og mulighet til å bli en stormann, men han fikk ikke lov til å ta med seg konen, fordi han – i følge kongen – skulle få ei som var «mye bedre og langt klokere».¹²² Om kongen syntes standarden til bondens kone var dårlig, for eksempel at hun var lite intelligent, kan jeg ikke uttale meg om siden Snorre ikke sier noe om dette, men hans handling i forhold til henne ser ut til å være preget av bitterhet. Denne historien må også oppfattes som en enkelt hendelse, men var påvirket av datidens holdninger og vertikale maktforhold i samfunnet. Kongen lot Karl selv velge om han skulle motta kongens takkegave for hans redning, noe som også innebar en direkte krenkelse av konen. Snorre antyder at Karl fulgte kongens råd og forlot både gården og konen sin.¹²³ Dette tilfellet indikerer at husfruens taushet nok ville vært mer verdsatt når hun pratet foran en offentlig aktør. Denne historien er et informativt eksempel når det gjelder politisk makt til hustruer og ikke minst viser det kjønnsrelasjoner, sosiale relasjoner og normer.

¹²⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3:127.

¹²¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 99-101.

¹²² Sturlason, *Heimskringla*, 3: 101.

¹²³ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 99-101.

Forskjellen mellom de nevnte kvinnene i *Harald Hardrådes saga* er at den som sto lavest sosialt uttrykte seg mest og friest i sagaen. Å være kverulant er heller ikke i våre dager sett på som et positivt personlighetstrekk, men (3) Karls kone fikk, om ikke frivillig, gjort endringer i politiske kretser da hennes mann fikk en ny stilling i kongens krets og en ny kone til sin mann.

Slektskapsbånd som knyttes gjennom frille- og ektefødte barn fra de danske og norske kongefamiliene tyder på at Snorre kunne ha motiv for å fremstille de norske og danske kongene likeverdige. I Olav Kyrres saga giftet (4) *Ingegjerd Haraldsdatter* (1046-1120), datter av den norske kongen Harald Hardråde og dronning (1) Ellisif, seg med Olav Sveinsson (Olav Hunger) frillesønn av Svein Ulvsson. Han var født av en frille, men ble dansk konge etter Knut den helliges død i 1086.¹²⁴

Mer interaksjon mellom disse slektene viser relasjonen med Svein Ulvssons frilledatter (5) *Ingerid Sveinsdatter* (født omkring 1050) da hun giftet seg med Olav Kyrre.¹²⁵ Det berettes ingenting ekstra om denne kvinnen, heller ikke er barna deres nevnt. Ut fra dette og eksempelet om (4) Ingegjerd Haraldsdatter konkluderer jeg med at det var tillat for kongsbarn å gifte seg med frillebarn, men slike eksempler finnes ikke i *Gesta Danorum*.

I Magnus Berrfötts saga er (6) *Ingebjørg Ogmundssonsdatter* brukt for å hjelpe til med å identifisere hennes mann Egil, samtidig viser hennes tilfelle at hustruer ble behandlet med respekt. Der var hun bindeledd mellom tre menn. Hun var datter til Ogmund Torbergsson, kone til lendmann Egil som var sønn av Aslak fra Folland, og søster til Skofte fra Giske. Hun var med sin mann da han, på grunn av hans motstand til Magnus Berrfött, ble tatt til fange på sitt skip i Nordland. I motsetning til bonden Karl fra Danmark, nektet Egil å forlate sin kone på skipet da han hadde mulighet til å stikke av fra kongen som var etter ham.¹²⁶ Denne handlingen av hengivenhet,¹²⁷ ble satt pris på av selve kongen. Magnus Berrfött ønsket å bli spurt om grid på Egils vegne. Før han ble hengt sa kongen «Ille hjelper gode frender deg i nøden.»¹²⁸ Ingenting ble sagt om skjebnen til hans kone (6) Ingebjørg etter henrettelsen av mannen, men kilden viser at hun var beskyttet av Egil så lenge han levde.

(7) *Gudrun Tordsdatter* var ledd mellom to kjente familier. Hun var datter til Tord Folesson og gift med lendmannen Skofte Ogmundsson som var sønn av Ogmund Torbergsson. De bodde på Giske på Sunnmøre og hadde en familie med tre sønner og en

¹²⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3:133.

¹²⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3:133.

¹²⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3:138-139.

¹²⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3:138-139.

¹²⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3:141.

datter; Ogmund, Finn, Tord og (8) Tora Skoftesdatter. Ut fra Snorre var hun mor til «meget lovende unge menn».¹²⁹ Finn Skoftesson var en av høvdingene som den norske kongen Magnus Berrføtt ga ansvar for å styre landene vest for Väneren i Sverige. Han nevnes flere ganger i sagaen.¹³⁰ Ogmund Skoftesson, som også var en av sønnene hennes, red ved siden av kongen da de var i krig mot gøter og reddet livet til kong Magnus.¹³¹ Hennes historie i *Heimskringla* avsluttes med at alle mannlige medlemmer fra hennes familie ble uvenner med kongen og døde på reisen til Roma.¹³² Det ser ut at i dette tilfelle veide lojaliteten til familien mindre enn å ha strategiske giftemål som knyttet familieband til kongen, for hennes datter som jeg skal skrive om i neste avsnittet, knyttet band til kongehuset. (7) Gudruns innsats for oppfølging eller oppdragelsen av datteren er ukjent. Hun gjorde trolig en innsats ved å etterlate seg sterke barnebarn.

(7) Gudruns datter (8) *Tora Skoftesdatter*¹³³ var gift med Åsolv Skulesson, sønn av (68) Gudrun Nevsteinsdatter, som var kusinen til Olav Kyrre, og hans far var Skule Kongsfostre. Ved hjelp av mannen hun giftet seg med fikk hun knyttet familieband til den kongelige slekten og ble koblingen til høytstående etterkommere.

I samme saga nevnes (9) *Margret Ingesdatter Fredkolla* (ca. 1085 - ca. 1135). Hun var datter av den svenske kong Inge Steinkilsson. Kallenavnet Fredkolla (fredskvinne) fikk hun fordi hun ble giftet bort til Magnus Berrføtt etter en fredsavtale mellom Sverige, Danmark og Norge. Hun fremforhandlet ikke selv fred, det gjorde Eirik Sveinsson, hennes far og fremtidige mann.¹³⁴ På denne måten ble hun brukt som brikke i det politiske spillet. Margret ble dronning, «hun ble sendt fra Svitjodt til Norge med et prektig følge»¹³⁵. Det var et kort ekteskap, fordi Magnus Berrføtt døde to år etter giftemålet.

I Magnussønnenes saga nevner Snorre at (10) *Ingebjørg Guttormsdatter* (begynnelsen av 1100-tallet) var kona til den norske kongen Øystein I Magnusson.¹³⁶ Det sagaen forteller er at hun var sammen med sin mann og barna i Borg da ryktene om forholdet mellom hennes mann og (34) Borghild Olavs datter oppstod. Ryktene oppsto på grunn av at mannen hennes og (34) Borghild snakket mye sammen. Det er ikke mulig å si noe om (10) Ingebjørgs rolle under disse hendelsene siden kildene ikke beretter om det, men beretningen viser ikke tegn til at kongen risikerte å miste konen i denne sammenheng.

¹²⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:144.

¹³⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3:145.

¹³¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:146.

¹³² Sturlason, *Heimskringla*, 3:149.

¹³³ Sturlason, *Heimskringla*, 3:128, 144.

¹³⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3:147.

¹³⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3:147.

¹³⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3:167.

Som en del av en slekt vises (69) *Maria Øysteinsdatter* som var datter til nettopp nevnte kong Øystein I Magnusson og (10) Ingebjørg Guttormsdatter. Hun giftet seg med Gudbrand Skavhoggsson.¹³⁷

Snorre ser på de vidtrekkende og mektige forbindelsene til (11) *Malmfrid Mstislavsdatter* (ca. 1100 - ca. 1140). Hun var kone til den norske kongen Sigurd Jorsalfare, datter til Mstislav I av Kiev¹³⁸ og (72) *Kristin Ingesdatter* (ca. 1100 - 1150)¹³⁹. (11) Malmfrids farmor var (71) *Gytha Haroldsdatter*, datter til «den engelske kong Harold Gudinesson».¹⁴⁰ Snorre gjengir også hennes velstående opprinnelse fra morens slekt. Mor (72) Kristina Ingesdatter var datter av svenskekongen Inge Steinkjellsson.¹⁴¹ I følge Snorre er hun viktig på grunn av sine familieforbindelser med: Kievriket, Danmark, Sverige, Norge og England. Det berettes ikke om hvor hun bodde da hun ble lovet bort. Heller ikke står det noe om hennes religion eller hvor stor prestisje det var for henne å gifte seg med den norske kongen.

En annen kvinne som viser at det var ønskelig med likeverdige giftemål i tidlig- og høymiddelalder var (12) *Margret Knutsdatter* av kongeslekt. I følge *Heimskringla* var hun datter til (52) Ingeborg av Kiev og søster til Valdemar den Store. Hun etterlot seg en ætt som ble godt kjent i ettertid. Hun giftet seg med Stig Kvitlær og fikk datteren (73) *Kristin Stigsdatter* (ca. 1145 – ca. 1200)¹⁴² som senere giftet seg med den svenske kongen Karl Sverker og fødte ham etterfølgeren Sverker Karlsson den yngre.¹⁴³

På samme måte har Snorre presentert (13) *Ingerid Ragnvaldsdatter* (ca. 1105 -?). Hun var konen til Harald Gille. Snorre legger vekt på hennes opprinnelse. Hun hadde kongelig blod fra før, da hennes farfar var den svenske kongen Inge Steinkjellsson.

Det neste eksempelet viser at kvinnen fra kongekrets igangsatte interaksjon mellom land. Forholdet mellom Danmark og Norge ble til en vis grad påvirket av den danske prinsessen (14) *Kristin Knutsdatter* (nevnt 1131 - 41). Hun var en kort tid gift med den norske kongen Magnus Blinde. Hun var datter av Knut Lavard og søster til den danske kongen Valdemar den Store. Snorre skriver at den norske kongen aldri elsket henne og derfor skiltes fra henne.¹⁴⁴ (14) Kristin ble sendt tilbake til Danmark. Etter at Magnus Blinde skilte seg fra

¹³⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3:167.

¹³⁸ Emma Maason, *The House of Godwine: The History of a Dynasty*, London and New York: Palgrave Macmillan, 2004, s.201.

¹³⁹ Åke Oblamrks, *Alla Sveriges Drottningar*, Stockholm: AWE/ GEBERS, 1973, s. 19.

¹⁴⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3:168-170.

¹⁴¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:170.

¹⁴² Oblamrks, *Alla Sveriges Drottningar*, s. 49.

¹⁴³ Sturlason, *Heimskringla*, 3:170.

¹⁴⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3:188.

henne kan vi lese at «slektningene hennes viste ham stor uvilje»¹⁴⁵. Ut fra Snorre kan jeg forstå at fravær av kjærlighet kunne være en grunn for å skille seg fra en kvinne, men det var ikke sosialt akseptert. Dette var en fornærmelse for kvinnens familie.

At kvinnen kunne være et troverdig vitne viser Snorre gjennom (16) *Solveig*. Hun var konen til Andreas Brunson som var prest i Korsskirken. Han var også far til (15) Ingebjørg Andreasdatter. De hadde en datter med navn (49) Helga og fostersønnen Jon Loptsson.¹⁴⁶ (16) Solveig var en av flere flyktninger fra Konghelle da venderne angrep.¹⁴⁷ Om denne hendelsen fortalte hun da hun kom til gården Solbjarger. Hennes informasjon ble tatt på alvor og sendt videre til menn på Skurbågar gård. Derfra gikk to menn til angrep på venderne.¹⁴⁸

I tilfelle en person, som Snorre skulle omtale, var i periferien av en kjent slekt, forklarte han forbindelser som tydeliggjorde hvem person var. (15) *Ingebjørg Andreasdatter* var datter av presten Andreas Brunson og gift med sysselmann Sæmund Husfrøya. De hadde to sønner, Pål Flipp og Gunne Fis. Sæmund hadde en sønn utenfor ekteskapet som het Åsmund. Han var flink bueskytter.¹⁴⁹ Det ser ut at Snorre brukte (15) Ingebjørgs navn for å kunne identifisere Åsmund.

(17) *Borghild Dagsdatter* var fremstilt av Snorre som et bindeledd mellom to slektninger. Hun var konen til Kåre Kongsbror som gjennom sin mor var fetter til Sigurd Magnusson Slembe. Hennes far var Dag Eilivsson. (17) Borghild og Kåre hadde to sønner: Sigurd på Austrått og Dag.¹⁵⁰

Flere forbindelser i samme krets vises gjennom (18) *Sigrid*, konen til Jon på Austrått. Hun var søster til kong Inge Bårdsson og hertug Skule Bårdsson.¹⁵¹ Farmoren til hennes mann var (17) Borghild Dagsdatter og farfaren var Kåre Kongsbror.¹⁵² Kåre var gjennom morsslekten fetter til Sigurd Slembe. For Snorre virker det viktig å nevne hennes navn for å få oversikt over Sigurd Magnusson Slembes familiekrets, samtidig viser han at de begge tilhørte den norske kongeslekten.

En annen kvinne som viser familieforbindelser var (19) *Cecilia Gyrdsdatter*. Hun var datter til Gyrd Bårdsson og gift med Jon Kada. Hun var et ledd mellom to menn som hadde

¹⁴⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3:188.

¹⁴⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3:195-196.

¹⁴⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3:199.

¹⁴⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3:199-200.

¹⁴⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:195, 200.

¹⁵⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 203.

¹⁵¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:203.

¹⁵² Sturlason, *Heimskringla*, 3:203.

felles interesser. Hennes mann og far støttet Inge Krokrygg og Sigurd Munn under slaget ved Holmengrå.¹⁵³

Som en del av kongelig slekt er nevnt (20) *Margrete Arnesdotter*. Hun var datter av dronning (13) Ingerid Ragnvaldsdatter og Arne på Stårheim. Hun giftet seg to ganger, først med Bjørn Bukk, så med Simon Kåresson.¹⁵⁴ Snorre skriver ikke om årsaken til skifte av menn.

Et mangfoldig bilde i *Heimskringla* er brukt om (21) *Kristin Sigurdsdatter* (ca. 1125 - 1178) som var kona til Erling Skakke. Hun hadde viktige familieforbindelser da hun var datter til Sigurd Jorsalfare og dronning (11) Malmfrid Mstislavs datter. Ved å lese Snorres beskrivelse av Erling Skakke etter at han returnerte fra det hellige land og Bysants, «Erling var i det hele tatt blitt en langt mer ansett mann enn før, både på grunn av denne reisen og fordi han var blitt så godt gift»¹⁵⁵ blir det tydeliggjort at konen løftet hans status og ære. Dette ser ut til å ha vært et viktig løft for hennes mann som etter dette giftemålet fikk en bedre posisjon i politiske kretser.

(21) Kristin, ulikt fra de fleste kvinner på denne tiden, involverte seg i maktkamper når mannen hennes var fraværende. Snorre beretter historien av kong Inges viktigste høvding, Gregorius Dagsson, som måtte flykte med nitti menn fra kong Øystein Haraldsson. (21) Kristin var alene hjemme på en av gårdene til Erling i dagens Etne kommune. Mannen hennes var i Bergen. Hun var både gjestfri og smart da hun ga Gregorius all nødvendig hjelp, og til og med et langskip som tilhørte hennes mann Erling Skakke.¹⁵⁶ Gregorius mente at hun handlet «stormannslig».¹⁵⁷ Da Erling møtte Gregorius i Bergen var han «tilfreds med alt konen hadde gjort».¹⁵⁸ Ut fra dette forstår jeg at hun fulgte tett med på den politiske situasjonen i Norge, og klarte derfor å utruste Gregorius. Hennes tilfelle er ett av unntakene hvor kvinnen samarbeidet tett med makthavere og der deres bidrag i det politiske spillet ble satt pris på.

Det er fremstilt som om hun var alene, og at hun stod på bak flere viktige hendelser. Snorre gjengir enda en episode hvor (21) Kristin tok risiko. Denne gangen hadde Kristin lyst til å flykte fra Oslo før overraskelsesangrepet på Inge Krokrygg av Håkon Herdebrei og hans menn, men hun ble overtalt av Inge Krokrygg til å bli igjen for eventuelt å stelle og begrave

¹⁵³ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 220.

¹⁵⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3:225.

¹⁵⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3:227.

¹⁵⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3:239.

¹⁵⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3:239.

¹⁵⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3:239.

liket hans i Halvardskirken.¹⁵⁹ Dette er ikke det eneste tilfelle i *Heimskringla* hvor kvinner steller lik, muligens var dette kvinners oppgave, men hennes lyst til å flykte viser også at omstendighetene rundt henne var utrygge. Men hun valgte å bli.

Da Håkon Herdebrei tok den norske tronen samlet han sine menn som skulle hjelpe til å styre landet. De møttes i Hallvardskirken i Oslo. Her er det beskrevet at kongsdatteren forhandlet og bestakk presten i denne kirken slik at han kunne gjemme en av sine menn i kirken for å spionere på møtet. Etter møtet sendte hun en beskjed til sin mann, som var i Bergen, at «han aldri måtte stole på dem».¹⁶⁰

Da hennes mann Erling Skakke ikke ga deler av Norge til Danmark, noe som var en del av avtalen mellom ham og Valdemar den Store, prøvde Valdemar den Store å ta over Viken med makt. Der mislyktes han. Han mente det var fåfengt, for han så uviljen fra bøndene til å bli danske. Dette skapte ufred mellom Norge og Danmark.¹⁶¹ (21) Kristin ble i dette tilfelle diplomat. I følge kilden reiste hun igjen til Danmark og til sin nevø Valdemar den Store. Hun og hennes følge ble mottatt vel av kongen. Han «ga henne jordinntekter hos seg, så hun kunne sørge vel for sine menn».¹⁶² Selv om det ikke var henne som tok beslutninger om politiske forhold mellom Norge og Danmark, endret situasjonen seg i dette tilfelle takket være hennes evner for å forhandle, og grunnet slektskapet mellom henne og den danske kongen. I følge Snorre «Hun var ofte i samtale med kongen, og han var meget vennlig mot henne.»¹⁶³ Ut fra disse samtaleene fikk hun avtalt et møte mellom Valdemar og Erling hvor de kunne forlike seg. «Våren etter sendte Kristin bud til Erling og ba ham komme og forlike seg med danekongen».¹⁶⁴ Snorre mener at det var hennes fortjeneste at det ble inngått grid mellom dem. De avtalte at Erling Skakke skulle få Viken i len av danske kongen.¹⁶⁵

Det er ikke sikkert at all informasjon som Snorre gjengir stemmer, men her vises det at kvinnen tok stor plass i ulike elitenettverk både i Norge og Sverige, og at hun var attraktiv på ekteskapsmarkedet. (22) *Brigida Haraldsdatter* (nevnt første gang 1130, siste gang 1202) var datter av den norske kongen Harald Gille og ble i følge Snorre gift fire ganger. Den første mannen hennes var svenskekongen Inge Hallsteinsson. Disse opplysningene stemmer ikke

¹⁵⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:259.

¹⁶⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 262.

¹⁶¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 284.

¹⁶² Sturlason, *Heimskringla*, 3: 288.

¹⁶³ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 288.

¹⁶⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 288.

¹⁶⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 289.

med sekundær litteratur, der han ikke nevnes som hennes mann.¹⁶⁶ Den andre mannen hennes var jarl Karl Sonesson, som var nevnt i 1137.¹⁶⁷ Hvis dette stemmer var hun liten da hennes andre mann døde.¹⁶⁸ Den tredje mannen var svenskekongen Magnus Henriksson som var sønn til (13) Ingerid Ragnvaldsdatter. Den fjerde mannen var Birger Brosa. De fikk syv barn til sammen hvorav tre av dem var døtre; (26) Ingegjerd Birgersdatter, (74) Kristin Birgersdatter og (59) Margret Birgersdatter.¹⁶⁹ Selv om detaljene hos Snorre ikke stemmer med andre kilder i dette tilfelle, vises det at hun hadde tett forhold med de norske og svenske kongefamiliene.

I følge Snorre hadde (22) Brigida samme far som Inge Krokrygg. Ut fra Snorres saga var hun datter til (13) Ingerid Ragnvaldsdatter, mens i sekundær litteratur står det at hennes mor var ukjent og at (13) Ingerid Ragnvaldsdatter var hennes svigermor.¹⁷⁰

(23) *Margret Haraldsdatter* var også fra kongefamilie. Hun var datter til Harald Gille og gift med Jon Hallkjellson, som i følge Snorre var bror av ellers ukjente Simon.¹⁷¹

(26) *Ingegjerd Birgersdatter* (ca. 1180 – ca. 1230)¹⁷² utfyller opplysninger om relasjoner i samme familie. Hun var dronning av Sverige og datteren til svenske jarl Birger Brosa og dronning (22) Brigida Haraldsdatter. Hennes morfar var Harald Gille. Hun og Sverker Karlsson den yngre fikk sønnen Jon Sverkersson som senere ble svensk konge. De fikk to døtre, men Snorre skriver ikke om dem.¹⁷³

En kvinne som var respektert uten at hun var adelig var (24) *Gunnhild*, kona til storbonden Simon Torbergsson fra Viken. Deres fostersønn var Håkon Herdebrei. Håkons mor var tjenestepike hos dem, og hans far var den norske kongen Sigurd Munn. Snorre forteller ikke om hun hadde en direkte rolle i avgjørelsen om å ta tjenestepikens sønn og selv gi ham oppdragelse. Det Snorre beretter er at hun på lik linje med sin mann var engasjert i å oppdra fostersønnen og «at bare døden kunne skille dem ad».¹⁷⁴ Hvorfor hun var så glad i kongens uekte sønn, står det ikke skrevet noe om, men at hele hennes navn står i kilden er tegn på at det å oppdra en kongssønn var ærefult.

¹⁶⁶ Norsk Biografisk Leksikon, s. v. «Brigida Haraldsdatter». 13.01.2016. https://nbl.sn.l.no/Brigida_Haraldsdatter; Kjell Arild Pollestad skriver at hennes giftemål med Inge Hallsteinsson og Karl Sonesson er uhistoriske, Sturlason, *Heimskringla*, 3: 231.

¹⁶⁷ Norsk Biografisk Leksikon, s. v. «Brigida Haraldsdatter». 15.03.2016. https://nbl.sn.l.no/Brigida_Haraldsdatter

¹⁶⁸ Norsk Biografisk Leksikon, s. v. «Brigida Haraldsdatter». 13.01.2016. https://nbl.sn.l.no/Brigida_Haraldsdatter

¹⁶⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 231.

¹⁷⁰ Norsk Biografisk Leksikon, s. v. «Brigida Haraldsdatter». 13.01.2016.

https://nbl.sn.l.no/Brigida_Haraldsdatter; Norsk Biografisk Leksikon, s. v. «Ingerid Ragnvaldsdatter». 15.03.2016. https://nbl.sn.l.no/Ingerid_Ragnvaldsdatter

¹⁷¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 231.

¹⁷² Oblamrks, *Alla Sveriges Drottningar*, s. 57.

¹⁷³ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 231.

¹⁷⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 228.

Kort nevnt som en del av kongelig slekt er (25) *Ragna Nikolasdatter* (født første halvdel av 1100-tallet). Hun var datter av Nikolas Måse. I følge Snorre var hun gift med den norske kongen Øystein Haraldsson.¹⁷⁵

Forbindelser i norske nettverk fyller også (27) *Ragnhild Erlingsdatter*. Hun var datter til Erling Skakke og Kristin Sigurdsdatter, gift med Jon Torbergsson fra Stavangerområdet.¹⁷⁶

Snorre skriver om (28) *Skjaldvor Brynjolvsdatter* kun for å vise hennes nettverk og hvilke familierøtter hennes sønn Nikolas hadde. I følge Snorre var hun halvsøster til Magnus Berrføtt og gift med Sigurd Ranesson. Hun var datter av Brynjolv Ulvalde og søster til Halldor Brynjolvsson. De hadde en mektig sønn, høvding Nikolas, som hadde stor innflytelse i Nidaros hvor han «hadde mest å si blant bymennene».¹⁷⁷

På lignende måte er barnebarnet til (28) *Skjaldvor Brynjolvsdatter* beskrevet. Hennes sønn Nikolas hadde datteren (70) *Skjaldvor Nikolasdatter* som var gift med lendmann Eirik Arnesson. Her viser Snorre heller ikke noe annet enn at (70) *Skjaldvor* var bindeledd mellom hennes mann og hennes mektige far. Eirik advarte sin svigerfar Nikolas om ankomsten av birkebeinerne. Nikolas ignorerte nyheten helt til birkebeinerne kom til hans gård. I dette angrepet, som han ikke var forberedt på, ble han drept.¹⁷⁸ På denne måten ble Øystein Møyla konge i Nidaros. Ingenting er skrevet om hennes skjebne eller innsats.

Eksemplene viser at de fleste hustruene var en viktig del av nettverkene. Dette var viktig for Snorre da han hadde ønske om å forklare opprinnelsen til ulike slekter. Hustruenes rolle og handlingsrom var viktig siden de var plassert sentralt der hendelser foregikk. I noen situasjoner var de vitner og deltakere. Eksemplene viser at det ble satt størst pris på kvinner som hadde kongelige slektninger siden de var populære på ekteskapsmarkedet. De hjalp sine menn å opprette forbindelser i deres eget nettverk og fødte dem barn som tilhørte kongelig slekt. Det står lite om hustruenes handlingsrom i *Heimskringla*, men Snorre viser tilfeller hvor kvinner handlet på egen hånd, hvis muligheten bød seg. Tydeligst vises dette hos (21) Kristin Sigurdsdatter, som var kjent med den politiske situasjonen, hun var behjelpelig og kunne spillereglene i kampen om makt.

¹⁷⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 231, 262.

¹⁷⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 289.

¹⁷⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 294.

¹⁷⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 294.

2.1.2 Hustruenes ulike roller i *Gesta Danorum*

Saxo har en mer kristen tilnærming til hustruer. Den første hustruen som nevnes i *Gesta Danorum* er (101) *Gyda Anundsdotter* (nevnt ca. 1160). Hun var kone til Svein Ulvsson. Hun uttrykker seg ikke direkte i kildene og er presentert ulikt i *Gesta Danorum* og historiografien. Saxo skiller ikke mellom henne og hennes stemor i sin krønike,¹⁷⁹ mens noen forskere mener at Saxo blander henne med stemoren på grunn av like navn.¹⁸⁰ I Saxos beretningen ble (101) Gyda og Svein presset av kirken til å skille seg grunnet incest. Kirken aksepterte ikke å gifte seg med sin fetters datter.¹⁸¹

Ut fra krøniken er det tydelig at kristendommen påvirket kvinnerollen sterkt i Danmark, siden Gyda ikke kunne oppfylle kravene til dronningrollen i Danmark på grunn av det incestuøse forholdet.¹⁸² Saxo gjenga i sin omtale av Sveins kone ikke sine meninger om Gydas personlighet. Hun skulle ikke være i kongens familie.¹⁸³ Saxo gir plass til Gydas anger over sitt valg av Svein. Etter skilsmissen dro hun til Sverige og levde en tilnærmet nonnetilværelse. Hun syr og unngår kontakt med menn.¹⁸⁴

I dette tilfellet er det ingen beretninger om hevn på dansker eller kongen på grunn av skilsmissen, verken fra hennes far, den svenske kongen Anund Jacob, hennes øvrige slekt eller andre tilhengere. Det er heller ingen strid i Danmark som er registrert i kildene relatert til denne saken. Kong Svein saboterte en stund kirkemakten ved å mene at han skulle gi opp religionen i stedet for konen, men han ble til slutt overtalt av biskopen til å skille seg.¹⁸⁵ Kristen moral ser ut til å være sterkere enn kongens ønsker og makt i Danmark.

Etter denne erfaringen måtte man være en god kristen for å bli akseptert som dronning av Danmark. (102) *Adele av Flandern* (ca. 1064-1115), konen til Knut den hellige, representerer en dronning og hustru som tilfredsstillter både kirkens og kongens forventninger. Dette gjorde henne godt likt av Saxo.

Adele fikk positiv omtale i Saxos krønike.¹⁸⁶ Først og fremst var hun en politisk attraktiv utenlandsk kvinne. Hun ble brukt av Knut for å få mer politisk makt gjennom hennes far Robert I av Flandern. Gjennom Adele fikk Knut god kjennskap til Robert I og hvordan han

¹⁷⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, s. 801-803.

¹⁸⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:802.

¹⁸¹ Tolk av *Gesta Danorum* gir eksempler om Gunhild som presenteres i *Adam fra Bremen* kilde og Saxos tolkning av opprinnelse til Gunhild. Grunn for incest kunne være at Gyda ble fremstilt som datter til hans døde fetter, Saxo, *Gesta Danorum*, 2:802.

¹⁸² Saxo, *Gesta Danorum*, 2:801-805.

¹⁸³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:803-805.

¹⁸⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:805.

¹⁸⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:803.

¹⁸⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:831.

utøvet sin kongemakt. Knut selv drev aktiv politikk med å samle mer skatt til kirken, og han var mer aktiv i å opprettholde landets lover.

Ut fra Saxos beskrivelse ser det ut at sønnen til Svein Ulvsson lærte av den eldre Sveins feil og valgte en akseptabel hustru som tilfredsstilte kirkens krav til en dronning.¹⁸⁷ Saxo er veldig tydelig på at kvinner fra deler av dagens Estland, Latvia og Kaliningrad, landområder som Knut den hellige erobret, hadde for lav sosial status til at han kunne velge en hustru derfra.¹⁸⁸ Kongen måtte gifte seg med døtre av likeverdige konger. (102) Adele uttrykker seg ikke direkte i kilden, hun er kun beskrevet av Saxo i de rollene hun var i. Ellers ligner beskrivelsen av henne på de fleste kvinnepresentasjonene i Snorres saga fra denne perioden som for eksempel antall barn, og Saxo nevnte også navn av barn med høye posisjoner.¹⁸⁹ Eksempelvis fikk Adele sønnen Karl, som senere ble Karl I av Flandern.¹⁹⁰

Sikkerheten til dronningen var sikret så lenge mannen hennes levde. Da Knut den hellige begynte å få tydelig intern motstand, både fra sin egen krets og befolkning på grunn av skattepolitikken, beskyttet han sin hustru og barna ved å sende dem til Schleswig. Der fikk de instruksjoner om hvordan de kunne rømme til hennes hjemland hvis det ble fare.¹⁹¹ Hustruen flyktet til sitt fedreland med sønnen etter kongens fall.¹⁹² Hva som skjedde med eiendommene etter mannens død er ikke nevnt. Saxo skriver ingen spesifikke detaljer om dronningens liv etter Knut den helliges død.

Ut fra kilden er det umulig å antyde hvor dyktig denne kvinnen var. Barna hennes var attraktive på ekteskapsmarkedet, til og med etter farens død. Døtrene hennes, (134) Cecilia av Danmark og (135) Ingegerd av Danmark, ble giftet bort til høyættede menn i Sverige.¹⁹³ Dessverre forklarer ikke Saxo hvem som tok initiativ til å arrangere giftemålene, men det er rimelig å anta at moren spilte en viktig rolle siden hun var enke.

Kronologisk sett er neste dronning som omtales av Saxo (103) *Bodil Thruggotsdatter* (?- 1103), en tålmodig og vakker kvinne i følge forfatteren. Dronningens livshistorie er full av intriger, og et hovedmål med dette eksempelet er å se hvordan en dronning kunne være i en sterk posisjon i sitt nettverk og – være ærverdig.

Hennes lodd i livet var at mannen, kong Erik I Eiegods, hadde mange seksuelle eskapader. Saxo kan ha overdrevet for å vise at utroskap er en synd i kristen tro. Ut fra Saxos

¹⁸⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:801-805, 831.

¹⁸⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:831.

¹⁸⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:831.

¹⁹⁰ Tolk av kilden skriver mer om Karl i samme kilden i note 58, Saxo, *Gesta Danorum*, 2:831, 858.

¹⁹¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:851.

¹⁹² Saxo, *Gesta Danorum*, 2:859.

¹⁹³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:859.

beskrivelse ser det ut til at Saxo syntes synd på henne, fordi hun måtte tolerere mannens «skammelige» utroskap over mange år.¹⁹⁴ Dronningen blir fremstilt som en martyr. Verken kirken eller kvinnens biologiske familie grep imidlertid inn i denne saken. Kvinnen tok selv kontroll over situasjonen ved å ta godt vare på mannens kurtisaner. I følge Saxo fikk hun løst de praktiske utfordringer via kurtisanene – de tilfredsstilte ham seksuelt, mens hun oppfylte andre behov siden hun ikke mestret det seksuelle selv.¹⁹⁵ Om dette var en vanlig måte å håndtere notorisk utroskap vises ikke, eller om dette ble vanligere grunnet dronningens eksempel. Saxo mente at dronningen var for snill for kongen, men kirken gjorde ikke noe med dette.

Varigheten av kongens utroskap tolket Saxo som dronningens styrke, fordi hun i følge kongen viste respekt ovenfor kurtisaner selv om de ikke respekterte henne. Konsekvensene var i følge Saxo at hendelsene ble husket i flere generasjoner.¹⁹⁶ Slik ble hun, med sine handlinger, framstilt som en helt i sin tid, i stedet for en krenket, ulykkelig og sint dame.

En annen måte dronningen ble fremhevet på fremfor elskerinnene i denne kilden var at han skrev kun navn på ektefelle og barn. Slik Saxo pleide å gjøre i slike tilfeller. Dette er veldig synlig i *Gesta Danorum*. Elskerinner ble sjeldent registrert i det kongelige nettverket. I kilden beskrives bare (103) Bodil Thruggotsdatter som mor til Knud Eriksson Lavard, og så nevnes resten av kongens barn.¹⁹⁷ Helt det motsatte av den livsstilen dronningen var vant til å ha hjemme, var den siste pilegrimsreisen til Hellas og Kypros. På denne reisen framsto paret, om vi skal tro Saxo, som kyske. Beskrivelsen om dem i perioden før de døde på reisen er fremstilt som passende for gode kristne.¹⁹⁸

Dette er Saxos ideal for en kristen hustru i et partnerforhold. Ut fra kilden er det tydelig at det var sosialt akseptert å være lydige mot sin mann i en slik situasjon, og at dette til og med ble satt stor pris på.

(104) *Margret Ingesdatter Fredkolla* (ca. 1085 – ca. 1135) var aktiv som dronning i kretsen rundt kongen og kirken. Hun ble synlig i kilden etter at hun ble hustruen til Nils av Danmark. Hun var datter av den svenske kongen Inge Steinkilsson og (138) *Helena av Sverige*.¹⁹⁹ I motsetning til det som var vanlig, jobbet her en svensk kongsdatter for en sterk kristen moral i det danske miljøet. Påvirkningen går vanligvis andre vei. Hun skilte seg ut som kirkens patron og var diplomat.

¹⁹⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:875.

¹⁹⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:875.

¹⁹⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:875.

¹⁹⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:877.

¹⁹⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:885, 893.

¹⁹⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2: 897.

Saxo gjengir ikke noen direkte uttalelser fra dronningen, men han vier veldig mye plass til historien der hun var en viktig medspiller for med makthavere. Det ser ut at det var viktig poeng for Saxo å skrive at hun ikke var kysk lenger. I starten av presentasjonen av henne skriver han at «hun mistet jomfruhinnen med sin første mann»²⁰⁰. Først var hun konen til den norske kongen Magnus Berrføtt, og deretter raskt etter hans død konen til Nils av Danmark.

Hun er den eneste kvinnelige, kirkelige patronen omtalt i Saxo. Hun, ulikt (101) Gyda Anundsdotter, støttet kirken uten at det var beskrevet noen synder som hun måtte bøte for. Hvis dette er tilfelle er hun den første kvinnelige patron og dronning i denne kilden med intensjoner om å styrke kirkens posisjon i Danmark. I følge Saxo støttet hun kirken med eiendommer, og hun brukte mye energi på utsmykking av klær og utstyr til de geistlige.²⁰¹

Spenningen mellom den danske prinsen Knut Lavard og Henrik Skadelår ble tolket av Henrik Skadelår som årsaken til utroskap til hans kone (105) *Ingerid Ragnvaldsdatter*. Det er et klart signal på at det vi i dag ville betegnet som privat, hadde mye å si i det offentlige, siden det førte til døden for en høytstående offentlig person. I følge Saxo stakk (105) Ingerid hjemmefra med en elsker. Selv om hun kledde seg som en mann, ble hun oppdaget av sin ektefelle.²⁰² Konens oppførsel ser ut til å ha forsterket konflikten. Saxo nevner ingen detaljer om hvordan mannen reagerte ovenfor konen eller hennes elsker. Forfatteren gir mest plass til historien om hvordan Henrik Skadelår innbilte seg at dette tilfellet var en konspirasjon fra Knut Lavard mot ham.²⁰³ Det fikk sine følger da Henrik tok denne fornærmelsen som en unnskyldning da han meddelte drapet av Knut.

Hvilket samarbeid og relasjoner (106) *Ingeborg av Kiev* (nevnt 1130) og hennes mann Knut Lavard hadde, kan vi se ved et gitt eksempel. Hun advarte sin mann før han ble drept at han skulle passe seg for Magnus den Sterke. I følge Saxo opplevde hun noen tegn som spådde forræderi. Hun ble ikke tatt på alvor av mannen, siden i følge Saxo, han hadde like mye tillit til Magnus den Sterke som til sin egen kone.²⁰⁴

Private relasjoner i elitekretser hadde en stor tyngde i den offentlige sfæren. (142) *Ragnhild Magnussdatter* (datter til Magnus Berrføtt) og konen til Harald Kesja beskrives av Saxo i en sørgelig situasjon. Hennes mann hadde mange elskerinner og mange barn som oppholdt seg i huset hvor han og konen (142) Ragnhild bodde. Saxo mener at mannen hennes

²⁰⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2: 897.

²⁰¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2: 899.

²⁰² Saxo, *Gesta Danorum*, 2:925.

²⁰³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:919, 923.

²⁰⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:935.

ikke var fornøyd med henne, og deres private soverom ble brukt av friller. Hjemmet deres var uten noen kontroll, friller og deres barn brukte det fritt. Dette var, i følge Saxo, en av hovedgrunnene til at folk foretrakk Erik Emune som konge i stedet for Harald.²⁰⁵

Interaksjon mellom det private og det offentlige, familierelasjoner, kvinnenes handlingsrom og normer i elitekretser vises i det neste eksempelet. (107) *Kristin Knutsdatter* (nevnt 1131 - 41) var datter til den drepte Knut Lavard. Hun var, i følge Saxo, fortsatt umoden da hun giftet seg med den norske kongen Magnus Blinde. Den paternale onkelen Erik Emune giftet henne bort.²⁰⁶ I følge Saxo trengte Erik Emune dette giftemålet for å sikre seg støtte fra Magnus Blinde mot dansk kongen Nils av Danmark. Etterhvert ble hun hentet til Norge av norske utsendinger.²⁰⁷

Hun skilte seg ut fra andre kvinner som var lojale mot sine ektefeller i politiske stridigheter. Da Erik Emune oppholdt seg hos hennes mann, Magnus Blinde, med håp om støtte mot Nils av Danmark, oppdaget og avslørte Kristin til Erik at mannen hennes hadde planer om å drepe ham.²⁰⁸ Erik Emune klarte å rømme, men i følge Saxo var denne hendelsen årsaken til at Magnus Blinde ga avkall på henne og at hun ble sendt tilbake til Erik.²⁰⁹

I ettertid ble denne avvisning av Kristin en gyldig unnskyldning for den danske kongen Erik Emune å bidra militært for Harald Gille mot Magnus Blinde.²¹⁰ Private hendelser i kongekretsen som involverte kvinnen og ærekrenkelse ble et viktig påskudd til krig.

Saxo godkjente ikke ekteskapet mellom (114) *Ulvhild Håkonsdatter* (levde ca. 1130), som da var gift med Nils av Danmark, og Sverker den Eldre. I følge ham selv var hun frivillig bortført til Sverige av den svenske Sverker den Eldre. (114) Ulvhild beskrives som et offer når hun i startfasen var lurt inn med kjærlighetstegn ved hjelp av Sverkers meglere. Det nevnes ikke noen forlovelsesritualer, men Sverker «behandlet denne unionen som et ekteskap».²¹¹ Hvis vi skal tro Saxo så var Ulvhild helt maktesløs i forholdet, og det eneste hun bidro med i nettverket var at hun fødte sønnen som senere ble kong Karl Sverkersson. I følge Saxo bestemte mannen at hun skulle få hans barn. Det ser ut at Saxo var skeptisk til denne hendelsen fordi hun ble sammen med en mann som stod lavere i sosial klasse. Sverkers familierøtter hadde ikke tilhørighet til den gamle, svenske kongelige slekten.²¹²

²⁰⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:949.

²⁰⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:953.

²⁰⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:961.

²⁰⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:963.

²⁰⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:969.

²¹⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:975.

²¹¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:961.

²¹² Saxo, *Gesta Danorum*, 2:961.

Det neste eksempelet gir inntrykk av at kvinner hadde en vis påvirkning på kongenes økonomi. (109) *Lutgard av Salzwedel* (? - 1152) var konen til den danske kongen Erik Lam. Ut fra Saxos beskrivelse framstår hennes slekt som mektig, for hun var søster av Hartwig som var erkebiskop av Bremen. Saxo går ikke i detaljer om henne, men antyder at hun ikke var så dydig. Erik Lam ser ut til å ha fått dårlig råd etter at han blitt sammen med henne. Saxo mente hun var medskyldig, fordi Erik Lam delte sine eiendommer og ga dem som gaver til sitt krigsfølge.²¹³ Saxo nevner ingenting om hennes fremtid etter Erik sin død.

Om kriminalitet mot kvinner, tradisjoner og datidens holdninger kan vi finne ut mer fra det neste eksempelet. (110) *Datter til erkebiskop Eskil* beskrives av Saxo som konen til jarl Karl Eriksen fra Halland, som var sønn av Knut den helliges datter (134) Cecilia av Danmark og jarl Erik.²¹⁴ Hennes far var muligens erkebiskop Eskil.²¹⁵ Hun og hennes svigerinne (130) søster til jarl Karl Eriksen, ikke navngitt i kilden, var bortført til Sverige av Jon Sverkerson. I følge Saxo voldtok og krenket han dem.²¹⁶ Saxo legger størst vekt på at Jon ikke respekterte noen av dem, hverken den gifte kvinnen eller svigerinnen som var en kysk enke. De ble sendt tilbake til Danmark etter at hans far og folk fikk vite hva som var skjedd, og de fordømte ham for frekkhet.²¹⁷

Denne hendelsen virker ikke å ha vært en privat sak, selv om det heller ikke nevnes om Karl eller Eskil hevnet seg på Jon. Det er trolig at de ikke hadde kapasitet og makt til dette. Danske kongen Svein Grathe fordømte hans vold mot disse to kvinnene, og han mente at en slik oppførsel bare kunne viskes ut ved hjelp av en kollektiv hevn over hele Sveriges befolkning. Men ut fra det kilden beretter ble det ingen flere konsekvenser for Jon. Det ser ut som Saxo mener at Svein gikk glipp av en rettmessig grunn til å krige mot Sverige. Grunnen til å anta dette er at Svein ble upopulær da han ikke hevnet seg, for i følge Saxo, prioriterte han sine private pågående saker, som denne gangen gjaldt hans egen forlovelse med (111) Adele av Sachsen.²¹⁸ Det tyder på at hendelsene utfordret folkets verdier og utløste aggresjon mot svensker og mot den danske kongen i det danske miljøet.

Negativ omtale av en hustru kunne påvirke kongens rykte. Dette viser eksempelet med den nevnte (111) *Adele av Sachsen* (nevnt 1157). Hun var dansk dronning, kone til Svein Grathe, datter av markgreve Konrad av Meisen og Luitgard av Ravenstein som ikke nevnes i

²¹³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:993.

²¹⁴ Svenskt biografiskt lexikon, s. v. «Cecilia Knutsdotter av Danmark». 15.03.2016.

<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=16520>

²¹⁵ Se fotnote 68, Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1040.

²¹⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1041.

²¹⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1041.

²¹⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1041.

kilden.²¹⁹ I følge Saxo var hun upopulær i Danmark. Grunner til det var at forhandlingene om hennes giftemål med den danske kongen Svein Grathe kom på feil tidspunkt. Som jeg nevnte i forrige avsnitt valgte Svein Grathe å fokusere på Adele av Sachsen istedenfor å hevne seg på Jon Sverkerson. Om hun hadde noe å gjøre med mannens taktikk i forhold til disse to damer eller Jon Sverkersons er uklart, men Sveins krigføring i Finnveden og Varend i Sverige var for å okkupere Sverige, uten intensjoner på hevn. Saxo legger stor vekt på hans krigføring i Sverige.²²⁰

Den andre grunnen var at folk ikke var villige til å ta imot nye tradisjoner som kom gjennom denne elitekvinnen. Ut fra kildene ser det ut til at folk beskyldte Svein for at han snudde fokuset mot utenlandske tradisjoner og moter på grunn av (111) Adeles innflytelse²²¹, noe de så negativt på.

Det neste eksempelet viser at i visse situasjoner var godt rykte prioritert i forhold til lojalitet i private relasjoner. (111) Adele nevnes en gang til av Saxo da hennes mann Svein Grathe ba hennes far om hjelp mot Valdemar den Store, der Valdemar skulle holdes i lenker.²²² Men Konrad av Meisen mislikte den danske kongens Svein Grathes planer og nektet å delta i forræderi mot Valdemar den Store. Han mente at han «heller ville se sin svigersønn og datter... spikret på kors enn å ødelegge sitt rykte».²²³

Hvordan hendelser i kongefamilien påvirket storpolitikken kan vi få et bilde av med (112) *Sophie av Minsk* (1141 - 1198). I *Gesta Danorum* er det en beretning om hennes sønn, Knut Valdemarsson, sin dåp. Da hun og Valdemar den Store dømte Knut Valdemarsson fikk de gjester fra Sverige som fikk gjort to ting på en gang. De deltok i dåpen, og de tok med seg Valdemar den Stores niese, (108) Kristin Stigsdatter, som ble trolovet med den svenske kongen Karl Sverkerssøn.²²⁴

Før giftemålet mellom Valdemar den Store og (112) Sophie av Minsk var Svein Grathe og Valdemar den Store motstandere til Knut Magnusson V og Karl Sverkerssøns far, Sverker den Eldre. Endringene i omtalen av disse parter skjedde etter forlovelsen mellom Sophie av Minsk (som var halvsøster til Knut Magnusson og datter til den svenske dronningen (118) Rikissa) og Valdemar den Store. Et frossent forhold mellom Valdemar den

²¹⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1041.

²²⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1045, 1047.

²²¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1041.

²²² Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1063.

²²³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1067.

²²⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1213.

Store og Svein Grathe mot Knut Magnusson og svenskene, ble opphevet og gradvis bedre.²²⁵ Dåpen viser at dronningen og hennes slekt klarte å forbedre forholdet mellom Sverige og Danmark.

Lite er nevnt om (112) Sophie av Minsk relasjoner med familien i Minsk, men da hun var hustruen til Valdemar den Store fungerte forholdet mellom Sophie av Minks far, som var russisk fyrste i Minsk, og hennes mann. Venderne er beskrevet av Saxo som pirater og etter at de plyndret gavene som var sendt fra faren til Valdemar den Store, gikk Valdemar den Store til en rettferdig krig mot venderne.²²⁶

Det siste eksempelet om hustruer viser at nettverk hadde en viktig rolle i forhandlinger. Saxo kaller (117) *Margrete kone til Bernhard* for kusinen til Valdemar den Store, men i følge redaktørene av *Gesta Danorum* var hun kusinen til (112) Sophie av Minsk. Hun var årsaken til at hennes mann støttet Valdemar den Store og fulgte ham med to skip da det var forhandlinger med vendere om overgivelse av festningen Wolgast i Rügen.²²⁷

Nevnte hustruer i *Gesta Danorum* hadde et stort ansvar. De var bærere av kristen religion, forbilder for kvinner i flere generasjoner og aktive deltakere i maktspillet. De bidro med sine nettverk, og Saxo var veldig tydelig på intensjonene deres menn hadde da de valgte dem til hustruer. Stort sett alle kvinner i *Gesta Danorum* fikk fyldige beskrivelser. De uttrykker seg ikke i kildene, men deres handlinger viser seg å være viktige. Disse hustruene er veldig ulike. Saxo setter ikke alltid pris på enkelte av deres verdier, men alle var de fra aristokratiske familier som gjorde at deres oppførsel ble sett.

2.1.3 Sammenligning av hustruroller mellom *Heimskringla* og *Gesta Danorum*

Det er visse likheter og forskjeller i måten hustruer ble presentert i kildene. Kvinners tilværelse i Skandinavia var avhengig av ulike aspekter; familiestatus, miljø, relasjoner, tilfeldigheter, politisk situasjon, kultur og religion. Eksemplene ovenfor viser at noen hovedtrekk og forskjeller er det mulig å få frem ved å sammenligne hustruer mellom begge kilder.

Likheter mellom hustruer og måten de er presentert i begge kilder. Vedlegg nr. 1 og nr. 2 viser at hustrurollen er den mest omtalte kvinnerollen i begge kildene.

²²⁵ Selv om Svein Grathe oppfattet Valdemar den Stores politikk som forræderi, ble etter hvert Valdemar den Store enekongen i Danmark.

²²⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1437.

²²⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1193.

Hustruer blir hovedsakelig fremstilt som tause i begge kildene. Det er også tydelig i begge kildene at kvinnene hadde snever tilgang til politisk makt, men de var ikke maktesløse, for eksemplene viser at ved behov reagerte kvinner på utfordringer, og de viste hva som foregikk i de politiske nettverkene.

Hovedinntrykket fra kildene er viktigheten av at hustruer var avhengig av makten og statusen til menn de var giftet til, av deres biologiske- og inngiftet familie og slekt. Det hadde også betydning hvilke relasjoner de hadde til ulike land. Jo flere mektige relasjoner i nettverket hustruene hadde, dess større prestisje hadde de. Kvinnenes betydning vises når deres tilstedeværelse eller meninger hadde gjennomslagskraft. Slike eksempler er: (2) Tora Torbergsdatter, (7) Gudrun Tordsdatter, (9/104) Margret Ingesdatter Fredkolla, (11) Malmfrid Mstislavsdatter, (14/107) Kristin Knutsdatter, (21) Kristin Sigurdsdatter, (22) Brigida Haraldsdatter, (102) Adele av Flandern og (112) Sophie av Minsk.

Kongsdøtre fra Skandinavia var attraktive på giftemarkedet mellom alle tre land.

En hustru førte til mer interaksjon mellom relevante land når et giftemål involverte partnere fra forskjellige land. For eksempel, etter at (101) Gyda Anundsdatter kom tilbake fra Danmark til Sverige, naturligvis tok hun med kristendommens verdier som gjaldt i Danmark over til Sverige. Her hadde Gyda en passiv, men tydelig innflytelse i ulike svenske kretser da hun angret sin fortid ved å inngå et uakseptabelt giftemål i Danmark.

Etter at ekteskapet ble inngått holdt som regel konen seg til ektemannen selv om hun var avhengig av sin biologiske slekt, men i de tilfeller hvor mennene døde eller de skilte seg flyttet de tilbake til sin familie eller giftet seg på nytt.

I begge kildene lot hustruene ektemennene disponere sine familier eller seg selv for deres politiske mål. Det var forventet at de skulle være lojale samarbeidspartnere til sine ektemenn. Kun i *Gesta Danorum* finnes et unntak. Det var da hustruen (107) Kristin Knutsdatter ikke støttet ektemannen, men i dette tilfelle skulle mannen drepe en i hennes biologiske familie.

Når det handler om sikkerheten til hustruer ser det ut til at de fleste fikk støtte og var passet på av sine menn, men ved behov fikk de støtte fra sine biologiske familier. I begge kildene fantes det unntak som (110) Datter til erkebiskop Eskil og (130) datter til jarl Erik i *Gesta Danorum* og (3) Karls kone i *Heimskringla*.

Selv om disse kildene presenterer hustruer ulikt, og det gis inntrykk av at den danske kongekretsen var mer regelstyrt enn den norske, viser eksemplene at hustruer hadde mye å si for statsutvikling i alle de tre skandinaviske land. Private relasjoner påvirket det offentlige. I alle tre land ble konflikter løst avhengig av hvilke vennskaps- eller slektskapsbånd partene

hadde. Hustruer var i mange tilfeller bindeleddet mellom disse makthavere. Her hadde hustruer en stor betydning, da de hadde mye å si for lojalitetsbånd og status til familien. De fikk adgang til menn fra politiske kretser gjennom sine bidrag; nettverk, råd de ga, fødsler av mektige barn og unntaksvis forhandlet de med makthavere.

Forskjeller mellom hustruer og måten de presenteres i begge kilder. I *Heimskringla* er det stort sett lite informasjon om hver hustru, derfor er beskrivelser om dem i denne oppgaven korte. Saxos beskrivelser er mer informative og hustruer fremstår som mer verdifulle i forhold til alle andre kvinneroller.

I motsetning til i *Heimskringla* var det i *Gesta Danorum* avgjørende, for å kunne bli en dronning og hustru, å være ærbar kristen kvinne med høy status. For Snorre er ikke den kristne siden av en hustru tydelig fremstilt, mens Saxo sjekker for eksempel først om en fremtidig hustru kunne aksepteres av kirken. Saxo poengterte de hustruer som ikke tilfredsstilte kristendommens krav, for eksempel skrev han om de som ikke var dydige nok. Som et eksempel kan brukes historien hvor incest var grunnen til skilsmissen mellom (101) Gyda Anundsdotter og Svein Ulvsson. Snorre var ikke opptatt av om det var et riktig giftemål, viktigere at det skjedde og hvem de var.

Bestrebelsene med å få en ønsket hustru ser ut til å være vektlagt i *Heimskringla*. Dette var mindre viktig i *Gesta Danorum*, for første prioritering var kirkens og kongerikets krav til å bli en fremtidig dronning og hustru. I *Heimskringla* er det kongers subjektive vilje og makt som avgjør valget, og det nevnes ikke tilfeller der kvinnen ble opplært til å bli en dronning, slik som i *Gesta Danorum*.

Saxo beskriver tydelig hvem han definerer som en kone og hva rollen innebærer, men det gjør ikke alltid Snorre. Han definerer rollen til (2) Tora Torbergsdatter uklart. Ellers forklarer han ikke alltid ut fra konteksten om omtalte kvinne var en frille eller en hustru.

Presentasjonene av hustruer er ulike i kildene. Ved førstegangspresentasjon av en kvinne i *Gesta Danorum*, presenteres intensjonene til kongen før inngåelse av et ekteskap, og så noe om kvinner. Snorre er ikke så systematisk i presentasjonene.

Det skrives om flere hustruer med utenlandsk opprinnelse i danske nettverk enn i norske og svenske. For flere detaljer om dette titt på temaene: «Inkludering av utenlandske kvinner og deres funksjoner i *Heimskringla*» og «Inkludering av utenlandske kvinner og deres funksjoner i *Gesta Danorum*».

I motsetning til *Gesta Danorum* var det vanlig i *Heimskringla* at høytstående menn ga den rette kvinnen som belønning for lojalitet eller gjennomført arbeid til menn de satt pris på. De valgte ofte kvinner fra den kongelige krets og det ser ut til at hensikten med dette var å

binde viktigste menn til kongemakten. For eksempel hadde Svein Ulvsson en slik posisjon i *Heimskringla* da han som takkegave for at Karl reddet livet hans lovet ham en ny og bedre kone. Slike tradisjoner fant jeg ikke i *Gesta Danorum*.

I *Gesta Danorum* finner jeg heller ikke hustruer fra lavere sosiale lag, mens i norske nettverk, gjengitt i *Heimskringla*, finner jeg hustruer fra ulike sosiale kretser.

Snorre var mindre kritisk til kongens syn på kvinner. For eksempel støttet han Svein Ulvsson da kongen krenket (3) Karls kone. Gjenfortellingen er preget av tanken om at kongen måtte hevne seg på henne.

2.2 Enkers roller

Enkens status er mye omtalt i middelalderens historiografi. Enkenes utfordring var at de ble nødt til å bli mer selvstendige i avgjørelser og i det sosiale liv. De kunne hente støtte fra sin slekt eller miljø ved behov. Begge kildene viser ulike valg enker har gjort og kamper de hadde. Denne rollen er veldig ulik hustrurollen.

2.2.1 Enkeroller i *Heimskringla*

Enken som skilte seg ut blant flere andre var (29) *Bergljot Håkonsdatter* (født før 990 – død etter 1050). Hun er et tydelig eksempel på en aktiv, norsk politisk enke. Bergljot fikk flere funksjoner etter at hun havnet i den sårbare enkerollen hvor hun på egen hånd måtte ta utfordringene. Før var hun konen til den mektige lendmannen Einar Tambarskjelve fra Trøndelag. Harald Hardrådes saga forteller om strid mellom ham og kongen som endte med at både Einar og hans sønn Eindride ble myrdet av kongsfølge i Trøndelag. Inntil da ble Bergljot nevnt kun én gang. Etter at hun ble enke, ble hun mer fremtredende. Snorre skriver hvordan hun ble sentral i historien om forsøket på å hevne Einar og Eindride.²²⁸ Hun overtok mannens rolle, og som de fleste enker «fikk nesten alle de rettigheter mannlig leder for et hushold hadde, inkludert den å inngå i vennsksrelasjoner»²²⁹.

Kunne enken forandre Harald Hardrådes politikk i Trøndelag? Han trengte venner der, og etter drapet på Einar og Eindride var det hun handlingen i sagaen dreide rundt gjennom forhandlingene om hevn. Selvsagt var ikke alt i hennes hender, men sagaen utdyper hennes egging. Etter drapet gikk hun selv til en kongsgård og møtte bønder som var frender av hennes ektemann. Så fort hun fikk med seg at svakheten til bøndene var deres lederskap,

²²⁸ Dette varte helt til Håkon Ivarsson tok over hennes sak, Sturlason, *Heimskringla*, 3: 80, 82.

²²⁹ Sigurdsson, *Den vennlige vikingen*, s. 132.

brukte hun kontaktene Einar hadde og sendte noen bønder for å snakke om hennes saker til hans frende Håkon Ivarsson på Opplandene.²³⁰

Sagaen beskriver ikke i hvilken grad hun har brukt sin slekt for å hevne seg på kongen. Hennes far jarl Håkon var død. Derfor ser det ut som hun stod alene om alt dette. Det nevnes ingenting om (75) Sigrid Kalvsdatters handlinger, for hun var kona til drepte Eindride og niese til Harald Hardråde.

Allikevel, i ettertid ser vi at Harald Hardråde syntes det var viktig å gjøre om på forholdet med de fiendtlig innstilte trønderne. Det vi vet er at for å inngå vennskap med Einar Tambarskjelves nettverk, søkte kongen et forlik med Håkon Ivarsson.²³¹ Det er trolig at innsatsen til Bergljot også endret relasjonen mellom trønderne og kongen, uten at det skrives direkte om det i sagaen.

Bergljot ser ut til å ha vært en modig enke da hun også stelte likene til både mannen og sønnen under anspente omstendigheter. De ble begravd i Olavskirken ved siden av kong Magnus Olavsson, som hadde hatt et veldig nært forhold til Einar. Kildene nevner ikke flere detaljer om denne hendelsen, og det er ingen hint om at hverken Bergljot eller frender av disse to mennene kunne bli stoppet av kongen for å begrave dem der. Hvis vi skal la kildene snakke for seg selv, kan vi legge merke til det faktum at plasseringen av likene ikke ble sett negativt på av Snorre heller.²³²

Ingvild Øye mener at sterke enkers fenomen var mer synlig i førkristen tid,²³³ så dette tilfellet kan enten være en motsetning til hennes påstand eller bevis på at tradisjonene endret seg langsomt.

Bergljots tilfelle viser også at hun trengte en mann for å lede hevnen mot Harald Hardråde. Hun prøvde ikke å forhandle med kongen direkte, men hun utpekte det nye sentrum av nettverk i Trøndelag.

Sagaen sier heller ikke noe om at den nevnte (75) *Sigrid Kalvsdatter* drev med hevnen som Bergljots da hennes mann Eindride ble drept i nevnte hendelse. Det ser ut til at hun overlot dette til sin svigermor. Hvis vi ser på familieforbindelser så var (75) Sigrid en datter til Kjetil Kalv og (83) Gunnhild. Det ser ut til at slektskapet med Harald Hardråde ikke bidro til å dempe konflikten selv om kongen var bror til hennes mor.

Det var ikke uvanlig for en enke å finne seg en ny mann. (9) *Margret Ingesdatter Fredkolla* ble enke etter Magnus Berrfötts død i 1103. Hun giftet seg på nytt med den danske

²³⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 82.

²³¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 81.

²³² Sturlason, *Heimskringla*, 3: 77-82.

²³³ Øye, «Kvinner, kjønn og samfunn», s. 97.

kongen Nils av Danmark. Hun fikk med den nye mannen sønnen Magnus den Sterke.²³⁴ Snorre informerer ikke noe om hennes handling var sosialt akseptert eller ikke. Hendelsen blir bare registrert i kilden. Samtidig viser Snorre at giftemålet var viktig for det norske kongeriket.

Et annet lignende eksempel er (25) *Ragna Nikolasdatter*. Etter at hennes første ektemann Øystein Haraldssons død forlovet hun seg med Orm kongsbror Ivarsson, som var sønn av (13) Ingerid Ragnvaldsdatter og halvbror til kong Inge Krokrygg.²³⁵ Forlovelsen skjedde rett etter kong Inge Krokryggs fall i Oslo. Snorre forteller ikke om de faktisk ble gift, siden bryllupet ble ødelagt da kong Håkon Herdbreides menn stjal bryllupsmaten og andre ting og hennes forlover flyktet til sine halvbrødre i Sverige.²³⁶ Hva hun gjorde da skriver ikke Snorre om.

(13) *Ingerid Ragnvaldsdatter* ble synlig i kilden etter at ektemannen Harald Gille ble myrdet. Enken fikk god tilgang til makt. Hennes diplomatiske evner vises etter hennes innsats for at sønnene til hennes mann skulle ta over tronen. I følge Snorre, ekskluderte hun ikke ut Sigurd Munn, som var født av kongens frille (35) Tora Guttormsdatter, da hun sendte skip til Trøndelag for at folk skulle få beskjed om drapet på Harald Gille og komme med forslag om å velge Sigurd Munn til sin nye konge. Det var enken, og ikke den nevnte frillen, som handlet aktivt under disse omstendighetene. Samtidig kan vi også se tegn til hennes svakhet ved at (13) Ingerid ikke hadde mulighet til å ignorere frillenes sønner i forhandlinger om den norske tronen.

Hennes ekte sønn Inge Krokrygg var ikke oppfostret av dronningen og kongen, men av Åmunde i Viken. Allikevel, ved hjelp av sin mor ble Inge Krokrygg valgt til konge, og i følge Snorre var han da kun to år gammel.²³⁷ Under disse omstendighetene iverksatte og påskyndet enken prosessen til å utpeke tronarvingene.

Etter Harald Gilles død giftet hun seg på nytt med lendmannen Ottar Birting. I følge Snorre var han en god støtte for enkens ekte sønn Inge Krokrygg helt til han ble voksen. Han viste lite oppmerksomhet til hennes uekte sønn Sigurd Munn. Den nye mannen ble snikmyrdet uten at Snorre forklarer hva som var årsaken, men kilden antyder at folk mistenkte Sigurd Munn.²³⁸ I (13) Ingerid Ragnvaldsdatters biografi legger Snorre til enda en mann. Han het Ivar Sneis, men Snorre skriver ikke om de var gift eller hvilken sosial posisjon hennes

²³⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 173.

²³⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3:262.

²³⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3:261-262..

²³⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3:209.

²³⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3:225.

partner hadde. Med ham fikk hun sønnen Orm som ble kalt «Kongsbror».²³⁹ Sønnen fikk god omtale av Snorre. Den fjerde mannen som (13) Ingerid var gift med var Arne på Stårheim. Han fikk kallenavnet «Kongsmåg»²⁴⁰. De fikk til sammen fem barn.²⁴¹

For å forsikre legitimitet til tronen ble (13) Ingerid støttespiller for Magnus Erlingsson. Hans far, Erling Skakke, tok henne og hennes barn til Danmark da Magnus skulle be om støtte fra Danmark. Ut fra kilden ser det ut til at hun støttet Magnus Erlingsson siden hans far var støttespiller til kong Inge Krokrygg helt til kongen døde.²⁴²

Heimskingla sier at enker var nesten like mektige som deres menn. De utnyttet de vennskaps- og slekts bånd som mennene deres etterlot etter seg.

2.2.2 Enkeroller i *Gesta Danorum*

Enkene kunne bli utfordret når de måtte vurdere lojaliteten mellom to familier de var bindeledd mellom. Enken etter Sigurd Jorsalfare, dronning (113) *Malmfrid Mstislavsdatter* (ca. 1100 - ca.1140), giftet seg med Erik Emune som var halvbror til Knut Lavard. Hun var stemor til Magnus Blinde, og dette ekteskapet var i følge Saxo velsignet av den norske kongen. Saxo gir ingen opplysninger om hva Magnus Blinde forventet av dette ekteskapet. Grunnen til at Erik Emune giftet seg med henne er heller ikke skrevet. I kilden er det klart at mannen var singel fordi han stadig var i krig.²⁴³ Noen hint fra konteksten av denne kilden lar anta at Erik hadde behov for støtte fra Magnus Blinde da han var i strid med kong Nils av Danmark.²⁴⁴ Saxo skriver ikke om hun selv valgte parti etter at Magnus endret mening og gikk over til å støtte Nils av Danmark. Under den norske kongens angrep holdt hun seg til sin mann, for hun stakk fra Norge sammen med ham.²⁴⁵

Det finnes et tilfelle hvor enken måtte flykte til sin biologiske familie etter at hun mistet mannen. (102) *Adele av Flandern* flyttet til sitt fedreland etter at hun var blitt enke. Saxo legger vekt på at hun tok med seg sin sønn og at hennes døtre fikk mange kjente etterkommere,²⁴⁶ men i ettertid var hun ikke aktiv i Danmark – hverken gjennom nettverk eller eiendommer. Dette kan tyde på at mannens nettverk falt sammen og ingen kunne gi henne og barna beskyttelse i Danmark.

²³⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:225.

²⁴⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3:225.

²⁴¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:225.

²⁴² Sturlason, *Heimskringla*, 3: 266.

²⁴³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:953.

²⁴⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:961.

²⁴⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:965.

²⁴⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:859.

I Skandinavia var det ikke uvanlig å gifte seg på nytt etter mannens død. (118) *Rikissa av Polen* (1116 - 1156) giftet seg med Sverker den Eldre etter drapet på hennes mann, den danske kongen Magnus den Sterke.²⁴⁷

Historien til enken (130) *søster til jarl Karl Eriksen* er beskrevet sammen med (110) datter til erkebiskop Eskil under «Hustruenes ulike roller i nettverk i *Gesta Danorum*», så jeg gjenforteller ikke historien her. Men etter at hun var blitt voldtatt fikk hun like mye oppmerksomhet og medfølelse som (110) datter til erkebiskop Eskil.

Eksempelene over gir inntrykk av at enker fikk støtte fra sin slekt ved behov, og at de var respekterte i samfunnet. Men i dette tilfellet er det for få eksempler til å kunne bedømme hvor selvstendige de var.

2.2.3 Sammenligning av enkers situasjon i *Heimskringla* og *Gesta Danorum*

Ut fra disse kildene er det tydelig at etter at elitekvinnen var blitt enke kunne hun; finne seg en ny mann, leve alene eller sammen med barna eller flytte tilbake til sin biologiske familie/slekt. Hverken Snorre eller Saxo nevner tilfeller hvor enken flytter til et nonnekloster. Et lavt antall enker i begge kilder tyder også på at det som regel var irrelevant å skrive om enker etter ektefelles død.

Kildene viser at de fleste kvinner giftet seg på nytt etter at mannen døde. I de fleste eksemplene flyttet kvinnene i elitekretser fra land til land når de giftet seg på nytt.

Hverken Saxo eller Snorre skriver i hvilken grad familiene til kvinnen involverte seg på nytt når de giftet seg for andre gang. I *Gesta Danorum*s eksempel fikk enken (113) Malmfrid Mstislavsdatter velsignelse til giftemål med Erik Emune fra stesønnen Magnus Blinde, mens (118) *Rikissa av Polen* ikke fikk særlig oppmerksomhet da hun ble sammen med Sverker den Eldre.

I *Heimskringla* fremstilles enker som mye mer selvstendige enn alle andre kvinneroller, så det er tegn på at for dem var det lettere å oppfylle egne ønsker og agendaer. Disse eksemplene om (29) Bergljot Håkonsdatter og (13) Ingerid Ragnvaldsdatter viser at det kun er *Heimskringlas* enker som egger.

Forskjellen mellom enker for Saxo og Snorre er at for Saxo er det viktig å opplyse om tradisjonene som enken var bundet til, før hun gikk inn i et annet ekteskap, mens Snorre legger vekt på enkens handlinger som hadde direkte å gjøre med kongeriket og arvinger.

²⁴⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1017.

2.3 Frillenes roller

I dette underkapittelet skal jeg skrive om friller. De har ulik presentasjon i de to kildene. Det fantes mange friller i elitekretser og begge kildene gir inntrykk av dette. Snorre vier imidlertid mer plass til hver enkelt av dem enn det Saxo gjør. Det er muligens på grunn av forfatternes ulike holdninger og kristne moral. Det at Saxo er sparsom på omtalen av den enkelte frille gjør det vanskelig å telle dem og skrive om deres tilværelse, for ofte gir han uttrykk av at en mann hadde mange forhold. For eksempel tok jeg ikke med frillene til Harald Kesja, som i følge Saxo oppholdt seg under samme tak som hans kone (142) Ragnhild Magnussdatter, for verken navnene deres eller antallet er gitt.²⁴⁸ Derfor er det flere friller i Saxo enn i dette underkapittelet. Dette er fordi jeg kun har med friller som kan identifiseres som individer og ikke når det er snakk om en gruppe friller.

Det er ikke alltid enkelt å definere om en kvinne er frille eller ikke. Når det gjelder (2) Tora Torbergsdatter er jeg usikker på om hun var en frille eller en hustru. Jeg har satt henne som hustru og skriver ikke om henne her. Et annet eksempel er (21) Kristin Sigurdsdatter. Jeg har valgt å definere henne som frille siden det ikke nevnes at hun skilte seg fra Erling Skakke da hun ble sammen med Grim Rusle.²⁴⁹

2.3.1 Frillenes roller i *Heimskringla*

Heimskringla gir noen eksempler på friller. De var fra alle sosiale lag og trolig såpass inkluderte at noen beskrivelser gjorde meg usikker på om Snorre virkelig skilte friller fra hustruer. Som regel nevner han friller i kildene når de fødte barn til elitemenn.

Det første eksempelet viser at Snorre ikke i alle tilfeller definerer hvem som er hustru og hvem er frille. (30) *Tora Joansdatter* fikk en sønn med Olav Kyrre. Han ble senere den norske kongen Magnus Berrføtt. I følge Snorre fødte hun en «vakker og evnerik gutt» som «vokste opp i kongens hird».²⁵⁰ Det var den eneste sønnen Olav Kyrre fikk. Snorre sier ikke klart om hun var frille eller hustru, men han kaller (5) Ingerid Sveinsdatter for konen hans. Snorre skriver ikke mer om selve (30) Tora og hennes aktiviteter. Dette viser at frillebarn hadde adgang til tronen i Norge og spesielt i dette tilfelle hvor han ikke hadde ektefødte konkurrenter.

²⁴⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:949.

²⁴⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:289.

²⁵⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3:133.

Magnus Berrføtt hadde flere friller, men ulikt enn i *Gesta Danorum*s tilfelle lar det seg telle dem i *Heimskringla*, siden han spesifiserer både antall barn og friller. (31) *Sigríð Saksedatter* var en av hans friller. Hun fødte ham to sønner. Hun var datter av Sakse i Vik, fra dagens Saksvik på Strinda. Hennes far var, i følge Snorre, en godt likt mann i Trøndelag. Av alle kvinner som Magnus Berrføtt hadde, er det kun henne Snorre navngir som kongens frille. For eksempel nevnes ikke (32) *Øysteins mor*, men han forminsker henne ved å si at Øystein Magnussons «morsætt var lite å skryte av».²⁵¹ (33) *Tora*, som var Sigurd Jorsalfares mor, fikk ikke noen beskrivelse i den første presentasjonen.²⁵² Dette viser at Snorre i sin beskrivelse av friller fokuserte mest på dem som fødte kongen barn og var fra en kjent ætt. Også dette tyder på at de var viktige for å kunne bygge nettverk. Den siste nevnte frillen var (58) *mor til Harald Gille*. Hennes tilstedeværelse ser ut til å være viktig for at sønnen kunne bevise tilhørighet til kongefamilie. Hun vitner at sønnens navn var Harald og hun fulgte med sønnen da han skulle bevise at han ikke løy om at hans far var Magnus Berrføtt.²⁵³

Rykter om intime forhold ble tatt på alvor i tidlig middelalder. (34) *Borghild Olavsdaughter* var datter til Olav i Dal, en rik bonde. Hennes historie, med relasjoner til to norske konger, er forholdsvis lang og forteller mye om kvinnenens situasjon på denne tiden. Snorre beskriver henne positivt og ut fra hans fortelling ser det ut til at hennes situasjon var den beste som en bondedatter kunne ha. Beskrivelsen av henne tar mer plass enn det de fleste sagakvinner fikk. I følge Snorre var hun veldig pen, også «klok og kunnskapsrik».²⁵⁴ Hun ble først en samtalepartner til den norske kongen Øystein I Magnusson. Etter at han dro nordover, baksnakket mennesker fra Borg om dette forholdet. For å frigjøre seg fra anklager bestemte hun seg for å bære jernbyrd og på denne måten beviste at ryktene ikke var sanne. I følge Snorre satt Øysteins bror, den andre norske kongen Sigurd Jorsalfare, så stor pris på det at han red til hennes far dobbelt så fort som man ellers kunne få til og ble liggende over hos dem.²⁵⁵ Fra da av ble (34) *Borghild Sigurds frille* og senere mor til deres sønn Magnus Blinde. Snorre sier ikke noe om (34) *Borghilds* deltakelse under sønnens oppvekst. Sønnen ble sendt til fosterfamilie og her er det bare fosterfar Vidkunn Jonsson på Bjarkøy som nevnes.²⁵⁶ Det ser ut til at uansett hvor flott hun var, gjorde hennes status som bondedatter at hun ikke kunne bli hustru til den norske kongen. Det er heller ikke klart hvorfor hun ikke kunne gi oppdragelse til sin egen sønn.

²⁵¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:147.

²⁵² Sturlason, *Heimskringla*, 3:147.

²⁵³ Sturlason, *Heimskringla*, 3:175.

²⁵⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3:168.

²⁵⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3:168.

²⁵⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3:168.

Noen friller oppholdt seg der kongen og hustruer var. (35) *Tora Guttormsdatter* fødte Harald Gille sønnen Sigurd Munn. I kilden beskriver ikke Snorre Tora som frille, men lar oss forstå at hun var mor til kongens sønn. Kongen «var gift med»²⁵⁷ (13) Ingerid Ragnvaldsdatter og i dette tilfellet var hans hustru mer synlig.

(35) Tora fikk mye omtale i Magnus Blindes og Harald Gilles saga da Harald Gille tilbrakte den siste natten før han ble drept på hennes soverom. Der ble hun vitne til at kongen ble drept av Sigurd Magnusson Slembes og de av Harald Gilles hirdmenn som støttet Sigurd. Før mordet spiste hirdmennene middag med kongen og de stilte spørsmål om kongen skulle sove hos sin kone eller (35) Tora. De fikk da vite at denne natten skulle han gå til Tora. Det ser ut til at konens og frillens soverom ikke var langt fra hverandre, for Snorre skriver «men hovedvakten ble stilt opp utenfor dronningens sovekammer, der de fleste trodde at kongen ville ligge».²⁵⁸ Ut fra det kan jeg anta passet vaktene bare på ett av soverommene, men det kan spekuleres på om det bare var dronningen som vanligvis fikk vakter, eller om de passet på der kongen pleide å sove.

(35) Tora var den siste som snakket med Harald Gille før han døde. Mens han var i tungt søvn og etter slaget sa han til Tora at hun var hard mot ham. Hun svarte «De er harde med deg, de som vil deg mer ondt enn jeg».²⁵⁹ Denne samtalen er tegn på at kongen var imøtekommende til ubehagelige erfaringer med frille uten at han behandlet henne dårlig. Snorre nevner ikke om hun ble drept samtidig med ham.

En tjenestepike hadde mulighet til å bli en del av det kongelige nettverket i tidlig middelalder. (36) *Tora* hadde samleie med kong Sigurd Munn fordi hun hadde en vakker sangstemme.²⁶⁰ Hun var en tjenestepike hos Simon Torbergsson, en storbonde i Viken. Jeg har definert henne som frille, fordi hun fødte kongen sønnen som senere ble kong Håkon Herdebrei. Ut fra kilden oppdro verken kongen eller Tora sønnen sin, for det gjorde familien til Simon, på lik linje med deres egne barn. Senere fikk sønnen være med kong Øystein Haraldsson da han ved Bergen inngikk forlik med kong Inge Krokrygg. Tjenestepikens sønn fikk også mulighet til å ta over tronen etter at Sigurd Munn hadde blitt drept,²⁶¹ men Snorre beretter ingenting om henne etter denne fødselen. Derfor er det ikke mulig å si noe om hennes liv utover statusen som kongsmor.

²⁵⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3:188.

²⁵⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 206.

²⁵⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 206.

²⁶⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 228.

²⁶¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 239.

I det neste eksempelet vises det også at det ble lagt større vekt på frillebarn enn friller. (37) *Åsa den lyse* og Erling Skakke hadde to gutter, Finn og Sigurd. Totalt hadde Erling Skakke fire frillebarn. Det er uklart hvorfor navnet til (38) *mor av Reidar* og (39) *mor av Ogmund* ikke er nevnt. Snorre er sparsom med informasjon om Erlings friller, men hans kone, (21) Kristin Sigurdsdatter, har mer debattert beskrivelse i samme situasjon.

Nettopp nevnte kone til Erling Skakke, (21) *Kristin Sigurdsdatter*, ble frille til Grim Rusle. Etter at hun forlot Norge og reiste til Danmark for å avtale forlik mellom sin mann Erling Skakke og Valdemar den Store, kom hun ikke tilbake til Norge. I følge Snorre reiste hun og Grim til Istanbul hvor hun fødte ham flere barn.²⁶² Det nevnes ikke mer hverken om henne eller hennes politiske aktiviteter etter at hun reiste til Istanbul.

Snorres kilde nevner også en hendelse hvor (21) Kristin er nevnt som mor til en som het Harald, «folk sa var sønn av kong Sigurd Haraldsson og Kristin kongsdatter, og altså hadde samme mor som kong Magnus».²⁶³ Da Magnus Erlingssons lendmann Nikolas Kuvung tok den samme Harald til Erling Skakke, ble Harald henrettet fordi han var en mulig tronpretendent. I følge kilden ble han halshugget av Erling.²⁶⁴ Det ser ut til at (21) Kristin var beskyttet mot hevn fra sin mann på grunn av at hun var kongsdatter.

Ovenfor gitte eksempler viser at det er mange friller som nevnes i *Heimskringla*. Stort sett er de mødre til kongebarn. Noen av dem støtter barna i deres kamp om å få tronen. Denne støtten er tegn på at de hadde både muligheter og rettigheter til dette. Snorre beskriver altså frillene som en vanlig del av det norske samfunnet i tidlig- og høymiddelalder.

2.3.2 Frillenes roller i *Gesta Danorum*

Saxo skriver lite om friller. I kilden har jeg ikke funnet noen navngitte friller. Han skiller systematisk barna til friller og hustruer. Der gir han kun antall barn som kongen fikk med en frille. Noen ganger skriver han navn på frillers barn, men som regel bare på dem som hadde gjort en karriere.

Friller til Svein Ulvsson, mener Saxo, var respekterte kvinner. Han mener nok at det var døtre fra mektige familier.²⁶⁵ Saxo selv hadde en uklar mening om dem. For eksempel er det problematisk å tolke hans utsagn i kilden om at barna til Svein lignet mest på far og veldig

²⁶² Sturlason, *Heimskringla*, 3: 289.

²⁶³ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 291.

²⁶⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 292.

²⁶⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:801.

lite på deres mødre.²⁶⁶ Svaret ligger ikke direkte i kilden. Det kan tolkes som at barna til kongen fikk oppdragelse kun av ham eller hans krets – kanskje mødrene bare fikk en liten rolle i oppdragelsen av sine barn? Etter en slik lesning av Saxo antar jeg at selv om frillene var respekterte, forsøkte Saxo å undertrykke dem av religiøse grunner. Men om virkelighet var annerledes er vanskelig å svare på, for kilden gir ingen eksempler på deres tilværelse.

Som nevnt fikk frillene til Svein Ulvsson oppmerksomhet da Saxo nevnte deres barn.²⁶⁷ Et av barna var til (115) *frillemor til Sigrid*. Hun ble vektlagt av Saxo på grunn av datterens vellykkede giftemål.²⁶⁸

(136) *Mor til Harald Kesja* var også frille til Erik Ejegod, men i *Gesta Danorum* nevnes kun at Haralds mor var en av kongens friller.²⁶⁹ Selv om det dukker opp mange spørsmål om morens påvirkning i oppfølgingen av sine barn i oppveksten, står det ingen informasjon om dette i kilden.

En lignende situasjon er i beskrivelsen av (140) *mor til Ingerd av Danmark*. Hun var frillen til kong Nils av Danmark og fødte ham (141) Ingerd av Danmark.

Frillebarn hadde nære relasjoner til ektefødte barn i kongekretsen. (147) *frillen til Erik Lam* er ikke direkte nevnt i kilden, men Saxo skriver at frillens sønn Magnus Eriksson, etter Svein Grathes fall, som Magnus støttet, ble tatt i fange av Valdemar den Store. Men Valdemar den Store behandlet Magnus med respekt på grunn av deres slektskap og lot ham leve.²⁷⁰

Det finnes et tilfelle hvor begge forfatterne beskriver samme hendelsen, men omstendighetene skiller seg noe fra hverandre. Derfor er det ikke sikkert at de mente den samme frillen. (148) *frillen til Harald Gille*, som var vitne til Harald Gilles drap, er ikke navngitt i *Gesta Danorum*. I *Heimskringla* skriver Snorre at hun var (35) Tora Guttormsdatter. Saxo skriver kun det at Harald Gille snek seg ut av leiren for å kose seg med en frille, da Sigurd Slembe snikmyrde ham.²⁷¹

Det ene eksempelet der barnet fra en frille og kongen ble godt gift viser at de kunne få makt og plass i miljøet, men ut fra kilden ser det ut at kun ektefødte barn kunne kreve den danske tronen. Her er det også synlig at Saxo bevisst unngikk å vie plass til friller, selv om de fantes i kongekretsen.

²⁶⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:801.

²⁶⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:899.

²⁶⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:801.

²⁶⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:877.

²⁷⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1111.

²⁷¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1215.

2.3.3 Sammenligning av frillenes situasjon i *Heimskringla* og *Gesta*

Danorum

Kildene viser at frillene er ulikt presentert i kildene, men de har noe felles og noen ulikheter. *Likhetstrekk mellom friller i disse to kildene* er at alle friller også var mødre av nevnte menns barn.

Opplysningene viser også at Sverre Bagges påstand om at «Kongenes friller kom gjerne fra stormannsfamilier og skapte varige politiske forbindelser mellom kongene og disse familier.»²⁷² stemmer. Dette er spesielt synlig i *Heimskringla* hvor frillenes barn kan arve tronen. Saxo påpekte også at Sveins friller var fra aristokratiet. Det står lite om forbindelser de hadde skapt, men det nevnes ekteskap mellom frillebarn og barn fra høytstående familier.

Kildene gir også flere eksempler som viser at friller fikk tilgang til kongehuset, og noen av dem oppholdt seg der. Men i begge kildene er det utydelig hvilken plass disse mødre hadde i sitt barns oppvekst.

Kildene gir ikke opplysninger om det var den biologiske familien eller frillenes menn som tok hovedansvaret for frillenes trygghet. Ingen av kildene gir svar på om hvem hadde bestemt at kvinner inngikk frillerelasjoner eller om kvinner kunne manipulere seg frem til å bli friller.

Ut fra det som står i kildene er det ikke mulig å finne informasjon om hvordan arv ble fordelt hvis døtrene var friller. Det er også uklart om friller tok med seg medgift/arv når de gikk inn i et frilleforhold.

Ulikheter mellom frillesituasjon i kildene vises allerede da de ble beskrevet ulikt av forfattere. I *Heimskringla* støttet frillene sine barn når de skulle kjempe om kongens trone. Frillenes sønner hadde rettigheter til tronen på lik linje med ektefødte barn helt til slutten av 1200-tallet da Magnus Erligsson ble konge. For første gang ble kongsemnet prioritert siden han var «sønn av en kongebåret kvinne og en ektehustru.»²⁷³ Slike eksempler om frillenes innblanding nevnes ikke i *Gesta Danorum*.

Ut ifra *Gesta Danorum* er det klart at i Danmark i begynnelsen av tidlig middelalder tilhørte friller fortsatt kongelige familier, men de ble gradvis borte. I *Heimskringla* er derimot friller en del av det norske kongehuset i hele perioden.

I *Heimskringla* finnes det friller fra ukjente familier og/eller lav sosial status. Dette finner vi ikke i *Gesta Danorum*.

²⁷² Bagge, *Mennesket i middelalderens Norge*, s. 124.

²⁷³ Sturlason, *Heimskringla*, 3:283.

Det gis ingen personlige opplysninger om friller i *Gesta Danorum*. Saxo ønsker å fjerne flest mulige spor av disse kvinnene. Snorre gir mer informasjon om de fleste av dem.

Heimskringla opplyser at noen frillebarn ble oppfostret, mens det ikke finnes slik informasjon i *Gesta Danorum*.

Saxo definerer og skiller tydelig mellom en frille og en hustru, mens i *Heimskringla* er ikke dette alltid klart.

I *Heimskringla* er det ett tilfelle hvor kvinnen, (21) Kristin Sigurdsdatter, hadde høyere sosial status enn mannen hun var frille til. Samtidig ser vi at kongsdøtre i andre tilfeller oppførte seg friere enn kvinner som hadde lavere sosial status.

Det var ikke skam å være frille i *Heimskringla*. I et tilfelle hvor frille (32) Øysteins mor ble sett ned på, skyltes det trolig ikke hennes tro, men at hun var fra en lavstatusfamilie. Mens Saxo bevisst nesten ikke viet plass til friller på grunn av kristne verdier, skrev Snorre om dem som en naturlig del av det skandinaviske elite- og kongelige miljø.

2.4 Roller til kvinnelige forlovede

Dette temaet skal handle om rollen til en kvinne i perioden man begynner å vurdere et festemål og til ekteskapsinngåelsen. Tema om festemål handler i våre tider stort sett om følelser og intensjoner mellom to partnere og i mindre grad familie, slekt eller makt. I middelalderen var, i følge Sigurðson, vanligvis meningene til de som skulle gifte seg «av en underordnet betydning»²⁷⁴ og i de fleste tilfeller deltok ikke kvinner i avgjørelsen om festemål eller ekteskapsinngåelse.²⁷⁵ Forlovelser var vurdert ut fra kriterier som ble stilt opp av dem som var nærmest den gjeldende kvinnen.

Arrangerte ekteskap var et verktøy for å styrke familiens posisjon ut fra det potensialet døtrene og familien hadde. Noen av historikernes erfaringer viser at døtrene allerede var vurdert i sine egne familier for; «Foreldre og formyndere forskjellsbehandlet barna sine i middelalderen, og det fikk konsekvenser for hvem de ble gift med.»²⁷⁶ Jeg skal undersøke måter kvinner ble vurdert på i giftemarkedet. Jeg skal også se på prosesser som kvinner gikk gjennom under forlovelsesperioden og hva alle elitekvinner kunne utrette selv. Hvis så, hvordan forhandlet de?

Dette temaet er delt i to. Grunnen til dette er for å tydeliggjøre temaet. Kildene viser at de fleste elitekvinner som ble forlovet var døtrene av høytstående menn eller kongene. Først

²⁷⁴ Sigurdsson, *Den vennlige vikingen*, s. 131.

²⁷⁵ Sigurdsson, *Den vennlige vikingen*, s. 131.

²⁷⁶ Sigurdsson, *Den vennlige vikingen*, s. 128.

skal jeg se på de kvinner som ble forlovet av verger som ikke var deres foreldre. Andre del studerer situasjoner hvor foreldre framforhandlet døtrenes forlovelser.

2.4.1 Forlovede kvinners roller i *Heimskringla*

Det finnes et tilfelle der både norske og utenlandske nettverk var involvert, og hvor det var partnerne selv som forhandlet seg imellom. Kvinnen i dette tilfelle spilte en aktiv og aggressiv rolle for å få mannen. Kilden beretter at «det gikk rykte blant folk der nede som hadde greie på det, om at dronning Zoe selv ville ha Harald til mann»²⁷⁷. Dette eksempelet er om (40) *Dronning Zoe* (ca. 978 - 1150)²⁷⁸ fra Bysants og Harald Hardråde. Hendelsen foregikk kun noen år før min forskningsperiode. Hun gikk i strid mot Harald Hardråde etter at han hadde fridd til hennes niese (41) *Maria*. Dronningen Zoe fengslet ham, men han ble reddet av den hellige kong Olav Haraldsson og en (93) *fornem kvinne*. Etter det hadde han en dramatisk flukt fra Istanbul hvor han med makt bortførte (41) *Maria* som han ble nektet å forlove seg med av (40) *Dronning Zoe*. Han satte riktignok (41) *Maria* i land til slutt. Gjennom henne sendte han et budskap (som kan betraktes som hans prinsipp om å handle fritt) til dronningen hvor han spurte om hun «trodde hun kunne hindre ham i å ta den unge piken han ville?»²⁷⁹. Hvis det var slik at Zoe ønsket ham selv, ble hun ydmyket etter skandinavisk tradisjon der mannen skulle vise interesse først. Samtidig er hun det eneste tilfellet hvor kvinnen tok initiativ for å få mannen hun ønsket.

I sagaen kommer det fram at en middelalderkvinne som ble lovet bort, kunne påvirke aktivitetene til en mann som var interessert i henne. Dette skjedde til en viss grad i Norge også, men det siste ordet om hennes giftemål hadde hennes verge. (43) *Ragnhild Magnusdatter*, som var datter til den døde kong Magnus Olavsson, sin situasjon strider mot Anne Holtsmarks utsagn om at skillelinjen mellom kvinners og menns sfære gikk ved dørstokken.²⁸⁰ Hun gjorde det som var antatt å være en del av den mannlige sfæren og var klar over bruddet på sosiale normer. Ragnhild nektet å forlove seg med Håkon Ivarsson på Opplandene. Hun var en del av hans krav for å takke ja til forlik med Harald Hardråde,²⁸¹ slik

²⁷⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 56.

²⁷⁸ Encyclopædia Britannica, s. v. «Zoe (Byzantine empress)». 12.03.2016.
<http://global.britannica.com/biography/Zoe-Byzantine-empress>

²⁷⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 57.

²⁸⁰ Ole Georg Moseng, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen med fler, *Norsk historie I: 750-1537*, Oslo: Universitetsforlaget, 2007, s. 50.

²⁸¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 83.

at Trøndelag ikke ville gjøre opprør mot kongen. Den gang var Håkon Ivarsson en mektig mann, men fortsatt bare en bonde.

(43) Ragnhilds posisjon som datter av en konge viser både hennes personlige holdning, og samfunnets generelle holdning i forlovelsessaker der kongsdøtre forlover seg. I forhandlingene uttalte Ragnhild seg direkte til Håkon Ivarsson og flere menn som var til stede. Hun kom fram med de forventningene hennes far ville stilt til henne, og også egen tungtveiende vurdering: «Vakker er du riktig nok, og svært dyktig i alle idretter, men hadde kong Magnus vært i live, ville han aldri ha giftet meg bort til en mindre mann enn en konge. Heller ikke nå kan noen vente at jeg vil gifte meg med en mann som ikke er fyrstelig.»²⁸². Hun fikk muligheten til å ta avgjørelsen i forhandlingene selv. Hennes kritikk, som Snorre skrev ned, dreide seg om Håkons verdighet. Det ville vært feil å tolke det dithen at hun var helt selvstendig i disse forhandlinger, for hun hadde trygge rammer rundt seg på grunn av beskyttelsen fra den norske kongen, men hun er det eneste eksempelet som forhandlet på egenhånd. Dette kan være fordi Harald Hardråde overlatt avgjørelsen til Ragnhild.

Har Ragnhild Magnusdatter forandret det politiske bildet med sin aktive deltagelse i forhandlingene? Svaret er positivt hvis vi ser på hendelsene som skjedde i forkant. Brikkene falt på plass etter et år, da Håkon Ivarsson kom tilbake etter sin tjeneste som landvernsmann hos danskekongen Svein.²⁸³ Han fikk tjeneste hos Harald Hardråde og tok over jarledømme og verdigheten til den nylig avdøde jarl Orm. Etter disse forhandlingene²⁸⁴ fikk han kongsdatteren til kone.²⁸⁵

Hvorfor var Harald Hardråde nøytral i denne saken? Det er ingen tegn på at Harald Hardråde presset Ragnhild til å gifte seg for å få frem sine egne politiske saker, men han brukte tiden til hjelp. Samtidig var kongen samarbeidsvillig på Håkon Ivarssons vegne. Hvis vi ser på Ragnhild som en brikke i politikken, kan det tenkes at Harald Hardrådes trekk var smart, for han kjøpte seg litt tid til å gjøre om på tvisten med Håkon Ivarsson og hans miljø. Spillet fikk ikke en dårlig avslutning for Håkon Ivarsson eller Hardråde, hvis denne teorien virkelig viser seg å være riktig, men denne diskusjonen vil være utenfor denne masteroppgavens problemstilling.

I denne saken nevner ikke Snorre noe om at Ragnhild nektet å gifte seg eller egget forloveden til å vise seg verdig. Hennes uttalelse ga uttrykk for at hun mente at hun var verdt mer enn en skarve bonde. Her ser vi på ringvirkningene i nettverket som oppsto på grunn av

²⁸² Sturlason, *Heimskringla*, 3: 83.

²⁸³ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 85.

²⁸⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 85.

²⁸⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 85-86.

Ragnhilds uttalelser og hennes plass som kongens datter. Hun var i relasjon til de mektigste, selv når faren var død. Så hvis vi igjen skal tenke på Ragnhild som en politisk brikke, er hun «en brikke» med innflytelse. Hennes tankegang rundt det hele var trolig å unngå relasjoner «nedover». I forhold til samtidens tradisjoner ville nok dette satt et negativt preg på kongens datter.

Det andre eksempelet fra *Heimskringla*, som ikke har direkte med foreldrenes forhandlinger om døtrenes giftemål å gjøre, er om kongsdatteren (21) *Kristin Sigurdsdatter*. Hun ble ikke giftet bort av sin far, men av den norske kongen Inge Krokrygg. (21) Kristin var ca. fem år gammel da faren døde. Det står ikke når forlovelsen oppstod. Inge Krokrygg var ca. ti år yngre enn henne da han lovet henne bort.²⁸⁶ Men det er uklart hvor gamle de partnerne var da de ble sammen. Erling Skakke ble satt pris på av Snorre: «Han var en klok mann og en god venn av kong Inge, og med kongens samtykke fikk Erling Kristin».²⁸⁷ Vi vet at Erling Skakke var en av de nærmeste støttespillerne til Inge Krokrygg, men Snorre skriver ikke noe om det var en spesiell grunn for dette giftemålet. Samtidig som det ikke var uvanlig for makthavere å styrke vennskapsbånd gjennom giftemål med kvinner fra makthavernes egne slekter.

De gitte situasjonene ovenfor viser at (40) Zoe hadde mer makt i en slik sak enn (43) Ragnhild Magnusdatter, (41) Maria og (21) Kristin Sigurdsdatter. Men (43) Ragnhild klarte å ta med seg tradisjoner rundt forlovelser og fremforhandle sin egen sak. De to førstnevnte kvinnene var veldig synlige under forhandlingene. En annen ting er at (40) Zoes oppførsel ble sett ned på av skandinaverne. Begge de skandinaviske kvinnene fikk andre menn til å ta ansvaret for deres forlovelser da fedrene ikke var til stedet.

2.4.2 Døtrenes forlovelser i *Heimskringla*

Ved å lese sagaen flere ganger er det mulig å finne rekkefølgen i noen av forlovelsesprosessene. Kilden viser at først var mannen aktiv for å fortjene damen, så prøvde han å få samtykke fra faren. Et typisk eksempel er (1) *Ellisif* som senere ble konen til Harald Hardråde. Hun var ikke en aktiv deltaker i sagaen, men delvis for å gjøre inntrykk på faren, sendte Harald mye gull til Kievriket fra tiden i Bysants, før de ble gift. Snorre gir ingen detaljer om måten Jarisleiv, faren til Ellisif, taklet forlovelsen, men hvis vi skal tro Snorre var det et gjensidig, bra giftemål:

²⁸⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3:225.

²⁸⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3:225.

Han ektet den han ønsket,
egders kriger høvding,
gull i grådig mengde
og Gardar – kongens datter.²⁸⁸

Neste hendelse regner jeg ikke som en del av skandinaviske nettverk, men selve prosessen er viktig å gjengi. I Harald Hardrådes saga er en av den mest typiske episoden om forlovelsen fra Normandie da jarl av Wessex Harold Gudinesson ba om jarl Vilhjalm Bastards datter.²⁸⁹ Harold Gudinesson var halvt dansk og halvt engelsk. Normandie hadde sterke norrøne røtter. Det er trolig at denne episoden lignet på de skandinaviske forlovelsesritualene, for Snorre nevner ikke noen ulikheter og selve episoden er grundig vurdert av ham. Først var det konen til jarlen som støttet Haralds idé, så formidlet han sitt håp videre til Vilhjalm og hans krets som deltok i denne samtalen. Snorre fortalte ikke noe om datterens holdning i denne historien. Det ble heller ikke sagt noe om henne da Harold ikke holdt sitt løfte om å gifte seg. Men Snorre skriver om spenninger som hadde oppstått mellom dem og forsterket hevnen på Harald Gudinesson da Viljam Bastard gikk til krig, mot England, hvor hans rival var den samme forloveden som ikke holdte sitt løfte om å gifte seg med datteren.²⁹⁰

Senere ble Harald Gudinesson også forbundet med Skandinavia gjennom sin datter (71) Gytha Haraldsdatter.²⁹¹ Hun ble farmor til (11) Malmfrid Mstislavsdatter.

Historien om forlovelsene til Harald Hardråde og (1) Ellisif, ligner på situasjonen til deres datter (42) *Maria Haraldsdatter*. Hun har også en passiv rolle i *Heimskringla*, og det er heller ikke mange opplysninger om hennes politiske rolle. Opplysningene om henne viser en romantisert kvinnelig figur, omfavnet av kjærlighet. Vi vet fra sagaen at Harald Hardråde, før sitt siste slag i England, hadde lovet henne til Øystein Orre som «stod kongens hjerte nærmest»²⁹². Dette ble det ikke noe av for, i følge kilden, døde alle tre samme dag.²⁹³ Maria var så glad i faren sin at, i følge Snorre, døde hun «samme stund som hennes far falt i slaget»²⁹⁴. Opplysningene gjengir kun de sterke spirituelle båndene mellom henne og faren.

I kilden ble Øystein Orre presentert på samme måte som Harald Hardråde da hans status ble fremhevet i forbindelse med forlovelse. Han fikk ansvaret for å lede noen av Harald

²⁸⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 58.

²⁸⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:110.

²⁹⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3:126.

²⁹¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:168.

²⁹² Sturlason, *Heimskringla*, 3: 119.

²⁹³ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 124, 127.

²⁹⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 127.

Hardrådes styrker, noe som også kan skyldes forholdet som forlovelsen til Maria skapte mellom han og kongen.²⁹⁵ Det spørres om han ville fått så stor plass i sagaen hvis ikke avtalen om Marias hånd hadde skjedd, samtidig som han kunne blitt utnevnt på grunn av sine krigsferdigheter og ætt.

Det neste eksempelet er også en forlovelsessak hvor kvinnen ikke er rådført. (44) *Bjadmynja*, som var datter av den irske kongen Muirheartach,²⁹⁶ ble lovet til Sigurd Jorsalfare, sønn av Magnus Berrføtt. Dette skjedde da Magnus Berrføtt overvintret på øyene i vest eller etter å ha tatt over øyene på vestsiden av Skottland. Bjadmynjas far lot Sigurd bli høvding på Orknøyene. Snorre skriver ikke om hun noen gang møtte Sigurd, men han skriver at far «fikk» damen til hans sønn.²⁹⁷ Snorre skriver verken om henne eller om private relasjoner mellom den irske og den norske familien, men etter at Sigurd ble konge lot, i følge Snorre, Sigurd «irekongens datter bli værende igjen vestenfor havet», og ved dette ser det ut til kontakten mellom de forlovede ble kuttet.²⁹⁸

Eksemplene fra *Heimskringla* gir ikke innsyn i om og eventuelt hvordan barna ble verdsatt av sine egne foreldre før det ble forhandlinger om giftemål. Jeg skal ikke si imot denne påstand, for i dette tilfellet er det for få eksempler til å kunne konkludere. Det som gjentar seg gang etter gang er at det var mannens vilje til å gifte seg med den han hadde lyst til som startet festemålprosessen, og ikke foreldre eller kvinnen selv. Det var heller ikke tilfeldig at kvinner ble giftet bort til menn fra samme sosiale lag. Nyansene kommer fram i samme kilde, da (43) Ragnhild nektet å gifte seg med en mann som ikke var adelig. Ved behov kunne kvinner i tidlig- og høymiddelalder forhandle selv, men *Heimskringla* viser at forhandlingene gikk under oppsyn av menn som var ansvarlige for dem. I tillegg ble det mest satt pris på de passive kvinnene. Det er utydelig hvordan relasjoner mellom forhandlingspartnere ble påvirket når avtalen ikke ble holdt. Harold Gudinessons forlovelse kan ikke være eksempel, men kan gi inntrykk på hva som skjedde i ovenfor presenterte skandinaviske nettverk. Som et eksempel kan det minnes da det ikke ble noen konsekvenser når avtalen om (44) Bjadmynja og Sigurd Jorsalfares giftemål ikke ble noe av.

²⁹⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 119.

²⁹⁶ Norsk Biografisk Leksikon, s. v. «Sigurd 1 Magnusson Jorsalfare». 14.03.2016.
https://nbl.snl.no/Sigurd_1_Magnusson_Jorsalfare

²⁹⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3:144.

²⁹⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3:155.

2.4.3 Forlovede kvinners roller i *Gesta Danorum*

Den trolovede kvinnen er også taus i Saxos kilder, men inneholder informasjon som viser intensjoner og handlinger til familien og mannen hun skulle forlove seg med.

Saxo hadde fokuset på den ærbare handlingen til danske kong Svein Ulvsson da han, i følge forfatteren, giftet bort Harold Gudinessons²⁹⁹ datter (116) *Gytha Haroldsdatter* av Wessex (?- 1107)³⁰⁰ etter Harolds tap i England. Hun rømte med sine to brødre fra England til Danmark hvor hun ble giftet bort av Svein. Etter dette, i følge Saxo, ble Gytha gift med den russiske storfyrste Vladimir Monomakh fra Kievriket.³⁰¹ Naturlig er Svein Ulvsson presentert vennligere i *Gesta Danorum* enn i *Heimskringla*. Han viste nestekjærlighet til datteren av en forræder, siden de var i slekt og hun mistet sin far. Denne situasjonen viser også at en elitekvinne var høyt verdsatt, uansett hvilken politisk situasjon som oppstod. De hadde verdige aner uansett. I dette tilfellet satte Svein pris på de kommende generasjoner som knyttet sammen øst og vest, uten at Gythas innsats ble nevnt direkte. Saxo nevner også at Gytha hadde en datter som ikke er navngitt (132) *datter av Gytha*.³⁰²

Det finnes en situasjon i *Gesta Danorum* hvor kongen involverte seg da det oppsto en konflikt på grunn av konkurranse om en kvinne. (144) *Svensk jente* var ønsket av to danske stormenn. I følge Saxo kranglet de om henne. Den danske kongen Svein Grathe lovet henne bort til ham som var best i krigen mot Sverige.³⁰³ Det utfallet er ukjent da Saxo ikke berettet noe mer om dem senere i kilden.

Et eksempel som (112) *Sophie av Minsk* viser hvordan relasjoner i kongefamilier og lojalitetsbåndene kunne endres på grunn av en forlovelse. Ideen om å bruke henne for å snu den danske politikken ble gitt av rådgiverne til hennes halvbror, dansk samkonge Knut Magnusson V. Hennes forlovelse med Valdemar den Store bidro til at det langvarige og trofaste forholdet mellom Valdemar og den danske kongen Svein Grathe ble ødelagt.³⁰⁴ I den private sfæren legger Saxo vekt på Sophies skjønnhet. Dette klarte ikke Valdemar den Store å legge til side,³⁰⁵ men kilden viser også at hun var den riktige personen i det politiske spillet.

Relasjoner med en partner som ikke fungerte politisk eller økonomisk kunne være et problem i Danmark. Valdemar satte krav om sin fremtidige brud. Kvinnen skulle være fra en

²⁹⁹ Harald II Godwinson (1022 – 1066)

³⁰⁰ Maason, *The House of Godwine*, s.35.

³⁰¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2: 799.

³⁰² Saxo, *Gesta Danorum*, 2: 799-801.

³⁰³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1055, 1045.

³⁰⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1055, 1057.

³⁰⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1055.

familie med store og sterke resurser. Siden Sophies far var russisk, noe som i følge Saxo hadde lite å si i Danmark, ville Valdemar forhandle med Knut Magnusson V om en tredjedel av Knuts arv som medgift for sin halvsøster. Noe halvbroren gjorde for å realisere forlovelsen mellom Sophie og Valdemar. Ved hjelp av avtalen om medgift klarte de to samkongene å fullførte deres prosjekt om giftemål.³⁰⁶

Den tredje utfordringen før hun kunne bli konen til Valdemar den Store var etiketten og alder. Hun måtte følges av (145) *Bodil*, en kvinnelig forstander, for å bli moden til bryllupet med kongen. Dette er det første tilfellet i denne kilden der en kvinne ble opplært av en eldre kvinne om etiketten som krevdes av en dronning.³⁰⁷

(112) Sophie har vært en tydelig årsak til endringen av det langvarige og fiendtlige konflikten mellom Valdemar den Store, Knut Magnusson V og deres foreldre.³⁰⁸ Som resultat av det nye vennskapet mellom Knut og Valdemar, giftet Valdemar seg med henne etter at Knut ble drept. I følge Saxo var det to grunner til hans raske avgjørelse. Først var det (112) Sophies skjønnhet som Valdemar ikke hadde lyst å miste, han fryktet at hans fiender kunne forføre henne. Den andre årsaken var at på denne måten kunne han lettere få støtte av folkene som hadde støttet Knut.³⁰⁹

For (112) Sophie var det halvbroren i stedet for faren som forhandlet forlovelsen. I forhandlingene ble de danske tradisjonene fulgt. Hennes tilværelse endret maktbalansen, i selve Danmark og mellom Danmark og Sverige.

I ettertid intensiverte (112) Sophie og Valdemar den Stores forhold interaksjonen mellom den svenske og danske kongerike på en konstruktiv måte. Dette vitner også den senere forlovelsen mellom (108) *Kristin Stigsdatter* (ca. 1145 – ca. 1200)³¹⁰ og svenske kong Karl Sverkerssøn om. Den foregikk etter døden av Knut Valdemarsson. Hun ble fulgt til Sverige av en delegasjon ledet av den svenske jarlen Guttorm.³¹¹

De ovenstående eksemplene presenterer kvinner som giftet seg i et annet land enn deres hjemland. Eksemplene er bevis på at forlovelser endret politikken, men politikken hadde ikke alltid siste ordet for forlovelser. I Danmark forholdt mennene seg til flere krav før de forlovet seg, for eksempel familiens makt og medgift. Første gang medgift blir nevnt i kilden, er i det tilfellet der det ble gitt en større medgift som erstatning for manglende makt og økonomisk støtte fra (112) Sophie av Minsk sin familie. Grunnen til at andre menn enn fedre

³⁰⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1055.

³⁰⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1055.

³⁰⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1053, 1055, 1057.

³⁰⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1101.

³¹⁰ Oblamrks, *Alla Sveriges Drottningar*, s. 49.

³¹¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1213.

forhandlet om forlovelser var enten at faren var død eller at det trolig var for stor avstand geografisk og han hadde utpekt noen til å forhandle for seg.

2.4.4 Døtrenes forlovelser i *Gesta Danorum*

Det er uklart om enker kunne love bort sine barn, men når ingenting annet er nevnt velger jeg å nevne noen eksempler fra Saxo. (134) *Cecilia av Danmark* ble giftet bort til Erik jarl av Västergötland og (135) Ingegerd av Danmark til Folke Den Tykke. Saxo legger vekt på at de begge var høyættede menn i Sverige. Det er uklart om deres mor (102) Adele av Flandern forhandlet selv om forlovelsene eller ikke.³¹²

Et eksempel viser begrensningene til mennenes makt, forholdet mellom foreldre og barn og hvordan døtrene kunne bli brukt. (137) *frilledatter til Erik Ejegod* ble giftet bort av sin far til en mann som het Håkon. Årsaken til dette var at mannen hennes skulle hevne seg på morderen som drepte Bjørn, bror til Erik Ejegod.³¹³

På samme måte som i *Heimskringla*, er slektskapsbånd beskrevet, men mer utførlig. For eksempel (141) *Ingerd av Danmark* som var datter til kong Nils av Danmark og hans frille (140) mor til Ingerd av Danmark, ble giftet bort til jarl Ubbe. Mannen hennes deltok i drapet av Knut Lavard. Eksempelet viser at frillebarn var tett knyttet til sine fedre etter at de vokst opp.

Ut fra Saxos kilde ser det ut til at (118) *Rikissa av Polen* ble direkte vitne til en bevæpnet konflikt mellom danskene, polakkene og venderne. Magnus den Sterke spurte hennes far, Boleslav III, om hun kunne bli hans kone. Far til Magnus, kong Nils av Danmark, hentet forloveden rett etter at han og hennes far hadde vunnet et slag i Osna (i dagens Usedom i Tyskland) mot venderne.³¹⁴ Denne forlovelsen viser relasjoner som ble knyttet mellom partene som var sammen i en krig, samtidig viser denne forlovelsen interessen til å knytte og utvide kontakter mellom disse landene.

Døtre ble brukt som forhandlingskort om fred mellom rivaler. (104) *Margret Ingesdatter Fredkolla* er et slikt eksempel. Hun ble giftet bort til Magnus Berrføtt av hennes far, den svenske kongen Inge Stenkilsson, på grunn av en ønsket trygghet i Sverige.³¹⁵ Han og den norske kongen Magnus Berrføtt inngikk en fredsavtale i 1101 etter kamper ved Gøta elv og Margret ble giftet bort som en garanti for avtalen.

³¹² Saxo, *Gesta Danorum*, 2:859.

³¹³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:877.

³¹⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:921.

³¹⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:899.

Som hovedregel ble giftemål brukt av foreldrene til å styrke sine nettverk. (133) *Sigrid Sveinsdatter*, som var datter av Svein Ulvssons frille (115) frillemor til Sigrid og den danske kongen, giftet seg med fyrst Gottschalk, som ved hjelp av danskene ble herre over obotritterne.³¹⁶ En vendisk stamme som levde i dagens Østholsten og Vestmecklenburg.³¹⁷

En annen forlovelse som endret relasjoner mellom makthavere i Danmark er forlovelsen mellom (119) *Ingegerd* og Knut Magnusson V. Hun var datter til den svenske kongen Sverker den Eldre og (114) Ulvhild Håkonsdatter. Ingegerd var den reelle årsaken til Svein Grathes mistillit til Valdemar den Store, da han dro til Sverker sammen med Knut Magnusson V for å støtte Knut, som ba om hennes hånd. Saxo gjengir ikke andre politiske intensjoner for denne reisen. Mistillit fra Svein Grathe mot Valdemar den Store vokste, for hendelsen foregikk rett etter Sveins tap da han forsøkte å erobre Sverige. Svein Grathe oppfattet denne reisen som forræderi. Forholdet mellom Knut Magnusson V og Sverkers datter, var i følge Saxo, så viktig for Sverker at for å sikre at ekteskapet skulle fullbyrdes ba Sverker begge gjestene om å bli hans arvtakere.³¹⁸ Kilden beretter at virkeligheten ble annerledes etter at Sverker ble drept, for Saxo nevner ikke Knut som en av konkurrentene til den svenske tronen. I følge Saxo reiste Knut til Sverige for å trøste sin mor etter kongens død.³¹⁹ Det skrives ikke om (119) Ingegerd og Knut ble gift.

I tidlig- og høymiddelalder var det ikke satt en nedre aldersgrense for forlovelser. Spedbarnet (120) *Richiza*, som var datter til Henrik Løve og (151) *Clementia av Zähringen* som Henrik, i følge Saxo, skilte seg fra, hadde ingen muligheter for å si sin mening om forlovelsesavtalen, siden hun fortsatt var «i vugge»³²⁰. Hun ble lovet til Knut Valdemarsson som, i følge Saxo, også var under ett år gammel. Grunnen til forlovelsen var å få til en stabil allianse mellom deres fedre. En nødvendighet da de skulle samarbeide om erobringen av vundernes territorium i Rügen i 1168.³²¹ Senere mistet avtalen betydning da foreldrene ble politiske motstandere og (120) Richiza døde like etter forlovelsen.³²²

Etter at behovet for felles samarbeid mot venderne på nytt ble nødvendig, i følge Saxo, tilbød Henrik Løve sin unge datter (121) *Gertrud av Sachsen og Bayern* (etter 1150 – 1196)³²³ til Valdemar den Stores sønn Knut Valdemarsson. Hun rakk å bli en enke før dette andre

³¹⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:801.

³¹⁷ Den Store Danske, s. v. «abodritter». 04.05.2016.

http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Frankrig/Frankerriket_493-843/abodritter

³¹⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1055.

³¹⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1077.

³²⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1229.

³²¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1229.

³²² Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1265.

³²³ Karl Jordan, *Henry The Lion: A Biography*, Oxford: Clarendon Press, 1986, s.258.

ekteskapet. Avtalen om barnas ekteskap ga nye muligheter for samarbeid mellom foreldrene. Venderne fikk for det første på nytt samlet press fra Danmark og Sachsen.³²⁴ Men ut fra *Gesta Danorum* ser det ut til at i krigen mellom venderne og danskene var det aldri full tillit mellom danskene og sachserne. Her kan vi velge om vi vil tro på Saxos påstand om at utfallet av mange seiere i kamper mot «pirater» gjorde at far til Gertrud, Henrik, holdt seg unna Danmark.³²⁵ Så her er det heller ikke noen direkte eller indirekte kommunikasjon mellom fedre og barna. Ut fra kilden ser det ut at barna ble brukt av politiske grunner og ingen følelser var inkluderte. I følge Saxo inviterte Valdemar den Store folk både fra Danmark og Sverigetil Gertruds bryllup med Knut Valdemarsson.³²⁶

Sannsynligvis var (121) Gertrud godt beskyttet av den danske kongens familie på den private arenaen. Saxo skriver en historie om hennes og kong Valdemar den Stores måltid. Hun var den første som oppdaget Bent, en i Valdemar den Stores følge, sjonglerende med en kniv. Hun ble vettskremt og rådet kongen til å se på denne oppførselen. Kongen betraktet dette som tegn på konspirasjon.³²⁷ Dette viser at private sfæren til kongefamilie var nært tilknyttet til det offentlige.

Den politiske situasjonen før Valdemar den Stores død i 1181 tilspisset seg da (122) *Sophia av Danmark*, datter til Valdemar den Store, ble forlovet. Hun giftet seg med greve Siegfried III av Weimar Orlamünde. I følge Saxo foregikk både forlovelsen og bryllupet under forhandlingene mellom keiser Fredrik I av det Tysk – romerske rike og Valdemar den Store. Fredrik I jobbet for å styrke sine posisjoner i Europa, så dette var grunnen til at han velsignet Valdemars ønske om å gi bort sin eldste datter. Saxo skriver imidlertid ikke om det var Valdemar som tok initiativet til dette bryllupet. Hendelsen skiller seg fra alle andre forlovelser fordi det ser ut til å være viktigere for Saxo å nevne velsignelsen fra keiserens enn fra hennes far i og med at Saxo skriver «med samtykke av keiser»³²⁸. Det sies ingenting om hva hun eller hennes familie ønsket, bare at bryllupet tok sted i Slesvig.³²⁹ Denne historien viser at dette ekteskapet i stor grad var en politisk avgjørelse, hvor kvinnens foreldre ble overkjørt.

Etter Valdemar den Stores død prøvde (122) Sophia av Danmarks mann, i følge Saxo, å manipulere Knut Valdemarsson. Siegfried brukte sin kjærlighet til konen (122) Sophia av Danmark som forhandlingskort da han ba Knut Valdemarsson å overholde avtalene som

³²⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1265.

³²⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1371-1373, 1451-1452.

³²⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1421.

³²⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1403.

³²⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1487.

³²⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1487.

Valdemar den Store og Fredrik I hadde gjort angående Danmarks vasall status til det Tysk – romerske rike.³³⁰

To (123), (124) døtre av Valdemar den Store som ikke er navngitt i kilden var forhandlingsobjekter mellom deres far og keiser Fredrik I av det Tysk – romerske rike. Denne historien er mer åpen på hva døtrene skulle brukes til. I følge Saxo skulle de styrke relasjoner med Valdemar og dermed svekke Henrik Løve. På denne tiden ønsket Fredrik I å skape feide og gjøre venderne, danskene og sachserne til vassaler.³³¹ En av døtrene (123) ble derfor tilbudt som kone til Henrik VI, som var Fredrik I sin etterfølger av det Tysk – romerske rike, og den andre (124) til Fredrik VI, hertug av Schwaben.³³² I følge Saxo var det politiske hensyn og ikke barnas behov som var avgjørende.³³³ Valdemar den Store, i følge Saxo, ble lurt. Han gav til og med en ed om å fullføre deres avtale. Senere i kilden er det veldig tydelig at Saxo formidler lite om denne avtalen, som ble gjort rett før Valdemars død, fordi den var ugunstig for Danmark.³³⁴ Det ble heller aldri noe av denne avtalen.

Den andre grunnen til at disse barna skulle giftes bort var i følge Saxo et ønske fra deres mor. Han nevner at dronning (112) Sophie av Minsk ønsket å knytte familieband med keiseren gjennom barnas ekteskap.³³⁵ Det ser ut til at moren til disse jentene hadde handlingsrom for å fremlegge sine saker. Hvis Saxo derimot brukte henne som en unnskyldning for en avtale som var lite gunstig i den senere utvikling mellom Danmark og det Tysk – romerske riket, viser Saxo at en mor i teorien kunne ha stemme i forhandlingen om døtrenes forlovelser.

En annen slutning er at hvis tilhengere av Valdemar den Store ikke tok feil i sine antakelser var det dronningens idé å godta keiserens forslag. Det gis da et signal om at en mor hadde mulighet til å blande seg i storpolitikken og støtte de hun ønsket som giftemål for hennes døtre, i datidens Danmark. Om hun ikke påvirket politikken da, klarte hun gjennom ekteskapene til barna å endre strategiene i et lengre perspektiv. Utvikling i politikken var avhengig av konstellasjoner til de som hadde makt i politiske kretser.

I *Gesta Danorum* var medgift et tema som ble tatt opp av Saxo kun i (112) Sophie av Minsk sitt tilfelle og barna til Valdemar den Store. Begge tilfeller var i samme familie. Ut fra Saxos beskrivelse var avtalen om forlovelser viktig for Valdemar den Store. Fordi da han fikk vite om de alt for store pengesummene som skulle betales i medgift, fikk han prutet den ned

³³⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1505.

³³¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1477-1495.

³³² Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1477.

³³³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1477-1479.

³³⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1479.

³³⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1479.

ved å bruke kongen av Ungarn som kausjonist.³³⁶ Saxo synes imidlertid at pengesummene for jenter som ikke var voksne nok til å gifte seg ennå var for store.³³⁷ En slik avtale om giftemål er et eksempel på at fiendtlige partnere så en mulighet for å løse konflikter på en vennskapelig måte. Disse avtalene ble ikke fullført grunnet av Valdemar den Stores død og at Knut Valdemarsson, som var bror til disse jentene, nektet å legge Danmark under keiseren.³³⁸

Disse eksemplene viser at døtre havnet i *Gesta Danorum* kun når de skulle giftes bort. De fleste grunner for utveksling av barn foregikk når makthavere trengte stabilitet, trygghet eller styrke. Ut fra hva Saxo skriver i eksempelet om Valdemar den Store, var ikke barns mening vektlagt. Vilkårene var i dette tilfelle styrt av Fredrik I. Dette finnes bare to eksempler hvor mødre muligens forhandlet om sine døtres forlovelser. Gjentatte ganger vises det at små jenter var lovet bort.

2.4.5 Sammenligning mellom forlovede elitekvinner i *Heimskringla* og *Gesta Danorum*

Forskjeller mellom forlovede i begge kilder er flere. Det største skillet er at Saxo forklarer mer fyldig enn Snorre om det som foregikk under forhandlinger om en forlovelse. I *Gesta Danorum* er flere opplysninger lagt til om partnere etter at de forlovet seg. Saxo brukte også mer plass til å forklare intensjonene til stormennene som skulle gifte seg. På denne måten viser Saxo om forlovelsen var en god eller dårlig beslutning. For Saxo var det viktig å formidle kravene kvinnen måtte oppfylle for å kunne bli vurdert som en verdig forlovede.

Det var en naturlig del av eliten med høybårne forloveder som var frillebarn, eller høybårne som giftet seg med frillebarn i *Heimskringla*. Slike tilfeller er det veldig få av i *Gesta Danorum*, selv om de eksemplene som Snorre nevner også er kongebarn fra Danmark.

Kun Snorre formidler tilfeller hvor kvinnen selv forhandlet om sitt eget giftemål eller overbringer situasjoner hvor de ønsket seg en mann. Kongsdatteren (43) Ragnhild med tillatelse fra Harald Hardråde, forhandlet selv. Hvis påstandene om at (40) Zoe prøvde å forhandle på eget initiativ om å få Harald Hardråde er riktige, er dette det andre tilfellet av en slik forhandling. Begge disse kvinnene er både mektige og selvstendige.

En tendens som en kan se i *Heimskringla*, men ikke i *Gesta Danorum*, er at konger giftet menn til kvinner der mennene ikke var i slekt med kongen, men var viktige

³³⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1485.

³³⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1483-1485.

³³⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1503.

støttespillere. Dette var en måte å bygge politiske nettverk og styrke vennskapsbånd innad i eliten.

Utenlandske partnere var ettertraktet, men Saxo poengterer at landet til den personen kongen skulle gifte seg med ikke skulle være under Danmark. Norge var ikke i samme situasjon. Slike påstander gjenfinnes ikke hos Snorre, selv om i hans kilde verdsettes familier med gode forbindelser i utlandet.

Tema om medgift finnes kun i *Gesta Danorum* i forbindelse med Valdemar den Stores familie. Forhandlingene om medgift viser vertikale relasjoner mellom partene. Den som hadde bedre utgangspunkt, ut fra deres respektive maktgrunnlag, forventet større medgift enn vanlig og dette krevde kompromiss.

Likheter mellom forlovedes tilværelse og presentasjon om dem i begge kilder finnes også. Som hovedregel i begge kildene forhandlet ikke kvinnene selv om sine forlovelser. Det var enten deres familie eller slekt som snakket med mannen de potensielt skulle gifte seg med. Intensjonen var å ha en likeverdig utveksling mellom de to slektene og begge familier skulle helst være likestilt og nyttige for hverandre. Mødre til døtrene hadde lite å si under forhandlingene om giftemål, men i hver kilde nevnes det ett unntak der moren var en viktig aktør. Det gis inntrykk av at deres mening var viktig.

Ved å se på hvordan kvinners situasjon endret seg på grunn av kristendommens innføring så strider ikke eksemplene av forlovede kvinner med Bandliens påstand om at det eneste som markerer overgangen fra den førkristne tid til den nye er mer skepsis til relasjoner «nedover», noe som var ganske vanlig før innføringen av kristendommen.³³⁹ I dette tilfellet hadde kristendommen mer gjennomslag i Danmark enn i Sverige og Norge. Hvis vi derimot ser på hvilke kvinner som ble valgt til hustruer i *Heimskringla*, og eksempelet der kvinnen nektet å gifte seg med en som ikke var adelig, så vises det til at situasjonen til en viss grad var lik i hele Skandinavia. Makt var i begge kilder det viktigste motivet for en forlovelse. Eksemplene med forlovelser indikerer ikke at kristendommen inkluderte kvinner fra alle sosiale nivåer. Det tyder på at høytstående menn i begge kilder hadde interesse av å styrke sine nettverk ved bruk av elitekvinner. Jón Viðar Sigurðsons antagelse om at døtrene til herskere var «aktivt brukt av sine fedre og formyndere for å stifte vennskap med ønskelige politiske partnere»³⁴⁰ gjenfinnes i kildene. Datterens tilhørighet til den nye slekten hun ble giftet inn i hadde mye å si for maktfordelingen i nettverk i hele Skandinavia.

³³⁹ Bjørn Bandlien, *Å finne den rette*, s.155.

³⁴⁰ Sigurdsson, *Den vennlige vikingen*, s. 128.

Avtalene som var fremforhandlet med betingelse om en forlovelse varte ikke alltid etter at forlovelsen var inngått. I de fleste tilfeller der forliket ikke ble gjennomført, ble det uenighet mellom begge parter og lojaliteten opphørte. Samtidig er det flere tilfeller i begge kildene hvor forlovelser med elitekvinner ble brukt for «å skape fred mellom politiske fiender».³⁴¹ Det var lav terskel for å bryte avtaler,³⁴² men i disse tilfellene hadde kvinner solid støtte fra sitt miljø.

2.5 Døtrenes roller og handlingsrom om alt unntatt forlovelser. *Heimskringla*.

I dette temaet skal jeg fordype meg i situasjoner som viser hvordan døtre forholdt seg til sine foreldre. Som nevnt skriver ikke Saxo om døtre, unntatt i forbindelse med forlovelser. Hvis vi ser på antall døtre som er beskrevet i *Heimskringla* (se vedlegg nr. 1), er de nevnt nesten like ofte som mødre.

Snorre skiller seg fra Saxo ved at han som regel nevner navnet til døtre og hennes relasjoner med andre familien. Slik som Harald Hardrådes døtre (4) *Ingegjerd Haraldsdatter* og (42) *Maria Haraldsdatter*. De var to av hans fire barn som nevnes i *Heimskringla* og de hadde (1) Ellisif som mor.³⁴³ I kilden skiller Snorre dem fra de to andre barna som Harald Hardråde fikk med (2) Tora Torbergsdatter. Det vises en nær relasjon mellom far og døtre da Harald Hardråde tok med seg begge døtrene til Orkenøyene på sitt siste krigstog der han døde.³⁴⁴

Det var flere litterære grep for å vise at en familie var velstående. En av dem, var å vise at døtre ble godt gift. Et slikt eksempel finnes i beskrivelsen om Svein jarl Håkonssons barn. Han var, i følge Snorre, sønn av Håkon jarl den mektige og hadde to døtre: (85) *Sigrid Sveinsdatter* og (86) *Gunnhild Sveinsdatter* (? – døde tidligst 1060). (85) Sigrid Sveinsdatter skriver han ingenting om, men (86) Gunnhild Sveinsdatter var gift med den danske kongen Svein Ulfsson.³⁴⁵ I følge Snorre skilte denne familien seg ut fra alle andre i Norge på grunn av sine forbindelser, sin skjønnhet, dyktighet og status.

Døtrenes rolle kunne være vitne. De var en del av, og hadde gode kjennskaper til familiens nettverk. Et eksempel på dette er (78) *Gudrid Guttormsdatter*. Hun var datter av

³⁴¹ Sigurdsson, *Den vennlige vikingen*, s. 130.

³⁴² Bandlien, *Å finne den rette*, s. 135-138.

³⁴³ Sturlason, *Heimskringla*, 3:71.

³⁴⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3:115.

³⁴⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3:77.

Guttorm og hadde farfar Tore fra Steig, en kjent norsk stormann. Hun bevitnet at hennes far eide en bolle som farfaren fikk av Harald Hardråde.³⁴⁶

Angående foreldres ansvar ovenfor døtre i den tidlige middelalderens Skandinavia viser eksempelet om (79) *Dotta Gøysasdatter* og hennes ukjente antall søstre³⁴⁷ (80) *datter/døtrene til Torkjell Gøysa*. De skal være grunnen til at Harald Hardråde brant familiegården deres. I følge Snorre spøkte døtrene med at Harald Hardrådes skip var så små at det holdt med ankre av ost for å forankre skipene. I dette tilfellet fikk (79) *Dotta Gøysasdatter* utrykke seg direkte i *Heimskringla*, da hun berettet disse utsagn om kong Harald Hardrådes flåte. Etter at den norske kongen ankret opp i nærheten angret (79) *Dotta* påstandene sine. For denne krenkelsen betalte deres far, den norske kongen, løsepenger for sine døtre.³⁴⁸

Døtrene i *Heimskringla* har ofte kun en funksjon for å vise familieforbindelser. Dette er tilfelle med døtrene til Knut Lavard og (52) *Ingeborg* av Kiev da (12) *Margret Knutsdatter*, (14) *Kristin Knutsdatter* og (51) *Katrin Knutsdatter* som var nevnt som døtre og søstre til Valdemar den Store.³⁴⁹ I en annen familie finner vi (49) *Helga* som var datter til Andreas Brunson og (16) *Solveig*.³⁵⁰ Også en større familie er beskrevet på samme måte. To døtre til (22) *Brigida Haraldsdatter* og *Birger Brosa* som var (74) *Kristin Birgersdatter* og (59) *Margret Birgersdatter*. Snorre skriver ikke mer om disse kvinnene enn å nevne deres navn og eksistens. En annen oppramsing av en familie ser ut til å være viktig på grunn av deres makt i Norge. (46) *Ragna Ormsdatter* var datter av jarl Orm Eilivsson og (48) *Sigrid Finnsdatter*, som var farmor til Erling Skakke.³⁵¹ (46) *Ragnas* far var fra en kjent slekt, siden hans mor var (47) *Ragnhild*, datter til Håkon jarl den mektige.³⁵²

I et tilfelle er familieforbindelsen trolig nevnt fordi Snorre var opptatt av islendinger. (45) *Gudrun Einarsdatter* var datter av Einar Arason fra Reykholar (nær ved Breiðafjörður på Island). Hennes sønn, Einar, leverte mat til Sigurd Slembe og hans tjue menn den vinteren han overvintret i en hule i Gljuvrafjord (trolig Fiskefjorden på Hinnøya).³⁵³

Fungerende relasjoner mellom far og datters familie vises i eksempelet om (48) *Sigrid*. Hun var datter av jarl Finn Arnesson og oldemor til Erling Skakke. Hun var bestemor til

³⁴⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3:65.

³⁴⁷ Det spesifiseres ikke antall døtre.

³⁴⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3:70.

³⁴⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:170.

³⁵⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3:195-196.

³⁵¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:225.

³⁵² Sturlason, *Heimskringla*, 3:225.

³⁵³ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 215.

Erlings far.³⁵⁴ Sagaen opplyser at faren hennes besøkte dem og fortalte hennes mann om sine planer om å forhandle med Håkon Ivarsson.³⁵⁵

Både om familierelasjoner og en datters innflytelse viser Snorre i eksempelet om (21) *Kristin Sigurdsdatter*. I *Heimskringla* er hun mest beskrevet av alle døtrene. Hun var datter av kong Sigurd Jorsalfare, gift med Erling Skakke og niese til kong Inge Krokrygg.

Kristins makt som kongsdatter vises i episoden før Håkon Herdebrei skulle angripe kong Inge Krokrygg i Oslo i 1161. Da kong Inge Krokrygg fikk høre at hun forberedte seg på å flykte, møtte han henne. Kristin ønsket å flykte fordi det var utrygt for kvinner å være der. Under angrepet uttalte hun seg ikke direkte i sagaen, men Snorre gjenga hvordan kong Inge Krokrygg overtalte henne. Han garanterte henne trygghet hvis han seiret og hvis ikke ønsket han at hun kunne be kong Håkon Herdebrei om å få stille liket hans. Han mente at den tjenesten kunne hun gjøre siden han var grei mot henne.³⁵⁶ Det vil si at de var bundet til hverandre gjennom sitt slektskap og at hun sannsynligvis ville være trygg uansett hva som skulle skje. Snorre skriver ikke om hun måtte forhandle med Håkon Herdebrei, men hun stelte liket til kong Inge Krokrygg. Hun fikk gjort ting på grunn av sin status som kongsdatter og trolig kunne ingen menn eller kvinner fra andre sosiale lag få til dette.

Siden Kristin var kongsdatter fikk hennes sønn Magnus Erlingsson, som da var fem år gammel, tilbud om å bli norsk konge etter Inge Krokryggs død. Magnus Erlingsson ble av rådet sett på som det beste forslaget,³⁵⁷ fordi han, i følge kongsslektningen Arne, «var den best ættbårne til kongedømmet i Norge».³⁵⁸

Ut fra disse eksemplene er det tydelig at døtrene kunne ha størst handlerom når de var kongsdøtre. En kongsdatter var mest selvstendig i forhold til alle andre døtre fra eliten. Hun kunne bruke sitt miljø og sin status. Passivt eller aktivt, hadde døtrene mulighet til å samarbeide med sine familier. Til og med når de var «ramset opp» i slektskapsforbindelser fungerte de som et «supplement til en sterk slekt».³⁵⁹ Samtidig ser jeg et mønster som gjentar seg i kilden og som stemmer med forskning på runematerialet. Statistikken viser at døtrene sjelden reiste steiner til sine avdøde fedre,³⁶⁰ noe som tyder på at døtre sjelden hadde ansvar for sine fedre. Med få unntak registreres de ikke som givere til større formål. Døtrene selv er presentert som om de alltid kunne få beskyttelse fra sine nærmeste. Men, i følge kildene,

³⁵⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3:225.

³⁵⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 82.

³⁵⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 259.

³⁵⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 265.

³⁵⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 266.

³⁵⁹ Sigurdsson, *Den vennlige vikingen*, s. 128-131.

³⁶⁰ Sawyer, «Women as bridge-builders», s. 217.

utnytter fedre døtrene sine som forhandlingskort, de var viktige for ekteskap og som representanter for sine familier.

2.6 Søstrenes roller

En søster hadde en synlig rolle i disse verkene. Kildene tyder på at i en familie var de mer avhengige av hverandre enn det vi er i dag. Søstre beskyttet og støttet sine brødre, samtidig som de risikerte sin ære og helse hvis brødrene var på motstanderens side.

2.6.1 Søstrenes roller i *Heimskringla*

Tilsvarende mønster som for døtre, legger Snorre vekt på de søstrene som hadde kjente forbindelser. (90) *Edyth av Wessex* (ca. 1030 -?),³⁶¹ som i *Heimskringla* kalles for dronning Gyda, var den eneste av søstrene til Harald Godwinson og Toste jarl som var nevnt av Snorre, sannsynligvis fordi hun ble dronning i England og hustru til Edvard den Gode.³⁶² I dette tilfellet er hun også viktig fordi hun var datter til (91) Gyda Torkelsdatter som var dansk og hadde forbindelser til Knut den store.³⁶³ Snorre skriver ikke direkte om hvilken eller i det hele tatt om (90) *Edyth av Wessex* spilte en rolle da broren Toste jarl forhandlet i Norge, men denne forbindelsen hadde mye prestisje ved seg.

Snorre brukte en del plass for å fortelle om (11) *Malmfrid Mstislavsdatter* og hennes familierøtter. Hun hadde en søster (52) *Ingeborg av Kiev* (nevnt 1130) som var gift med Knut Lavard og var mor til Valdemar den Store; (12) Margret, (14) Kristin og (51) Katrin.³⁶⁴ Søskenforbindelsen ble etter hvert veldig viktig, for Magnus Erlingsson som ble den mest aktuelle tronarvingen for en av partene i det borgerkrigsherjede Norge, etter at kong Inge Krokrygg ble drept. Hans mor (21) Kristin Sigurdsdatter var kongsdatter og (11) Malmfrids datter. Forbindelsen til den danske kongen Valdemar den Store, nevøen til (11) Malmfrid, var fundament for avtalen om dansk støtte for å ta den norske tronen.³⁶⁵ Det var rasjonelle grunner å gi støtte utover et slektskap for Valdemar den Store.³⁶⁶

(50) *Ragnhild Magnussdatter*, datter til Magnus Berrføtt, viser at en søster fikk støtte fra brødrene hvis far ikke var til stede. Hun ble, i følge Snorre, giftet bort av sine brødre til

³⁶¹ Maason, *The House of Godwine*, s.35.

³⁶² Maason, *The House of Godwine*, s.35.

³⁶³ Sturlason, *Heimskringla*, 3:109; Encyclopædia Britannica, s. v. «Harold II». 11.03.2016.

<http://global.britannica.com/biography/Harold-II>

³⁶⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3:170.

³⁶⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 266.

³⁶⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 266-267.

den danske prinsen Harald Kesja. Han var sønn av den danske kongen Erik Ejegod. Sammen fikk de sønnene Magnus, Olav, Knut og Harald.³⁶⁷ Det nevnes ikke flere detaljer om henne.³⁶⁸

Søstre av høytstående menn kunne bli sett og hørt på grunn av tilstedeværelse og tilhørighet. (53) *Gudrid Birgersdatter*, søster til erkebiskop Jon, ble av Snorre betraktet som sannhetsvitne som gjennom sitt miljø bevitner hendelsene, som da Ivar Dynta Stareson ble henrettet. Hun gjenfortalte historien til Eirik Oddsson at hun hadde hørt om henrettelsen av biskop Ivar Skrauthanke som var til stede. Der kan vi lese om da to av stormennene til kong Inge Krokrygg og Sigurd Munn nektet å ta imot løsepenger for Ivar Dynta Stareson etter slaget ved Holmengrå i 1139, fordi de mente han var medskyldig i drapet på deres bror Bentein. Før han ble stukket ned tok han avskjed med alle sine kampfeller, gav dem et kyss og ønsket dem et gledelig gjensyn.³⁶⁹

Søstre fikk beskyttelse av familien ved behov, men de kunne også ødelegge ryktet til familien uten at det fikk personlige konsekvenser. Eksempelet om barna til (35) Tora Guttormsdatter, (54) *Søster til Einar og Andreas fra Opplandene* vitner om dette. De var onkler og tante til den norske kongen Sigurd Haraldsson. Det var en rik og velstående familie. Den nevnte søster fikk problemer da folk beskyldte henne for å ha hatt intimt forhold med Rikard som var engelsk prest i Norge. I følge Snorre hadde søsteren og presten den «blide tonen»³⁷⁰ mellom seg og det skulle være bevis på at det var mer enn vennskap. Presten hadde sin egen familie og bodde hos Einar og Andreas. Videre beretter sagaen at søsteren «var god mot ham av ren velvilje»³⁷¹. Da brødrene fikk vite om baksnakkingen, stolte de på ryktene. Deretter tok de hevn og torturerte presten; slo ut øyeeplene og skar ut tungen.³⁷² Da han kom hjem tok hans fattige kone og datter i mot ham og tilkalte en annen prest som bandasjerte ham. Men, i følge Snorre, ble presten, som bevis på at han var uskyldig, hørt av den hellige Olav og helbredet over natta siden han ba til ham. Snorre forklarer ikke om opprinnelsen til historien eller om hvilke konsekvenser det ble for Einar og Andreas. Dette eksempelet viser derimot at æren var et svært grunnleggende fundament i både familieforhold og i samfunnet. Brødrene verken stolte på, støttet eller krenket sin søster. Snorre skriver heller ikke om søsterens holdning da hun ble beskyldt for å ha et forhold til presten. Hun ble heller ikke bedt om jernprøve for å motbevise ryktene som ikke var uvanlig i tidlig- og høymiddelalder.³⁷³

³⁶⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3:173.

³⁶⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3:221.

³⁶⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:221.

³⁷⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 233.

³⁷¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 233.

³⁷² Sturlason, *Heimskringla*, 3: 234.

³⁷³ Sturlason, *Heimskringla*, 3:233-234

Søstre og deres familier kunne være et mål for hevn for brødrenes fiender. (55) *Gyrid Dagsdatter* var Gregorius Dagsson sin søster. Hennes bror var den viktigste støttespilleren til Inge Krokrygg. Hun var gift med Gyrd Åmundesson som var kong Inge Krokryggs fosterbror.³⁷⁴ Det tyder på at Snorre bruker hennes navn for å vise relasjonen mellom Gyrd Åmundesson og kong Inge Krokrygg. Da den norske kongen Håkon Herdebrei herjer på Vestlandet for å svekke kong Inge Krokrygg, drepte han hennes mann Gyrd.³⁷⁵

Hun og Gyrd hadde sønnen Åmunde. Han var fem år gammel da han ble tatt til fange under angrepet på Halldor Brynjolvssons gård av Håkon Herdebrei og Sigurd – sønn av storbonden Hallvard på Rør.³⁷⁶ Åmunde var en viktig fange siden hans mor var Gregorius Dagssons søster.³⁷⁷

Samme taktikken fra fienders side opplevde (56) *Sigrid*. Hun var en annen søster av Gregorius Dagsson og gift med Halldor Brynjolvsson som hadde den nevnte gården på Vättland i Skee sogn. Hun ble jaget ut i skogen i bare nattøyet av Håkon Herdebrei og hans venn Sigurd da de brant ned gården og tok nevøen Åmunde til fange.³⁷⁸ Gregorius Dagssons familie var et mål for Håkon Herdebreis hevn.

I noen tilfeller nevner Snorre søstre uten at det er mulig å oppdage hans baktanke med informasjon. Samtidig får vi vite hva elitekvinne kunne gjøre. (57) *Baugeid* var også søster til Gregorius Dagsson og abbedisse på nonneklosteret i Gimsøy. Snorre sier ikke hvilken rolle hun hadde da Gregorius ble gravlagt ved dette nonneklosteret.³⁷⁹

Søsterrollen skiller seg fra de andre kvinnerollene ved at de ofte hadde muligheten for å uttale seg hvis de var godt gift. På den andre siden var de og deres familier et mulig mål for hevn, fra brødrenes fiender. Søstrene nevnes i ulike livsfaser både før de giftet seg og etter at de var blitt gift. Hvis faren ikke beskyttet dem, tok brødrene over ansvaret. Kildene tyder på at de var godt inkluderte i familien, de fulgte med på det som foregikk i samfunnet og de kunne være vitner eller gjenfortelle historier.

³⁷⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 247.

³⁷⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3:247.

³⁷⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3:245, 257.

³⁷⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3:257.

³⁷⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3:257.

³⁷⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:258.

2.6.2 Søstrenes roller i *Gesta Danorum*

I maktspill kunne søstre brukes til å giftes bort. På samme måte som døtre opprettet de en forbindelse mellom parter, også de som før ble oppfattet som fiender. (125) *Katrin* var søster til Valdemar den Store og konen til Prislav av Lolland, det er dette vi vet om henne. Mannen hadde hedensk opprinnelse, noe som gjorde at hans lojalitet ble trukket i tvil. I kilden får hennes mann bevist at han er lojal mot danskene og at han var veldig kristen. Da Valdemar den Store, sammen med tyskerne, angrep venderne, angrep de også Prislav sin familie (drepte hans far Niklot).³⁸⁰ I følge Saxo tok Prislav nyheten rolig og kontrollert. For å vise sin lojalitet ved en senere anledning bidro Prislav til at Valdemar den Stores hær unngikk hevn fra brødrene til Prislav.³⁸¹ Saxo viser at han hadde en fiendtlig holdning til sin gamle hedenske slekt og far, som i følge Prislav, var ond.³⁸² Med nevnte bevis for hans lojalitet ga (125) *Katrins* bror flere øyer til hennes mann.³⁸³

Den danske kilden viser at en søster hadde mulighet til å være en aktiv støttespiller for sin bror, samtidig som hun skjønnte hva som foregikk. (129) *Ingefred Assersdatter* var søster til biskop Absalon og gift med Peder.³⁸⁴ Det var henne Absalon besøkte først etter at han bevitnet at Svein Grathe drepte Knut Magnusson. Valdemar den Store ble også oppfostret i hennes familie. Hun og hennes mor viste sin støtte til Valdemar den Store mot Svein Grathe da de ødela båtene som skulle vært brukt til lynangripe Valdemar den Store. Det tok flere timer å reparere båtene. Dette gjorde at Valdemar fikk tid til å stenge inngangen til Jylland med båter. I følge Saxo var dette en prestasjon som var «verdt mennenes ære»³⁸⁵ og er ett av de få eksemplene der Saxo gjengir ekte handlinger utført av kvinner i maktspillet.

Forholdet mellom Knut Magnusson og (112) *Sophie* av Minsk er relevant, siden beskrivelsen viser hvordan en bror brukte sin halvsøster i det politiske spillet. Men det er beskrevet i kapittelet «Forlovede kvinners roller i *Gesta Danorum*». Jeg gjentar ikke historien, men skal ta den med i konklusjonen.

Eksemplene i *Gesta Danorum* er få, men de indikerer at søstre var nyttige støttespillere for sine brødre i maktkampen. Kildene gir inntrykk av at søstre følger med på den politiske utviklingen og ved behov og mulighet bidrar. Via giftemål ble de, på samme måte som døtre, brukt for å opprette kontakt med rivaler eller forsterke bånd til støttespillere.

³⁸⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1163.

³⁸¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1167.

³⁸² Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1173.

³⁸³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1165.

³⁸⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1097.

³⁸⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1101.

2.6.3 Sammenligning mellom søstre i *Heimskringla* og *Gesta Danorum*

Det finnes likhetstrekk og forskjeller angående relasjoner mellom søsken i *Heimskringla* og *Gesta Danorum*. Søstre ble brukt i maktpillet av sine brødre. Som regel ble de giftet bort til de menn som passet politisk, men kun *Gesta Danorum* gir eksempler på at søstre ble giftet bort til rivaler. På samme måte skapte søstre, i begge kildene, langvarige forbindelser mellom deres partnere og sine brødre. Dette hadde viktig effekt i nettverksbygging og vedlikehold av relasjoner.

Eksempelene vitner om at søsterrollen var den mest utsatte av alle kvinneroller. Søstre kunne bli brukt som rivalens mål for hevn, da ble de utsatt for krenkelser. Som eksempelet da (129) Ingefred Assersdatter risikerte mye da hun ødela båter, og to av Gregorius Dagssons søstre ble utsatt for hevn.

Søstre hadde fordelen av at de hadde nær tilgang til maktens menn – brødrene sine. De fikk derfor beskyttelse, var vitner i ulike episoder og de fungerte som samarbeidspartnere.

I *Heimskringla* brukes de som hjelp til å identifisere forbindelser der det var viktig å få frem historiene om brødrene deres.

I *Heimskringla* er det nevnt flere søstre enn i *Gesta Danorum*.

2.7 Mødrenes roller

I dette kapitlet skal jeg se på mødres plass i Skandinavia slik det kommer frem i kildene. Her vises det mødrenes handlingsrom ulikt.

2.7.1 Mødrenes roller i *Heimskringla*

Mødre ble brukt av Snorre for å vise familieforbindelser. (77) *Estrid Margarete Sveinsdatter* (før 1010 – etter 1057)³⁸⁶ var mor til Svein Ulvsson. I Harald Hardrådes saga blir hun nevnt for å vise hvordan (1) Ellisif, Harald Hardråde, svenske kongen Olav Svenske og Svein Ulvsson var beslektet med hverandre.³⁸⁷ Det gis ikke opplysninger om hun var tilstede da Harald Hardråde og Svein Ulvsson hadde møte, men disse slektskapsbåndene forenklet forbindelser mellom de to.

³⁸⁶ Dansk kvinnebiografisk leksikon, s. v. «Estrid». 11.03.2016.

<http://www.kvinfo.dk/side/597/bio/641/origin/171/>

³⁸⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 59.

Snorre skriver en lang rekke med etterkommere av (82) *Brigida Ulvsdatter* som var mor til Sauda – Ulv.³⁸⁸ Hun selv hadde forbindelser med kongehuset da hennes mor (81) Jorunn Torbergsdatter var søster til Harald Hardrådes hustru (2) Tora Torbergsdatter.

Snorre legger ofte vekt på mødre som viktige ledd i slekten. Hovedgrunnen til at (47) *Ragnhild Håkonsdatter* nevnes i *Heimskringla* er det at hun var mor til Orm fra Opplandene og var fra en mektig slekt. Hennes far var Håkon jarl den mektige som hadde mange kjente etterkommere. Som eksempel var hun oldemor til Kyrpinge-Orm og tippoldemor til Erling Skakke.³⁸⁹

At en mor kunne påvirke vennsksapsrelasjoner vises i eksempelet om (83) *Gunnhild* på Ringnes. Hun var bindeledd mellom sin sønn Guttorm og bror Harald Hardråde. Sønnen hennes hadde en nær relasjon til kongen og han ble verdsatt av kongen i kampene. Det sies ingenting om hennes innsats, men siden moren er nevnt måtte hun virke positivt på vennskapet.³⁹⁰

Det gis flere slektsforbindelser som forklarer årsak til hevn. Tre mødre, (84) *Valgjerd* som var mor til Kodrån Gudmundsson, (88) *mor til Jorun* og (89) *Jorun* som var mor til Tormod Eindrideson, når det gjelder hevn, nevnes de for å vise at Tormod Eindrideson og Kodrån Gudmundsson var i slekt. Tormod var forpliktet å hevne seg på Hall Kodrånbane som drepte Kodrån Gudmundsson.³⁹¹ Historien viser at denne hevnen var en forventning i slekten.

I noen beskrivelser har Snorre intensjonen å vise slektskapsforbindelser mellom ulike land. (91) *Gyda Torkelsdatter* er nevnt i *Heimskringla* som bindeledd mellom hennes sønn Toste Godwinson og Svein Ulvsson som var sønn av hennes bror Ulf Thorgilsson.³⁹²

Lignende beskrivelser, men innad i norske nettverk, får (8) *Tora Skoftesdatter* som var mor til Guttorm på Rein. Fra henne stammet sterke etterkommere. Hun var farmor til Bård Guttormsson, og gjennom Bård oldemor til kong Inge II Bårdsson og hertug Skulle Bårdsson.³⁹³

Mer synlig, men i en passiv rolle som vitne hadde (58) *mor til Harald Gille* som ikke er navngitt i *Heimskringla*. Hun reiste til Suderøyene, dagens Hebridene, sammen med Harald Gille fra Irland. Harald Gille påstod at han var Magnus Berrfötts sønn. Moren bevitnet at hans navn var Harald og fulgte sønnen til Norge hvor de besøkte kong Sigurd Jorsalfare. Den

³⁸⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3:76.

³⁸⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3:77, 225.

³⁹⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3:88.

³⁹¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 108.

³⁹² Sturlason, *Heimskringla*, 3:112.

³⁹³ Sturlason, *Heimskringla*, 3:128.

norske kongen tok imot dem begge og lyttet på saken. Harald Gille måtte bevise at han snakker sant om sin opprinnelse ved å gå over «glødende jern»³⁹⁴. Bortsett fra at mor var et vitne, ble hun ikke nevnt for noe annet i denne prosessen. Senere skriver Snorre at hun hadde en sønn til som het Kristrød som var halvbror til Harald Gille.³⁹⁵

Som vitne og en del av familieforbindelser presenteres (76) *Tora Saksedatter*. I følge Snorre var hun søster til (31) *Sigrid Saksedatter* som var mor til Olav Magnusson og Kåre Kongsbror.³⁹⁶ (76) *Tora Saksedatter* kom med opplysninger om at Sigurd Slembes sin far var Magnus Berrføtt, ikke Adalbrikt som var prest og hans fosterfar.³⁹⁷ I Magnus Blindes og Harald Gilles saga sies det ikke noe mer om henne i morsrollen.

Snorre beretter om en voldsepisode hvor den sosiale kvinnerollen i den private sfæren er like synlig som den biologiske morsrollen. (33) *Tora* var mest kjent som moren til Sigurd Jorsalfare. Hun etterlot de mest dramatiske spor i kilden da hun befalte å skjære ut tungen til en tjener som hadde smakt på restene av maten fra hennes matfat. Før hun bestemte straffen, i følge Snorre, spurte hun kokken om tjeneren, som påstod at kokken selv ga til ham maten, snakket sant. Kokken løy og sa at det ikke var sant fordi han var redd henne.³⁹⁸ Historien illustrerer at en kongsmor på hjemmebanen hadde omtrent ubegrenset makt over sine tjenere. Historien ender bra da det skjer et mirakel – takket være Olav den Hellige fikk mannen tungen og talen tilbake.³⁹⁹

Et ledd i en mektig slekt var (60) *Astrid Ogmundsdatter*. Hun var mor til jarl Karl Sonesson i Gotland som Snorre beskriver som en mektig og maktsyk mann. Magnus Blinde fikk ham til å angripe kong Inge Krokryggs støttespillere og tapte.⁴⁰⁰

Slektskap kunne være ille hvis slektinger sto på hver sin side i kampen om makt. (50) *Ragnild Magnusdatter* var mor til Olav, sønn til Harald Kesja.⁴⁰¹ Hennes slektskap med halvbroren Sigurd Slembe (deres far var muligens Magnus Berrføtt) hjalp lite da Sigurd Slembe reiste rundt i Skandinavia for å vinne makt fra Harald Gilles sønner. Han var også halvbror til Ragnhild og Sigurd. Olav, sønnen til Ragnhild, ble kastet ut fra Haralds skip i Götaelven da Sigurd erobret skipene.⁴⁰²

³⁹⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 176.

³⁹⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3:188.

³⁹⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 203.

³⁹⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 204.

³⁹⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 180.

³⁹⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 180-181.

⁴⁰⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 211.

⁴⁰¹ Dansk Biografisk Leksikon, s. v. «Harald

Kesja».http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Monarki_og_adel/Konges%C3%B8n/Harald_Kesja

⁴⁰² Sturlason, *Heimskringla*, 3: 213-214.

Friller som mødre fungerte som vitner da det ble diskutert om deres barn kunne arve tronen. (61) *Bjadok* fra Skottland var mor til Øystein Haraldsson. Kilden gir ikke så mange opplysninger om henne. Hun kom til Norge sammen med sønnen som hun fikk med Harald Gille. Hun trengte ikke å bevise at det var en ekte sønn av Harald, for han fortalte selv om dette til folket,⁴⁰³ men hennes tilstedeværelse ser ut til å være viktig siden hun er nevnt i kilden. I dette tilfelle fikk kongssønn av en frille en tredjedel av det norske rike.⁴⁰⁴

Snorre skriver inn en mor, (62) *Ragnhild Sveinkesdatter*, som et bindeledd i familie og en kvinne med kjente forbindelser. Hun var mor til Erling Skakke og datter til Sveinke Steinarsson. Hun, på samme måte som hennes sønn, var en god venn av kong Inge Krokrygg.⁴⁰⁵ Som historien til Erling Skakke viser var han en viktig støttespiller til Inge Krokrygg helt til Inges død. (62) *Ragnhild Sveinkesdatter* var også fostermor til Magnus Haraldsson som var sønn til Harald Gille. Faren og fosterfar til sønnene var Kyrpinge-Orm.⁴⁰⁶

(63) *Maria Haraldsdatter* er presentert som et bindeledd i slekten. Hun var gift med Simon Skalp som var sønn av Hallkjell Huk og hennes far var Harald Gille. Deres sønn var Nikolas.⁴⁰⁷ Marias sønn Nikolas var en viktig støttespiller til Erling Skakke mot hans onkel kong Håkon Herdebrei etter kong Inge Krokryggs fall.⁴⁰⁸ Det viser at slektskapsforholdene var viktige, men ikke avgjørende når det gjaldt valg av tilhørighet av rivaler. Dette eksempelet tyder på at Nikolas måtte velge mellom slektningene.

Viktigheten som familiemedlem presenteres ved (64) *Ragnhild Skoftesdotter* (født før 1103) som var mor til Gregorius Dagsson. Hun var konen til Dag Eilivsson og datter til Skofte Ogmundsson.⁴⁰⁹ Hennes mors opprinnelse er ukjent. Hvis vi ser på barna til hennes far Skofte Ogmundsson og (7) Gudrun Tordsdatter, er hun ikke nevnt. Det kan hende at hun var fra en annen mor. Hennes rolle i sagaen er viktig av biologiske grunner for hun var mor til en «meget rik, og dessuten en usedvanlig dyktig mann».⁴¹⁰ Han var kjent som rådgiver til kong Inge Krokrygg som kongen stolte så mye på ham at han lot ham disponere sine eiendommer.⁴¹¹ Også han gråt da han fikk vite om Gregorius død, og ga ham æren for at han var konge i Norge.⁴¹²

⁴⁰³ Sturlason, *Heimskringla*, 3:224.

⁴⁰⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3:224.

⁴⁰⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3:225.

⁴⁰⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 225.

⁴⁰⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 231.

⁴⁰⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 270.

⁴⁰⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 230.

⁴¹⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 230.

⁴¹¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 230.

⁴¹² Sturlason, *Heimskringla*, 3:258-259.

Som politisk aktiv kvinne, støttespiller til sin sønn og en egger beskrives (13) *Ingerid Ragnvaldsdatter*, mor til den norske kongen Inge Krokrygg. Hun presenteres som en viktig aktør i den sosialpolitiske sammenhengen. Hun egget kongen for å kjempe mot sin halvbror Sigurd Munn under forliksmøte mellom de tre brødrene/samkongene på Holmen i Bergen. Siden ble flere av kongens hirdmenn snikmyrdet. Sigurd Munn ble beskyldt for å konspirere mot Inge Krokrygg. Ingerid ble også et av vitnene da Sigurd Skrudhyrna, som var en av Inges hirdmann ble drept. Etter det egget hans mor sin sønn for å hevne seg på Sigurd Munn, for i følge henne ville en ekte sønn aldri bli «noe annet enn en småkonge så lenge han ikke foretok seg noe, enda hirdmennene hans ble strukket ned som svin...». ⁴¹³ Kong Inge var ikke enig med sin mor og kranglet med henne. Moren fikk støtte fra Gregorius. ⁴¹⁴ Inge Krokrygg var ikke helt enig med dem til å begynne med, men etter hvert innså han at halvbror Sigurd Munn gikk for langt og gikk til slag hvor Sigurd mistet livet. ⁴¹⁵

(13) Ingerid som mor var et viktig forbindelse for hennes sønn Orm Ivarsson Kongsbror da han måtte flykte under bryllupet sitt fra Håkon Herdebrei til Sverige. Der var hans halvbror svenske kongen Magnus Henriksson og hans bror riksjarl Ragnvald Henriksson som tok i mot ham siden de var hans halvbrødre på morssiden. ⁴¹⁶ Dette eksempelet viser viktigheten av lojalitetsbånd og nettverksdannelse som mødre hadde en viktig innflytelse på.

I *Heimskringla* er det eksempler hvor fostermoren fungerte som en støttespiller til sin fostersønn. (24) *Gunnhild* var fostermor til Håkon Herdebrei og konen til storbonden Simon Torbergsson. Hun ba en kjerring, (65) *Tordis Skjeggja*, å tilkalle troll for å hjelpe sin sønn Håkon Herdebrei å vinne kampen mot kong Inge. (65) Tordis tipset henne at sønnen hennes burde kjempe på nettene og da skulle det gå greit. ⁴¹⁷ Forskningen er nok ikke det beste stedet å diskutere om trolldommen hjalp eller ikke, men ut fra Snorres beskrivelsen vant Herdebrei flere slag ved å kjempe om natten. Eksempelet tyder også på at trolldom var benyttet i høymiddelalderen, man trodde på den men ble sett ned på. En annen mulighet er at mors trolldom var propaganda.

Som en viktig støttespiller for sin sønn og medspiller i politikken presenteres (21) *Kristin Sigurdsdatter*. Hun var bindeleddet mellom sin far Sigurd Jorsalfare og sønnen

⁴¹³ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 237.

⁴¹⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 237.

⁴¹⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 239.

⁴¹⁶ Se note «Heinrek Sveinsson Halte», Sturlason, *Heimskringla*, 3: 262.

⁴¹⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 260.

Magnus Erlingsson. Denne slektsforbindelsen overbeviste Arne kongsmåg å velge Magnus til konge og de som hadde støttet kong Inge fant en ny konge å samles rundt.⁴¹⁸

Hun var også tante til Valdemar den Store og ble tatt med på reisen til Danmark da Magnus Erlingsson som femåringen søkte støtte av Valdemar for å få den norske tronen, noe de fikk.⁴¹⁹

Som kongsdatter var hun grunnen til at det var mulig å ta debatten om tronen for hennes sønn. Det var brudd med gamle tradisjoner siden tronen skulle arves gjennom mannsledd «for det finnes hverken lov eller sedvane for slikt her til lands» sa biskop Øystein i følge kilden.⁴²⁰ Snorre beretter at denne uenigheten med kirken snudde Magnus sin far Erling ved å gi biskopen makt til å kongeie Magnus til kongen.⁴²¹ Kirken fikk makt til å gjøre konge til kongen. Gyldigheten, i følge Erling, kunne forklares ved at «Kong Magnus mor er en ektefødt datter av en konge og en dronning, og Magnus er også sønn av en kongebåret kvinne og en ektehustru.»,⁴²² og at lignende eksempler fantes i Europa.⁴²³ Samme biskop ga senere samtykke til at Magnus ble valgt til konge.⁴²⁴ Da Magnus Erlingsson var åtte år ble han kongeviet.⁴²⁵ Moren hans nevnes ikke som deltaker i disse forhandlingene, men det ser ut til at hennes posisjon og rolle var avgjørende. Dette eksempelet viser at ved behov kunne kvinner med en høy status være en nyttig forhandler og brikke i maktkampene.

En annen kongsdatter, som var en passiv mor, var (66) *Maria Øysteinsdatter*. Hun var datter til kong Øystein Magnusson og fikk en sønn kalt Olav Uhell med Gudbrand Skavhoggsson. Uten hell prøvde han å bli norsk konge.⁴²⁶

Den siste kvinnen hvor morsrollen ble vektlagt er (67) *Gudrun*. Hun var mor til «sønner fra Saltnes»⁴²⁷ som sannsynligvis het Jon Kjetling, Sigurd og Vilhjalm. De hadde kommet tilbake til Nidaros og ble støttespillere til Øystein Møyla. De var tre av to tusen birkebeinerne som tapte mot Magnus Erlingsson i slaget på Ringerike.⁴²⁸ (67) Gudrun har ikke fått noe spesiell beskrivelse i denne kilden. Det er uklart hvorfor Snorre nevner hennes

⁴¹⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 265.

⁴¹⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 266.

⁴²⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 282.

⁴²¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 283.

⁴²² Sturlason, *Heimskringla*, 3: 283.

⁴²³ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 283.

⁴²⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 266, 282.

⁴²⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 284.

⁴²⁶ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 289.

⁴²⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 295.

⁴²⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 295.

navn. Kan hende at hun var viktig ledd i denne familie som trolig hadde viktig plass i Sør-Trøndelag.⁴²⁹

Gitte eksempler viser at det var et stort antall av kvinner som hadde morsroller. De fleste av dem viser familieforbindinger, og de gitte eksemplene viser sammenheng mellom mødre som var fra mektige familier og sterke sønner. Snorre legger ofte vekt på opprinnelsen til deres sønner og identifiserer dem gjennom foreldre. Mødrenes tilstedeværelse var ikke alltid der, men i de fleste tilfeller hadde de funksjoner som vitner og de bidro til at forhold mellom deres sønner og slekt skulle fungere. De beskyttet ikke dem direkte ved å gå i kamper, men ved behov egget, forhandlet eller advarte de. Mødre er en av kvinnerollene med mest innflytelse både i den private og offentlige sfæren.

2.7.2 Mødrenes roller i *Gesta Danorum*

Dronning (104) *Margret Ingesdatter Fredkolla* ble presentert i kompliserte relasjoner. Hun var mor til to sønner Magnus den Sterke og Inge Nielsen. Den siste døde ung i en ulykke. Den første, Magnus, fikk mye støtte av sin mor etter at han drepte en slektning. For å harmonisere forholdene i slekten arrangerte dronningen flere ekteskap. Ett var mellom hennes niese (105) Ingerid Ragnvaldsdatter (datter av Margrets bror Ragnvald) og Henrik Skadelår. Et annet ekteskap var mellom (106) Ingeborg av Kiev, som var datter av (104) Margretes søster (139) *Kristina Ingesdatter*, og Mstislav av Kiev, med Knut Lavard. Også for at forholdene i slekten hennes skulle være bra delte, i følge Saxo, (104) Margret arven fra sin far i tre like deler til seg og sine nieser. Disse eksemplene viser hvordan tette bånd mellom kongelige i Danmark og Sverige påvirket den generelle offentlige politikken. Drapene ga god grunn for uro mellom Danmark og Sverige i hele Saxos levetid, selv om (104) Margret gjorde en stor innsats for å bøte for sønnens ugjerninger.⁴³⁰ Samtidig viser hennes eksempel at elitekvinner kunne eie og disponere eiendommer.

En annen kvinne som også eide eiendommer var (133) *Sigrid Sveinsdatter*. Hun beskrives som et bindeledd i slekten. Hennes sønn Henry hevnet seg på Nils av Danmark fordi kongen tok fra ham morsarven. Saxo skriver imidlertid ikke om (133) Sigrids innflytelse på denne konflikten, og heller ikke måten hun fikk eiendommer eller om hun disponerte dem.⁴³¹

⁴²⁹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 295.

⁴³⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:899.

⁴³¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:901, 913.

I *Gesta Danorum* vises det til at mødre hadde nær tilgang til viktige miljø, men det er flere tilfeller hvor de ikke fikk gjennomslag for sine ønsker. (106) *Ingeborg av Kiev* fikk sønnen Valdemar den Store med Knut Lavard åtte dager etter at Knut ble drept. Valdemar ble senere en mektig og lenge regjerende dansk konge. Saxo mener at (106) Ingeborg av Kiev fødte ved hjelp av Gud.⁴³² Utsagnet tyder på at den ønskelige politiske utvikling i Danmark også skjedde ved hjelp av Gud da Valdemar den Store ble født. Saxo skriver at sønnen fikk navnet etter sin morfar.⁴³³

Ingeborg nektet å la sin mindreårige sønn Valdemar den Store overta den danske tronen. Han fikk tilbudet om tronen, etter drapet på hans onkel Erik Emune, av Kristian som var supporter av Knut Lavard (far til Valdemar den Store).⁴³⁴ Grunnen til at moren nektet å la ham bli konge var at han var for ung og at det kongelige embetet var for farlig. Derfor nektet hun å gi fra seg sønnen. Hun ba også Kristian om å gi et løfte om at de aldri skulle velge hennes sønn til konge.⁴³⁵ Hun ble ikke tatt på alvor, for Kristian tok Valdemar den Store til forsamlingen og nevnte alt det positive Knut Lavard har gjort for Danmark. I følge Saxo ønsket Kristian å sørge for at tronen gikk til Valdemar den Store.⁴³⁶ Han satt ned foten ved å si at Danmark trengte en midlertidig regent til Valdemar den Store ble myndig. Resultatet ble det motsatte av hva Ingeborg ønsket. Erik Lam ble formynder til Valdemar den Store fram til han ble gammel nok.

Det finnes også et tilfelle i denne kilden hvor navnet til mor ble brukt for å identifisere hennes sønn. (131) *Bodil* har en uklar opprinnelse, men i *Gesta Danorum* presenteres hun som mor til Peder, en som talte på tinget for å hevne drapet på Knut Lavard.⁴³⁷

På samme måte som i tilfellet med (21) Kristin Sigurdsdatter i *Heimskringla* var kongsdatteren (143) *Ragnhild Eriksdatter* et viktig bindeledd mellom hennes sønn Erik Lam og hennes far Erik Emune. På grunn av hennes kongelige opphav ble sønnen hennes valgt til dansk konge etter morfarens død.⁴³⁸

Det finnes et tilfelle med en aristokratisk fostermor som støttespiller for kongen. (126) *Inger Eriksdatter* (ca. 1100 - ca. 1157) var høvdingkone, mor til den danske biskopen Absalon og fostermor til Valdemar den Store. Hun var involvert i en konflikt mellom tre danske konger. Da Svein Grathe drepte Knut Magnusson V og såret Valdemar den Store, ble ikke

⁴³² Saxo, *Gesta Danorum*, 2:943.

⁴³³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:941,943.

⁴³⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:983.

⁴³⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:985.

⁴³⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:985.

⁴³⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:943.

⁴³⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:985.

hennes sønn Absalon, som støttet sin fosterbror, drept, men han klarte å stikke av fra åstedet til hennes hjem Ramsømagle. Hennes posisjon var viktig å formidle for kilden. Hun ble, i følge Saxo, mest opphengt i ulykken til Knut og Valdemar og har ikke uttrykt noe spesielt om at Absalon var kommet levende hjem.⁴³⁹ Hennes holdning viser mye om det aristokratiske tankegods. Forklaringen til hennes kalde holdning mot Absalon kan være at hennes biologiske sønn var trygt hjemme og at hun var bekymret for fostersønnen. Det kan også være at Saxo selv hadde lyst til å få frem Valdemar den Stores storhet. Kilden antyder at Valdemar, som var såret, fant veien til Absalons hjem, der hvor Absalon befant seg dagen etter «blodgildet i Roskilde»⁴⁴⁰.

(126) Inger handlet effektivt da rivalen Svein Grathe skulle angripe Jylland. Der befant Valdemar den Store seg etter at han stakk av fra hjemmet hennes. På natten saboterte hun og Absalons søster (129) Ingefred Assersdatter båtene som Svein skulle bruke for å reise til Jylland slik at det tok flere timer å gjøre dem reiseklare. Dette gjorde at Valdemar fikk tid til å stenge inngangene til Jylland med båter. For denne handlingen fikk kvinnene mye ære av Saxo.⁴⁴¹

Det finnes flere tilfeller hvor mødre var støttespillere for sin sønn. (118) *Rikissa av Polen*, den daværende konen til svenskekongen Sverker den Eldre, tok i mot sin sønn Knut Magnusson som søkte eksil i Sverige etter at han tapte krigen mot danskekongen Svein Grathe ved Viborg. Morens nye familie hadde et begrenset ansvar for Knut siden Knut ble utvist. Etter at morens nye, svenske familie fikk nok av utgiftene som ble brukt på Knut Magnusson, måtte han reise til Rikissas brødre i Polen.⁴⁴² Dette viser at moren hadde begrenset økonomisk handlingsrom siden hun ikke kunne betale sønnens utgifter selv.

Etter at (118) Rikissas mann Sverker den Eldre ble drept foregikk det strid mellom Karl Sverkersson og Magnus Henriksson, sistnevnte stod trolig bak drapet på den svenske kongen. Saxo skriver at dette var grunnen til at Knut Magnusson besøkte sin mor, for å trøste henne.⁴⁴³

Ut fra det Saxo beretter ser det ut at danskene var mer vant til å ha ektefødte barn på tronen enn det var i Norge på samme tid. For Saxo ser det ut til at det var viktig å påpeke at den norske kongen Inge Krokrygg var ektefødt. Saxo nevner ikke navnet til hans mor, (105)

⁴³⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1097.

⁴⁴⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1093.

⁴⁴¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1101.

⁴⁴² Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1017.

⁴⁴³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1077.

Ingerid Ragnvaldsdatter, men skriver en positiv omtale om ham der det påpekes at han var en legitim sønn og hadde gode personlige egenskaper.⁴⁴⁴

Det var viktig for Saxo å berette om hvilke forhold som fantes i norske kongekretser. (148) *Frillen til Harald Gilles sønn*, Sigurd Munn, er nevnt ved en anledning der han kjempet med brødrene om den norske tronen. Det sies kun at hun var en norsk frille.⁴⁴⁵ Som sagt var hun trolig (35) *Tora Guttormsdatter*. En annen fra den samme kretsen, (149) *mor til Øystein Haraldsson*, er i *Gesta Danorum* sannsynligvis den samme som (61) Bjadok fra *Heimskringla*. Forskjellen er at i *Heimskringla* skrives det at hun var fra Skottland, mens i *Gesta Danorum* var hun en irsk frille og mor til en av Harald Gilles sønner som kjempet for den norske tronen.⁴⁴⁶

Saxo hadde en litt annen vinkling enn Snorre da han begrunnet Magnus Erlingssons rettigheter til å arve tronen, men han har lagt mye vekt på viktigheten av at hans mor var kongsdatter. (150) *Kristin Sigurdsdatter* (ca. 1125 - 1178) var datter til (113) Malmfrid (søster til (106) Ingeborg av Kiev som var mor til Valdemar den Store) og på denne måten bindeledd mellom Valdemar den Store og hennes sønn Magnus Erlingsson. Saxo nevner ikke hennes navn, men skriver at Magnus Erlingsson var «nært forbunnet med Valdemar den Store gjennom hans mor»⁴⁴⁷. I følge Saxo flyttet Erling Skakke sønnen Magnus Erlingsson til Valdemar den Store i Danmark, etter drapet på kong Inge Krokrygg i Norge. Saxo beretter at sønnen ble tatt godt vare på i Danmark.⁴⁴⁸ Videre at Magnus Erlingsson hadde slektsforbindelser med gamle norske konger, og at han fikk tronen på grunn av morens tilhørighet til dem.⁴⁴⁹

2.7.3 Sammenligning mellom mødre i *Heimskringla* og *Gesta Danorum*

Likheter mellom mødrenes rolle i kildene. Det harmoniserte forholdene i familiene de gangene deres barn var kilden til uro. Eksempler er (21) Kristin Sigurdsdatter, (104) Margret Ingesdatter Fredkolla og (118) Rikissa av Polen. Deres innsats i konfliktløsninger på hjemmebanen hadde mye å si i politiske konstellasjoner mellom ulike land der familien strakk seg over landegrensene.

⁴⁴⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1219.

⁴⁴⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1219.

⁴⁴⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1219; Sturlason, *Heimskringla*, 3:224.

⁴⁴⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1223.

⁴⁴⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1223.

⁴⁴⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1225.

De var støttespillere for sine barn når de etablerte seg ved å bruke mødrenes kontakter. Slike eksempler presenterer (62) Ragnhild, (21) Kristin Sigurdsdatter, (24) Gunnhild og (104) Margret Ingesdatter Fredkolla.

Ikke i alle tilfellene hadde mødre innflytelse, og om dette finnes det informasjon i begge kildene. For eksempel i *Heimskringla* bidro ikke slektskapet til (50) Ragnhild Magnusdatters noe i hennes sønns Olavs konflikt med hennes halvbror Sigurd Slembe. Det ble heller ikke lyttet til (106) Ingeborg av Kiev da hun ønsket at sønnen hennes ikke skulle arve tronen.

I begge kildene tenker mødre strategi og er mindre emosjonelle. For eksempel hadde (126) Inger Eriksdatter en litt uklar posisjon i *Gesta Danorum* da hun var bedre støtte til sin fostersønn Valdemar den Store enn til sin biologiske sønn Absalon. (21) Kristin Sigurdsdatter involverte seg mye for at hennes sønn skulle få fordeler av forliket med den danske kongen Valdemar den Store.

Mødre hadde mye å si som vitner når deres barn måtte bevise sin identitet før de kunne kreve tronen, eller de var vitner til viktige hendelser som (58) mor til Harald Gille, (61) Bjadok, (13) Ingerid Ragnvaldsdatter, (21) Kristin Sigurdsdatter og (126) Inger Eriksdatter.

Mange av mødrene var ledd i mektige slekter, og i mange tilfeller brukte begge forfattere deres navn for å vise relasjoner mellom menn; (76) Tora Saksedatter, (60) Astrid Ogmundsdatter, (50) Ragnhild Magnusdatter, (67) Gudrun, (104) Margret Ingesdatter Fredkolla og (118) Rikissa av Polen.

Mødre med innflytelse passet på sikkerheten til sine barn; (21) Kristin Sigurdsdatter, (13) Ingerid Ragnvaldsdatter, (104) Margret Ingesdatter Fredkolla, (106) Ingeborg av Kiev og (126) Inger Eriksdatter.

Forskjeller mellom mødrenes rolle i begge kilder. Det er et mindre antall mødre i *Gesta Danorum*, men beskrivelsene er mer informative. Samtidig som informasjonen om mødrenes rolle utfylles mer i *Heimskringla* på grunn av flere eksempler i kilden (se også vedlegg nr.1, 2, 5 og 6). Mødre er sjeldent ramset opp i *Gesta Danorum*, men er som regel nevnt fordi de har en viktig funksjon. En annen forskjell mellom kildene er at i *Heimskringla* er det mange friller som var mødre, mens Saxo er nesten taus om disse kvinnene. I *Heimskringla* var mødrene vitner når frillebarn skulle bevise at de var sønner til kongene, i noen tilfeller krevde dette gudsdømme ved å gå over glødende jern. Slike tilfeller finner vi ikke i *Gesta Danorum*.

Av alle nevnte mødre finner vi to hevnerinner, begge fra *Heimskringla*. (13) Ingerid Ragnvaldsdatter støttet sin egen sønn Inge Krokrygg ved hjelp av hevn mot Sigurd Munn i deres maktkamp om tronen. En mor, (29) Bergljot Håkonsdatter, som i denne oppgaven står

under «Enkeroller i *Heimskringla*» hevnet i tillegg til sin mann Einar også sønnen Eindride. Siden sønnen ikke var i hovedfokus, da kilden beretter mest om hennes intensjoner om å hevne sin mann, valgte jeg å ikke gjenta historien på nytt i denne delen. Jeg betrakter henne også som en mor som egget på vegne av sin sønn. Resten av mødrene forhandlet for sine barn uten at det er tegn på stor press eller voldelig hevn mot motstandere. For eksempel gjorde (21) Kristin Sigurdsdatter stor innsats for at Magnus Erlingsson skulle få tronen. (112) Sophie av Minsk forhandlet muligens på en lignende måte da hun forhandlet om giftemål for sine barn (se «Døtrenes forlovelser i *Gesta Danorum*»), men det er ingen tegn på egging i disse tilfeller.

2.8 De øvrige kvinnelige slektningenes roller

I begge kildene finnes kvinner som forfatterne legger vekt på, da de hadde mye å si for relasjoner mellom slekter og mektige menn. Denne analysen utforsker kvinner i mer perifere slektskapsrelasjoner. Disse kvinnene var i mindre intime roller enn hustruer, mødre eller søstre, men var fortsatt veldig viktige for nettverket. Informasjonen som finnes i kildene gir et større bilde av hvordan samfunnet var skrudd sammen og hvordan relasjoner fungerte utenom de alle nærmeste. Kvinnelige slektninger som nevnes i kildene forhandler om makt og de hadde ulike funksjoner. Noen kvinner, som er tydeligere nevnt, har jeg diskutert i sammenlikningsanalysen.

2.8.1 Kvinnelige slektingers roller i *Heimskringla*

I denne kilden fant jeg tre kvinner som hadde mye å si som slektninger i elitenettverk. Den første var (2) *Tora Torbergsdatter* som er nevnt flere ganger før. Harald tilbød Finn Arnesson grid gitt av Tora da han ble tatt til fange etter slaget ved Nisså. Da kongen spurte ham å ta imot grid, valgte trolig Finn Arnesson å godta gridet fra henne. De andre som tilbød grid var Harald Hardråde selv eller hans sønn Magnus Haraldsson som begge ble kalt for hund og valp av Finn. Trolig gjorde også slektskapet med henne at Finn fikk grid og fikk bo hos den norske kongen en stund. Muligens var hun årsaken til at Finn etter hvert fikk lov av Harald Hardråde til å reise tilbake til Svein Ulvsson, noe som Finn Arnesson satt pris på.⁴⁵⁰

Som støttespiller er (22) *Brigida Haraldsdatter* interessant. Hun var konen til jarl Birger Brosa. Hun tok i mot sin nevø Øystein Møyla, den første lederen av birkebeinerne. Snorre skriver ikke hvem som var hans mor, bare nevner at han var ansett som kongssønn.

⁴⁵⁰ Sturlason, *Heimskringla*, 3:100-101.

Den norske kongen Harald Gille var Brigidas far og Øysteins farfar. Brigida og hennes mann ga mye til Øystein for å hjelpe ham å bli konge i Norge.⁴⁵¹ Snorre skiller ikke ut hvilket bidrag Brigida ga, men han legger vekt på at både hun og hennes mann var med på å støtte ham.

Når vi tenker på en kusines rolle og muligheten for å kunne påvirke relasjoner i politiske kretser, virker det lite troverdig. Det finnes imidlertid ett tilfelle. Snorre nevner en nøye utvalgt politisk allianse gjennom et giftemål som ble arrangert av Olav Kyrre. Partiet var mellom (68) *Gudrun Nevsteinsdatter* (kusinen til Olav Kyrre, datter til (92) *Ingerid* som var søster til Harald Hardråde) som giftet seg med engelskmannen Skule Kongsfostre. Han var en god venn av Olav Kyrre og fikk mye viktig eiendom av kongen.

Snorre har ikke registrert noe som Gudrun har sagt idet hennes fetter giftet henne bort til Skule Kongsfostre. Men hvis vi ser på genealogiske opplysninger, ser det ut til at Snorre syntes var viktig å tilføye at hun var opphavet til senere høyt ættede etterkommere.⁴⁵² Gjennom sin sosiale og senere økonomiske posisjon fikk navnet hennes plass flere ganger i sagaen. Dette gjorde Snorre sjeldent når det gjaldt kvinner.

Kilder viser at Gudruns ståsted ser ut til å være anerkjent av samtidens vitner. Dette er et tegn på at hun var en modell for datidens elitekvinne. For å få bekreftelse på dette kan kriteriene fra David Herlihs tese brukes. Denne differensierer selve kvinnene i middelalderen: «deres plass og rolle i slektskapssystemet, deres funksjon i overføringen av eiendom fra generasjon til generasjon og deres bidrag til produksjon og eiendomsforvaltning»⁴⁵³. Gudrun var en viktig brikke for Skule Kongsfostre. Ved å tilhøre kongens slekt bidro hun kontinuerlig til å styrke mannens posisjon i de hierarkisk oppbygde nettverk.

For å bekrefte at hun var en «viktig brikke i politikken», selv om hun ikke ga noen ord fra seg, kan vi se en forskjell på plassen i teksten Snorre ga til de to tidligere nevnte engelskmennene Kjetil Krok og Gudruns mann Skule Kongsfostre, som Olav Kyrre ser ut støttet like mye.⁴⁵⁴ Det bør også nevnes at hennes tippoldebarn, Skule Bårdsson, var en venn av Snorre Sturlason.⁴⁵⁵ Denne relasjonen kan også være årsaken til at beskrivelsen av Skule

⁴⁵¹ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 292.

⁴⁵² Sturlason, *Heimskringla*, 3: 128.

⁴⁵³ Ingvild Øye, «Birgit Sawyer: «Kvinnor och familj i det forn- och medeltida Skandinavien», Skara, Viktoria Bokförlag, 1992. s. 112 og Inger Lövkrona «Kvinnospår i medeltiden», Lund, Lund University Press, 1992, s. 160.» I *Historisk Tidskrift*, volum 73, Oslo: Universitetsforlaget, 1994, s. 119.

⁴⁵⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 127-128.

⁴⁵⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 128.

Kongsfostre var mye lengre enn om Kjetil Krok, og at Gudruns beskrivelse er så mye fylldigere enn andre kvinners.

Følgelig mener jeg at mennenes verdsetting av kvinnelige slektninger var at de tilfredsstilte deres politiske agenda, og at de oppfattet slike kvinner som gode og verdige.

2.8.2 Kvinnelige slektingers roller i *Gesta Danorum*

I politiske forhandlinger beskrives (104) *Margret Ingesdatter Fredkolla* av Saxo mot slutten av sitt liv. Med kjærlighet og diplomati ga hun mye hjelp til Knut Lavard (nevø til Nils av Danmark). Han hadde komplisert relasjonen med hennes sønn Magnus den Sterke, Henrik Skadelår (nevø til Nils av Danmark) og hennes mann, Nils av Danmark. Dette hadde politisk betydning, for her ble en stor del av den danske kongelige familien involvert og konflikten handlet om tronarven. I følge Saxo var det intense intriger, men så lenge dronningen levde fungerte forholdene uten intervensjon av rettsaker og våpen.

Ut fra kilden er det tydelig at (104) Margret hadde tillit til Knut Lavard. Saxo ga inntrykk av at hun manøvrerte mellom mennene, for å bygge opp Knuts maktgrunnlag. Hun tipset og varslet Knut, uten å skape mistillit blant nevnte motstandere. Hennes holdning var at Knut skulle ha et langsiktig blikk over utfordringene da hun oppfordret ham til å fremme fred både i landet og innad i den kongelige krets. Hun veiledet Knut Lavard til å jobbe like bra hjemme som han gjorde i utlandet.⁴⁵⁶ Margret motiverte Knut Lavard i vanskelige omstendigheter. Hun dempet konflikter i sin egen familie ved å støtte Knut Lavard som hennes mann og sønn ikke hadde tillit til.

Ut fra *Gesta Danorum* lyttet Knut Lavard. Han lovet henne at han skulle være pålitelig, uegennyttig, tilgivende og unngå konflikter.⁴⁵⁷ Disse tipsene hjalp Knut på en spesiell måte etter hennes død, da han måtte forsvare seg mot Nils av Danmarks påstander om Knuts ønske om å ta over tronen før Nils var død. Knut stod sterkere på grunn av advarsler fra Margret om intrigene som foregikk bak hans rygg.⁴⁵⁸

I tillegg til tidligere nevnte antakelser mistenkte Henrik Skadelår Knut Lavard for å konspirere mot Henrik, fordi Henriks kone hadde en affære med en elsker og hadde prøvd å stikke av fra sitt hjem. Dette forsterket hans hat mot Knut.⁴⁵⁹ Så helt til Knut ble myrdet av sin

⁴⁵⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:923.

⁴⁵⁷ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:925.

⁴⁵⁸ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:925.

⁴⁵⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:925.

slekt, holdt han seg til eden⁴⁶⁰ han gav til Margret om at han skulle være barmhjertig. Ut fra Saxos kilde støttet forfatteren dronningens syn på det som foregikk. I motsetning til hennes mann, er hun fremstilt i kilden som om hun var mer bevisst om intrigene i kongefamilien.⁴⁶¹

Denne kilden tyder på at Margret hadde stor kontroll i ulike situasjoner. Hun var en uformell mekler med mye makt. Saxo sier heller ikke noe om frykt, eller at hun opplevde fare når hun forhandlet. Etter hennes død forverret konfliktene seg, og de ble også mer synlige.

Margret hadde gjort en stor innsats for at Knut Lavard etter hans død ble regnet som en martyr. Det er en mulighet at Saxo brukte hennes skjebne av didaktiske grunner, som et eksempel for å lære kristen moral.

Også som en viktig forbindelse som bidro til at forholdene fungerte, nevnes (146) *Kona til Bernhard*. Hennes mann var sannsynligvis sønn til Henrik greve av Ratzenburg.⁴⁶² Hun var i slekt med Valdemar den Store. På grunn av hennes giftemål med Bernhard, sønnen, var hun viktig for kommunikasjon mellom Valdemar den Store, hennes svigerfar og Henrik Løve.⁴⁶³

Ut fra det kildene beretter, ga (152) *Cecilie Skjalmsdatter* (? – etter 1160), som var datter til den danske høvdingen Skjalms Tokeson Hvide, et lignende bidrag. Hun nevnes ikke i kilden med navn, men hennes giftemål er verdsatt. Dette giftemålet brukes som forbindelse i forhandlingene mellom hennes mann Peder Thorstenson og biskop Absalon. Dette bidrar til at begge menn får til en avtale om å passe på grensen til Rügen.⁴⁶⁴

Slektskap var ikke alltid til hjelp i konflikter. (153) *Konen til Bogislav* og barna var vitner til, etter en langvarig krig, at hennes mann Bogislav, hertug av Pomerania, måtte anerkjenne Knut Valdemarsson som sin overherre. Han ba på knærne om unnskyldning til Knut Valdemarsson.⁴⁶⁵ I følge Saxo var de videre konsekvensene mot venderne og Bogislav strenge, selv om Bugislavs sønner var beslektet med Knut Valdemarssons mor (112) Sophie av Minsk.⁴⁶⁶

Eksemplene viser at med noen unntak var slektskap i ulike nettverk preget av lojalitet. Det er flere gitte tilfeller der forhandlinger var mulige på grunn av kvinnelige slektninger som både hadde en passiv og aktiv rolle.

⁴⁶⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:925.

⁴⁶¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:925-931.

⁴⁶² se note 99, Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1076-1077.

⁴⁶³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1077.

⁴⁶⁴ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1353.

⁴⁶⁵ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1537, 1539, 1708.

⁴⁶⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1539.

2.8.3 Sammenligning mellom kvinnelige slektingers roller i *Heimskringla* og *Gesta Danorum*

Ut fra begge kildene ser det ut til at kvinnelige slektinger var en viktig del av tidlig- og høymiddelalderens elitenettverk. De få eksemplene som jeg skriver om i oppgaven viser at kvinner bandt sammen ulike nettverk på tvers av slekter og land. Dette bidro til at slektene kunne ekspandere og utvide sin makt både innlands og utenlands. I begge kildene bandt menn seg til hverandre gjennom giftemål, både ved hjelp av kusiner og andre kvinnelige slektinger.

Direkte eller indirekte ble tanter, i begge kildene, brukt som støttespillere for å få tronen. (22) Brigida Haraldsdatter og hennes mann bidro overfor Øysten Møyla da han kjempet for tronen i Norge. (52/106) Ingeborg av Kievs slektskap til (21/150) Kristin Sigurdsdatter var en viktig grunn til at Magnus Erlingsson fikk tronen.

Denne analysen bekrefter også Lars Hermansons refleksjoner om at ekteskap og allianser mellom viktige personer hadde mye å si for statsutviklingen.⁴⁶⁷ Hans studier viser, på lik linje med denne, at blodrelasjoner ikke var en naturlov i sosiale nettverk. Han argumenterer for at slektskap, vennskap, ekteskap, foster- og par-relasjoner hadde like mye å si.⁴⁶⁸

Om disse kvinnene tilhørte mer innenfor dørstokken enn utenfor formet de konstallasjoner i sosiale nettverk. Eksemplene viser at det bare er unntak når kvinnelige slektinger forhandlet på egen hånd, men med sine slektskapsbånd påvirket de den offentlige sfæren.

Begge kildene viser flere tilfeller hvor slektinger støtter hverandre eller de var mildere mot hverandre hvis det oppsto konflikter. Kun i noen tilfeller hadde de mindre å si når noen av dem ble straffet. Som et eksempel her kan jeg nevne situasjonen der (112) Sophie av Minsk's relasjon til Buggislav ikke bidro til at straffen hans ble mildere.

Gesta Danorum beretter et tilfelle hvor kvinnen selv, (104) Margret Ingesdatter Fredkolla, forhandler med menn som er i konflikt med hverandre og hindret konflikter å eskalere i sin levetid, noe også Lars Hermanson har lagt merke til.⁴⁶⁹ For etter (104) Margrets død kollapset relasjonene mellom slektingene og forårsaket drapet på Knut Lavard. Et lignende eksempel finnes også i *Heimskringla* som jeg ikke nevnte under dette tema, men som finnes under hustruenes og mødrenes roller der (21) Kristin Sigurdsdatter forhandlet med sin

⁴⁶⁷ Hermanson, *Släkt, vänner och makt*, s.259.

⁴⁶⁸ Hermanson, *Släkt, vänner och makt*, s.264.

⁴⁶⁹ Hermanson, *Släkt, vänner och makt*, s.262.

fetter Valdemar den Store. Hennes forhandling hadde en viktig innflytelse på den norske og danske politikken.

2.9 Venniners roller i *Gesta Danorum*

Det finnes et par tilfeller av venninneroller i *Gesta Danorum*. (127) *Liutgard* var datter av Thorbjørn fra Roskildeområdet. Hennes familie fikk besøk av kong Svein Grathe natten før Knut Magnusson V ble drept i 1157. I følge Saxo var jenta grunnen til at Svein Grathe besøkte denne familien. Ut fra Saxo ser det ut til at Svein likte å møte henne. Han brukte henne som unnskyldning da han kom for sent til middag og møtet med Valdemar den Store og Knut Magnusson V den kvelden Knut ble drept. For i følge Saxo ga han plass til «hennes søte prat»⁴⁷⁰.

Selve jenta hadde nok lite med balansering av politikken å gjøre, men i følge Saxo gikk det rykter om at (128) *moren til Liutgard* minnet Svein på hans fortid da han var en storkonge, og hun var forbauset over at kongen var kommet i en så ydmykende situasjon at han kun styrte en tredjedel av Danmark.⁴⁷¹ Hennes egging gikk inn på Svein og var muligens til en kilde til en større motivasjon for å drepe Knut Magnusson V og Valdemar den Store.

Saxo gir ikke uttrykk for at (128) *moren til Lutgard* var en frille. Han viser at Svein Grathe lot seg påvirke av henne fordi hun var én han hadde tillit til. Det finnes ingen tilfeller i kildene hvor en kvinne var venninne med en annen kvinne.

2.10 Sammenligning av de kvinnene som nevnes i *Heimskringla* og *Gesta Danorum*

Åtte kvinner nevnes i begge kildene: (9/ 104) Margret Ingesdatter Fredkolla, (13/ 105) Ingerid Ragnvaldsdatter, (14/ 107) Kristin Knutsdatter, (71/ 116) Gytha Haroldsdatter, (11/ 113) Malmfrid Mstislavsdatter, (52/ 106) Ingeborg av Kiev, (142/ 50) Ragnhild Magnussdatter og (73/ 108) Kristin Stigsdatter.

Forskjeller i synet på *Margret Ingesdatter Fredkolla* i kildene er at Snorre presenterer henne mest i den første fasen av hennes liv, da hun ble dronning i Norge, og som en del av avtalen om fred – mellom hennes far og fremtidige mann – og mellom Sverige, Danmark og Norge. Han skrev mindre personlig om hennes tilnavn «Fredkolla». Mennene skapte freden

⁴⁷⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1091.

⁴⁷¹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1091.

og hun fikk tilnavnet siden hun sementerte freden. Snorre registrerer bare at da hun giftet seg for annen gang, giftet hun seg med Nils av Danmark, og at dette giftemålet var bra for Norge.

Saxo forteller mer helhetlig om hennes liv. Biografien starter med hennes festemål med Magnus Berrføtt og beskriver videre den tiden hun var dronning i Danmark fram til hennes død. Saxo tok opp de kriteriene som var viktige for å bli en dronning i Danmark, som kyskheter, hennes fortid og opprinnelse. Kristendommens plass i Margretes liv vektlegges i *Gesta Danorum*. Også her skrives det mer om hennes personlige egenskaper. Hun var diplomat, egger, veileder og opptatt av familierelasjoner, men dette skjedde i dansk kontekst.

Begge forfattere er like, ved at de skriver mest om det som er relevant for deres lands kongehus.

Ingerid Ragnvaldsdatter er beskrevet svært ulikt i kildene. I *Gesta Danorum* beskrives hennes forsøk på å stikke av fra sin ektemann Henrik Skadelår. Saxo hverken dømmer eller støtter henne, men bruker henne som forklaring på striden mellom hennes mann og Knut Lavard.

I motsetning til Saxo viet Snorre mye plass til henne. Han nevner ikke noe om hennes utroskap i Danmark, heller ikke giftemål eller noe fra privatlivet mellom Harald Gille og henne. Hennes opprinnelse er viktig for Snorre, fordi hennes farfar var den svenske kongen Inge Steinkjellsson. Videre er det viktig å få fram hennes kapabilitet, og at hun delvis styrte Norge etter at hun ble enke. I *Heimskringla* er hun; diplomat, egger, vitne til drapet som Sigurd Munn utførte, og hun støttet sin sønn Inge Krokrygg hele veien, fra han kjempet for tronen, til han døde. Hun tok tydelig del i norsk politikk. Snorre beskriver hennes tre menn etter Harald Gillens død. Hun samarbeidet med Erling Skakke etter Inge Krokrygg sin død. Ut fra de to kildene var Ingerid mest aktiv i politikken etter at hun ble enke.

To historier om *Kristin Knutsdatter* i Snorres og Saxos kilder utfyller hverandre. Fire ting stemmer overens i begge kildene; hennes opprinnelse, at hun var kortvarig gift, at hun skilte seg fra Magnus Blinde og at hennes danskefamilies relasjon til den norske kongen ble dårligere etter deres skilsmisse. Snorre tilføyer at grunnen til skilsmissen var kongens manglende kjærlighet til sin kone, og at hennes utsendelse fra Norge til Danmark var årsaken til det dårlige forholdet mellom Norge og Danmark. Saxo skrev mer om henne. Hennes viktigste støttespiller var Erik Emune, som også giftet henne bort til Magnus Blinde. Kristin Knutsdatter forble lojal mot sin onkel da mannen hennes fikk i oppdrag fra kong Nils av Danmark om å drepe onkelen. Det var derfor mistillit som var grunnen til skilsmissen mellom henne og hennes mann, og at dette var den virkelige grunnen for det dårlige forholdet mellom

hennes danske familie og Magnus Blinde. Ut fra denne fortellingen fikk Kristin større ære enn det hun hadde i *Heimskringlas* tilfelle etter skilsmissen.

Fra begge kildene får vi kort informasjon om *Gytha Haroldsdatter*. I *Heimskringla* var det viktigste å presentere henne som en datter av den kjente Harald Gudinesson og farmor til (11) Malmfrid Mstislavsdatter. Saxos utgangspunkt var å vise at Svein Ulvsson var snill mot henne etter dødsfallet til hennes far Harald Gudinesson. Det var Svein hun spurte om hjelp da hun var i eksil i Danmark, og det var ham som giftet henne bort til en russisk storfyrste. Han gjorde det til tross for at han kom dårlig overens med hennes far, for Svein hadde håp om at denne relasjonen skulle forsterke forholdet mellom den østlige og vestlige verden.

Malmfrid Mstislavsdatter hadde ganske ulike roller i kildene. Snorre forteller ingenting om hennes personlighet, det er hennes forbindelser som er viktigst. Hennes slektskap til det svenske, danske, russiske og engelske rike gjorde henne til en viktig figur i *Heimskringla*. Snorre tar for seg den første delen av hennes liv der hun var gift med den norske kongen Sigurd Jorsalfare. Relasjoner mellom henne og hennes søster ble viktig for å forstå den verdige ætten til Magnus Erlingsson siden hennes datter (21) Kristin Sigurdsdatter og nevøen Valdemar den Store hadde tett kontakt.

Saxo gjenforteller hennes personlige historie etter at hun var blitt enke, og at hennes giftemål med Erik Emune ble støttet av Magnus Blinde, hennes stesønn. I følge Saxo rømte hun til Danmark med sin nye mann Erik Emune etter at det oppstod konflikt mellom ham og hennes stesønn. Historien er viet mye plass.

Ingeborg av Kiev. Begge forfatterne legger vekt på at Ingeborg av Kiev var det viktigste kriteriet for at Magnus Erlingsson ble norsk konge fordi hun hadde forbindelser med kongeslekt både i Norge og Danmark. I *Heimskringla* er hun nevnt som søster, mens i *Gesta Danorum* har hun tre ulike roller; hustru, mor og kvinnelig slekt. Saxo har en annen tilnærming da han forbinder hendelser som foregikk med henne og hennes sønn, som Guds vilje. I følge Saxo hjalp Gud henne med å føde, og ut fra kilden er det klart at skjebnen for hennes sønn om å bli en viktig konge var bestemt av Gud.⁴⁷² Morens ytring fikk også plass i *Gesta Danorum* da hun nektet at sønnen skulle utnevnes som konge.

Ragnhild Magnussdatter. Begge kildene bekrefter at hun var gift med Harald Kesja. Mens *Heimskringla* nevner at hun fikk fire sønner med mannen, skriver ikke Saxo noe om felles sønner, men at hennes mann hadde mange barn med elskerinner. Ingen av kildene gir noen personlige detaljer om henne. Forskjellen er at i *Heimskringla* nevnes hun under to

⁴⁷² Saxo, *Gesta Danorum*, 2:943.

roller, som søster og mor, mens i *Gesta Danorum* kun som hustru. Snorre inkluderer mer av hennes familie, mens Saxo presenterer henne som en uheldig hustru som ikke var respektert av sin mann og at mannen hennes var dårlig likt av folk.⁴⁷³ Snorre nøyter seg med at hun var giftet bort til en høytstående mann.⁴⁷⁴

Kristin Stigsdatter er bare kort nevnt. Begge kildene nevner at hun giftet seg med den svenske kongen Karl Sverker. Ellers finner vi to ulike fakta i kildene som ikke strider mot hverandre. *Heimskringla* viser til at hun var mor til Sverker Karlsson den yngre,⁴⁷⁵ mens Saxo skriver at hun ble tatt med i den svenske delegasjonen for å forlove seg i Sverige etter dåpen til Knut Valdemarsson.⁴⁷⁶

Naturligvis får kvinnene mest oppmerksomhet av forfatterne for den tiden de var i det landet forfatterne hadde mest fokus på, men i de fleste tilfeller gjenga Saxo fylldigere biografier enn Snorre, og det ser ut til at kvinnes fortid var viktig for ham. Forskjellen er at Saxo vurderer en kvinne ut fra kristne krav, mens det ikke hadde noen betydning for Snorre.

Det finnes også likheter i flere av eksemplene. Begge forfatterne legger vekt på kvinnes bidrag i poliske nettverk. De kvinnene som nevnes i begge kildene giftes bort fra et skandinavisk land til et annet. Noen av disse forholdene ble stiftet etter forhandlinger om maktforhold i Skandinavia. De fleste av dem som nevnes i disse kildene var enker, kongsdøtre eller dronninger. Andre viktig trekk er at det nevnes kvinner som var del av kjente dynastier. Menn som hadde slike forbindelser brukte kvinnene i kampen om makt. Familie og kvinner var viktig for å bygge ut nettverk i alle de tre landene.

⁴⁷³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:949.

⁴⁷⁴ Sturlason, *Heimskringla*, 3:213-214, 221.

⁴⁷⁵ Sturlason, *Heimskringla*, 3:170.

⁴⁷⁶ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:1213.

3 Del. 2: Kvinnefunksjoner

Elitekvinner i tidlig- og høymiddelalder hadde ulike funksjoner, og dette presenteres ulikt i *Heimskringla* og *Gesta Danorum*. I begge kilder var kvinner brukt som brikker av familien for å nå private og/eller politiske mål. Andre kvinner var samarbeidspartnere med mektige menn og fikk innflytelse. Noen få av dem var mektige da de klarte å både bestemme og handle på egen hånd. Denne delen handler om kvinners ulike aktiviteter og de er systematisert i tre nivåer: Kvinner som brikker, med innflytelse og med makt.

I denne delen ser jeg også på situasjonen til kvinner som enten hadde utenlandsk opprinnelse (født og oppvokst utenfor Skandinavia) eller var født i Skandinavia, men som hadde utenlandske foreldre (samme kriterium). Jeg har forsket på problemstillinger rundt inkludering i skandinaviske nettverk og på elitekvinneres aktiviteter.

3.1 Kvinnefunksjoner i *Heimskringla*

I *Heimskringla* har Snorre nevnt kvinner fra alle sosiale lag som på ulike måter var forbundet til eliten eller selv var en del av den. Ofte er deres aktiviteter som beskrives i kilden avhengig av rollen de hadde i situasjonen, men omstendighetene hadde mye å si for hvilke funksjoner de hadde.

3.1.1 Kvinner som brikker

Kvinnenes væremåte i *Heimskringla* er ofte gjengitt som passiv. Hvilke funksjoner hadde elitekvinner når kun navnet og familien deres nevnes? Som regel nevner Snorre kvinnenes navn når deres familier var velstående eller viktige for hendelsene. Han nevnte også kvinner som hadde en ukjent opprinnelse, men var friller og fikk relasjoner til mektige menn gjennom intime relasjoner og felles barn. I mange tilfeller var kvinner mellomledd i nettverk som hadde mye å si for handlingsrommet til maktutøvere.

Det er beskrevet ulike måter hvordan *nettverkene bygges* i kildene. I *Heimskringla* hadde som regel en konge flere enn én kvinne, og på denne måten knyttet han viktige bånd til mektige slekter. I noen tilfeller hadde det begrensninger. Av tolv friller som er nevnt i *Heimskringla* er det kun tre av dem der vi vet hvem som var faren. Alle de tre frillene var også mødre. Dette er inkludert (21) Kristin Sigurdsdatter som er nevnt i flere kvinneroller. De

få opplysningene om frillers opprinnelse i seg selv forteller at Snorre ikke kunne anerkjenne frillenes rolle i nettverksbygging, selv om noen hadde en slik rolle.

Vi kan se på frillenes nettverksbygging fra en annen vinkel. Her ser vi at friller gjennom sine forhold fikk privat tid med mektige personer som kongen. I noen tilfeller overtok deres barn tronen eller fikk plass i elitekretser. Deres funksjon var å oppfostre sterke barn og ved behov bevitne hvem faren var. Eksempler på friller med en ukjent opprinnelse og som var kongsmødre var; (58) mor til Harald Gille, (61) Bjadok, (30) Tora Joansdatter, (32) Øysteins mor og (36) Tora. Deres barn klarte å skaffe nok støttespillere til å overta tronen.

Situasjonene i *Heimskringla* viser at det var viktig med kontinuerlig innsats fra makthavernes barn i urolige politiske tider. Frillenes tilhørighet til ulike deler av landet, frillenes antall i kilden, det at Snorre peker på at noen av deres familier var viktige og de var mødre til mektige barn, viser at de kunne ha en funksjon som bidro til å utvide mennenes maktgrunnlag i et lengre tidsperspektiv.

Som nevnt under hustruer er det uklart hvilken rolle (2) Tora Torbergsdatter hadde. Det vi vet er at familien hennes var effektive nettverksbyggere, samtidig som Snorre vier henne og hennes familie like mye plass som til en hustru. Det som taler imot er at Hardråde allerede var gift.

Utveksling av barn under barnas giftemål hadde effekt på interaksjonen mellom to mektige nettverk. Eksempler på hustruer viser at kvinnenens far nevnes i tillegg til hennes mann, til og med etter at hun ble gift. Familier ønsket partnere for barna med størst makt. (1) Ellisifs viktigste bidrag for etableringen av hennes mann i Norge er hennes slektskap med svenskekongen som ga hennes mann mulighet til å vinne tronen.

Ved første blick kan det tenkes at døtrene hadde den viktigste rollen for dannelse av nettverk. Denne antagelsen er hovedsakelig korrekt hvis vi tenker at mange av dem ble forlovet. En forlovelse var imidlertid et prosjekt og et håp som ikke alltid ble fullbyrdet. I noen tilfeller ble forhandlingen om forlovelse viktigere enn selve forlovelsen fordi det åpnet for dialog. Kvinner som (42) Maria Haraldsdatter og (44) Bjadmynja ga mulighet for å endre den politiske situasjonen. For eksempel inngikk Magnus Berrføtt og den irske kongen Muirheartach en forlovelsesavtale mellom kongssønnen Sigurd og (44) Bjadmynja. Siden de forlovede ikke er nevnt mer i sagaen er det i ettertid tenkelig at det var selve avtalen som var det viktigste, fordi Magnus Berrføtt oppholdt seg ved øyene for å sikre gode relasjoner og grenser.

Relasjonen mellom slektninger og venner var også viktig for nettverksdannelse og styrking av posisjoner. Giftemål der kvinner bidro med sin høye status var viktige. For

eksempel styrket (68) Gudrun Nevsteinsdatters og Skule Kongsfostres giftemål makten til både Olav Kyrre og Skule Kongsfostre. I ettertid vet vi at denne familien fikk mange mektige etterkommere.

Erfaringene viser at kvinner fungerte som *garantister for forlik* inngått mellom motstandere. Eksempler på dette er (43) Ragnhild Magnusdatter og (9) Margret Ingesdatter Fredkolla. De hadde ulikt utgangspunkt, men begge ble brukt med en og samme intensjon – å forsterke båndene mellom partene. Samtidig er det viktig å legge merke til at viktige avtaler, som fredsavtaler, foregikk mellom de mektigste familiene som representerte land, både fordi de var villige til å gi bort sine døtre eller slektninger for gunstige avtaler, og fordi de var mektige og da var kvinnene attraktive.

I kildene befinner kvinner seg i situasjoner hvor de og deres familier opplevde fysisk eller psykisk motstand slik at kvinner ble et mål for hevn. Slike tilfeller, ser ut til, fantes i førstatlige samfunn. En del kvinner led som en konsekvens av at de tilhørte en familie. For eksempel var (55) Gyrid Dagsdatters mann og sønn et hevmål for Håkon Herdebrei. Siden Gregorius Dagsson (som var den nærmeste rådgiveren til kong Inge Krokrygg) var hennes bror, hevnet Håkon Herdebrei seg ved å angripe Gregorius sin familie. Dette ble også en hevn mot kong Inge Krokrygg. Av samme grunn ble Gregorius Dagssons søster (56) Sigrid under det samme angrepet jaget til skogs i bare nattøyet. Det er ikke utenkelig at en mann i hennes situasjon ville blitt drept. Selv om det ut fra førsteintrykket ser ut til at kvinner levde et separat liv på siden av mennene ble de truffet direkte av mannens rivalers vrede.

I forhold til andre roller var rollen til en søster utsatt. For eksempel ble ikke mødre og friller utsatt for hevn i *Heimskringla*, selv om de var vitner til vold. En sannsynlig grunn til at friller ikke ble utsatt for hevn er at de ikke representerte familien hun hadde et frilleforhold til, og var derfor mindre viktige for rivaler.

Kvinner *løftet* i mange tilfeller *familiens ære* gjennom giftemål. Dette vises ofte ved å nevne navnet til de døtrene som gifter seg med høytstående menn. I tilfeller der datteren oppførte seg skammelig måtte familien rydde opp. Dette viser at døtrenes oppførsel ga status og ære til familien. For eksempel var baksnakking i miljøet rundt (54) søsteren til Einar og Andreas fra Opplandene en grunn til at relasjonen mellom hennes brødre og den engelske presten Rikard røk. Hennes brødre banket og skamferte Rikard etter rykter om søsterens intime relasjoner med ham, fordi hendelsen gikk ut over familiens ære. Søsterens reaksjon på dette er ikke nedtegnet, uansett fremkalte baksnakkingen vold. Interessant nok nevnes det ikke noen tilfeller i *Heimskringla* hvor familiens ære ble ødelagt på grunn av hustruens

utroskap. (21) Kristin Sigurdsdatter løftet, som kongsdatter, æren til Erling Skakke, men hennes utroskap hindret ikke hennes aktiviteter i det politiske miljøet.

Kvinner kunne bli brukt som *årsak til konflikt* eller *begrunnelse for en krig mennene ønsket*. Slike eksempler er (41) Maria som Harald Hardråde en stund kjempet for mot (40) Dronning Zoe. Samme konge brukte utsagnet til (79) Dotta Gøysasdatter og (80) datter/døtrene til storhøvding Torkjell Gøysa som en fornærmelse, og det var grunnen til at deres gård ble brent og det ble krevd bøter fra døtrenes far. Denne episoden kan også tolkes som tegn på den norske kongens makt i Danmark. Et mislykket giftemål som bidro til konflikter mellom parter var da (14) Kristin Knutsdatter ble sendt tilbake av Magnus Blinde, etter dette ble forholdet mellom hennes eksmann og slektningene i Danmark kjølig.⁴⁷⁷

Disse eksemplene viser at de som i kildene blir behandlet som «tause» hadde mye å si for nettverksbygging. Samtidig viser mange signaler at om kvinner ikke var sosialt eller politisk aktive, så visste de hvem som hadde ansvaret for å beholde deres ære og hadde en viss innflytelse i samfunnet.

3.1.2 Kvinner med innflytelse

Samarbeidspartnere og vitner. Elitekvinner som var nærmest mektige menn fikk mest informasjon om det som skjedde i strid og andre hendelser i elitekretser. Disse kvinnene observerte og deltok noen ganger i mennenes saker. I noen tilfeller kunne kvinner også velge å samarbeide med den parten de selv ønsket. For eksempel klarte (16) Solveig, konen til presten Andreas Brunson da hun flyktet fra vendernes angrep på Konghelle å informere om angrepet til bøndene. De tok hennes beskjed på alvor.

Som vitner hadde kvinner en del innflytelse over utviklingen av hendelser både innad i familien og utenfor. Det finnes ett eksempel som viser at en kvinne manipulerte med informasjon. (76) Tora Saksedatter som var mor til Sigurd Slembe endret sine opplysninger om hvem som egentlig var faren hans da han begynte å kjempe for tronen. Et annet eksempel på mors innflytelse er (24) Gunnhild, fostermor til Håkon Herdebrei, som handlet på egenhånd da hun bisto ham med hjelp fra en trollkjerring og hennes trolldom mens han var i krig.

Styrking av sosiale relasjoner og nettverksbyggere. Gjennom å se på kvinnenens ulike roller finner jeg at kvinnenens innflytelse til nettverksbygging var avhengig av hvilken rolle hun hadde. Den mest konstruktive kvinnerollen, de som brukte sin posisjon for

⁴⁷⁷ Sturlason, *Heimskringla*, 3:188.

nettverksbygging, er mødre. De utnyttet og samarbeidet med sine slekter og lot sine barn og ektemenn bruke deres kontakter og dem selv. (7) Gudrun klarte å bygge opp et forhold til kongehuset til og med etter at hennes sønner og mann hadde mistet kontakten med kongen. Heller ikke Magnus Erlingsson hadde fått tronen hvis ikke moren, (21) Kristin Sigurdsdatter, hadde vært kongsdatter og hadde slektsforbindelser med Valdemar den Store. På samme måte styrket (11) Malmfrid Mstislavsdatter posisjonen til (21) Kristin Sigurdsdatter med de forbindelsene hun hadde.

En annen måte relasjoner ble styrket på var gjennom morsrollen til sterke etterkommere som vokste opp i elitekretser. Dette skjedde også gjennom kvinner i rolle som mødre: (1) Ellisif, (2) Tora Torbergsdatter, (7) Gudrun Tordsdatter, (8) Tora Skoftesdatter, (11) Malmfrid Mstislavsdatter, (21) Kristin Sigurdsdatter og (68) Gudrun Nevsteinsdatter.

Kvinner som giftet seg mer enn én gang opprettet flere relasjoner. Kildene viser at hustruer brukte mer energi på å bygge nettverk til mennene de ektet seg med og i mindre grad bidro i de familiene som de opprinnelig kom fra. Slike eksempler finnes det også i kildene. Det mest ekstreme eksempelet hvor en kvinne byttet partnere flere ganger var (21) Brigida Haraldsdatter. Snorre beretter at hun giftet seg fire ganger. Det finnes flere lignende eksempler som ikke kommer så tydelig frem i kildene, som (9) Margret Ingesdatter Fredkolla, (25) Ragna Nikolasdatter og (13) Ingerid Ragnvaldsdatter.

Diplomati og politisk innflytelse. Forhandlinger om dette mellom kvinner og menn er ikke vanlig i *Heimskringla*, men det finnes noen eksempler der kvinner medvirket til dette. (43) Ragnhild Magnusdatter klarte, under oppsyn av Harald Hardråde, i forhandlingene om hennes giftemål å få til en avtale som alle de tre partene; hun, Harald Hardråde og Håkon Ivarsson, aksepterte. Som nevnt tyder kildene på at (7) Gudrun Tordsdatter, gjennom sin datters forbindelser med kongehuset, trolig klarte å opprettholde dialogen med kongehuset etter at mannen Skofte Ogmundsson og deres tre sønner fikk et dårlig forhold til kong Magnus Berrføtt.

Kildene beretter at elitekvinner hadde direkte innflytelse på makthavere da kvinnene var til stede under ulike hendelser. I slike tilfeller hadde kvinner mulighet å uttrykke sine meninger og dermed påvirke avgjørelser. Mødre var den rollen som hadde mest å si, trolig på grunn av lojalitet til barna. De var etablerte kvinner, de egget og veiledet sine barn. (13) Ingerid Ragnvaldsdatter egget sin sønn Inge Krokrygg for at han skulle hevne sin bror Sigurd Munn. Ut fra eksemplene kan vi se at moren hadde en rådgivers funksjon, men sønnen måtte selv ta initiativet til handling, noe han gjorde til slutt.

Eggere. Denne oppgaven, og det siste eksempelet i forrige avsnitt, viser at noen kvinner egget sine sønner og rådet dem til hevn. I *Heimskringla* er det to slike eggere og begge er enker. Den ene er ovenfor nevnte (13) Ingerid Ragnvaldsdatter, og den andre eggeren er (29) Bergljot som overtok mye av makten fra sin avdøde mann og sønn. Hun orienterte seg i situasjonen og så at kun en med lederegenskaper og rette forbindelser kunne bidra til å hevne seg på Harald Hardråde. Deretter fokuserte hun å samle folk som kunne lede bøndene til å hevne seg på kongen.

Formidlere av ulike tradisjoner, kultur og kristendommen i Skandinavia. Noen kvinner fikk mer plass enn andre i *Heimskringla*, og mest plass fikk de som uttrykte seg i debatter. De forstod sosiale normer og ved behov deltok de i debatter. (3) Kona til Karl fikk uttrykke seg tydelig om makt. I følge henne ble tapere i krig sett ned på. Hennes tilfelle viser at kvinner hadde adgang til diskusjon med menn i en uformell setting. Kongsdatteren (43) Ragnhild Magnusdatter forhandlet angående sitt festemål. Hun mente vertikale giftemål ikke var akseptert i deres tradisjoner.

Det fantes kvinnelige samtalepartnere som kunne delta i debatter. Bondedatteren (34) Borghild Olavs datter ble regnet som en god samtalepartner og kunnskapsrik dame av Snorre og kongene Øystein I Magnusson og Sigurd Jorsalfare. (78) Gudrid Guttormsdatter gjenfortalte videre om gaver hennes farfar fikk fra Harald Hardråde. Siden dette ble nedskrevet betyr det at man stolte på hennes forklaring. (53) Gudrid Birgersdatter var forbundet med kirken ved å være søster til erkebiskop Ivar Skrauke. Hun formidlet brorens historie om henrettelsen av Ivar Dynta. Historien som hun gjenfortalte ble såpass viktig at Snorre skrev den ned.

Disse kvinnes eksempler viser at gjennom innflytelse innad i familien påvirket de politiske prosesser i Skandinavia. I forhold til hvor mye det er diskutert om egging i sekundærlitteratur, var egging ikke så utbredt i denne perioden som man skulle tro. Det er færre kvinner med innflytelse, men elitekvinner forhandlet og involverte seg hvis de hadde mulighet til det.

3.1.3 Kvinner med makt

Dette underkapittelet skal handle om kvinner som tok enda et skritt nærmere mennenes verden - de som kunne bestemme og handle på egenhånd. Det finnes et eksempel fra utlandet med (40) Dronning Zoe. Hun forsvarte sin egen ære og sine interesser da hun på egen hånd gikk i strid mot Harald Hardråde. Som nevnt var grunnen trolig at han prioriterte (41) Maria i stedet for henne, men hun angrep Harald Hardråde på en slik måte at han måtte flykte.

Av de norske eksemplene i *Heimskringla* finnes det tre kvinner som kan regnes som selvstendige på noen områder. Innad i familierelasjoner skiller (33) Tora seg ut. Det ser ut til at hun fritt kunne bruke makt mot serveringsgutten da hun befalte å skjære ut tunga hans etter at han spiste fra hennes fat. Omgivelsene aksepterer oppførelsen, og det ble ikke oppfattet like grusomt som slik vi leser dette i dag. Men Snorre indikerer at det er uvanlig oppførsel.

Det var ikke uvanlig at kvinnen fikk større handlingsrom etter mannens død. Det finnes tilfeller der kvinnens mening var avgjørende for utviklingen av politiske prosesser i Norge. Under en episode hadde (13) Ingerid Ragnvaldsdatter mye makt i sine hender etter at hun var blitt enke. Snorre beretter at det var hun, lendmennene og kong Harald Gilles hird som styrte etter mannens død. De sendte beskjed til Sigurd Munn om at faren hans var død og at de støttet ham for å bli valgt til konge. Ingerid bidro til at to mindreårige, det vil si hennes ektefødte sønn Inge Krokrygg og hans halvbror Sigurd Munn, skulle overta den norske tronen og dele Norge mellom seg. Noe de gjorde i de første seks år inntil den tredje kongssønnen Øystein Haraldsson kom og gjorde krav på sin del av landet.⁴⁷⁸

Kongsdøtre var minst bundet av lover og tradisjoner og det gjorde at de skilte seg fra alle andre kvinner. (21) Kristin Sigurdsdatters eksempel viser at hun hadde større rom og flere muligheter til ytring og hun fikk brukt seg selv slik hun ville. For eksempel er det flere tilfeller i *Heimskringla* der æren til familier ble krenket da en kvinne hadde uakseptable forhold, men det gjaldt ikke denne kongsdatteren da hun hadde en mann utenom ekteskapet.

Hierarkisk sto hun høyere enn sin mann Erling Skakke, hun var en del av det kongelige nettverket i Skandinavia, hun fikk gjort mest av alle kvinner under forhandlinger og hun var politisk aktiv. (21) Kristin Sigurdsdatter hjalp mannen sin flere ganger. Hun forhandlet mye nærmere med den danske kongen Valdemar den Store enn mannen hennes gjorde. Hun ble også tatt vel i mot av Valdemar den Store da hun besøkte ham i den tiden konflikten om Viken foregikk mellom Erling Skakke og Valdemar den Store. Freden mellom Norge og Danmark, etter at Valdemar den Store forsøkte å ta Viken, var også hennes verk.

⁴⁷⁸ Sturlason, *Heimskringla*, 3: 209-211, 217-218, 224.

(21) Kristin Sigurdsdatter samarbeidet med den norske eliten under konfliktene i Norge. På grunn av innsatsen og hjelpen ble hun satt pris på av Gregorius Dagsson og Inge Krokrygg.

Disse fire eksemplene bekrefter at noen av elitekvinnene klarte å manøvrere mellom tradisjoner, og bruke sin trygge posisjon på en måte som skilte dem ut fra andre elitekvinner.

3.1.4 Inkludering av utenlandske kvinner og deres funksjoner i *Heimskringla*

Det ser ut til at Snorre ikke hadde noen spesielle meninger om utenlandske kvinner. Det fantes få av dem i *Heimskringla*. Som regel nevner han bare kort hvem sin datter, en forlovet utenlandsk kvinne, var. Hvis vi skal se på vedlegg nr. 1 eller nr. 5 så er det i *Heimskringla* totalt ni kvinner som var, eller trolig var, utenlandske. I disse eksemplene kan (41) Maria, (93) fornem kvinne og (40) Zoe sees på som en del av eventyrene til Harald Hardråde. Snorre holder seg nøytral til (41) Maria og (40) Zoe selv om en slik oppførsel ikke var vanlig i Skandinavia, mens han ser positivt på (93) fornem kvinne. (58) Harald Gilles mor og (61) Bjadok fikk ikke presentert sine opprinnelser i kilden, men de var trolig utenlandske. De tydeligste utenlandske kvinnene er (1) Ellisif, (44) Bjadmynja, (71) Gytha Haroldsdatter og (45) Gudrun Einarsdatter, og de fikk, ved siden av navnene sine et tilskrevet navn av deres fedre slik at vi får litt mer data om dem.

Kildene viser (se vedlegg nr. 1 og nr. 5) at seks av 94 kvinner som totalt er nevnt i kildene hadde forankring i Skandinavia fordi en av foreldrene var fra Skandinavia. Her teller jeg kun de kvinnene som er angitt med navn på begge foreldrene. Det viser seg at fire døtre kom fra to kjente familier: (1) Ellisif og Harald Hardrådes døtre og (72) Kristina Ingesdatter og Mstislav I av Kievs døtre. Begge var kongelige familier og godt etablerte i Skandinavia. Så var det (81) Jorunn Torbergsdatter og Ulv Ospakssons datter (82) Brigida Ulvsdatter. Hennes mor og far var som nevnt blitt sammen ved hjelp av Harald Hardråde. Den sjettede, (90) Edyth av Wessex som var dronning i England, hadde dansk mor. Tre av døtrene til de to første nevnte familiene ble videre inngiftet i kongelige familier. Alle kvinnene fikk gode omtaler av Snorre. Det ser ut til at den viktigste funksjonen til disse kvinnene var å gifte seg med mektige menn, og å styrke familieposisjonen. De skulle også produsere mektige etterkommere.

Videre inkludering av døtrene fra utenlandske familier vises i vedlegg nr. 1 og nr. 5 og gruppen hvor «en av foreldre var halvt skandinaver» har syv kvinner. Her er igjen døtrene fra kongelig slekt; døtre av (52) Ingeborg av Kiev og Knut Lavard; (22) Brigida Haraldsdatter og Birger Brosa; (11) Malmfrid Mstislavsdatter og Sigurd Jorsalfare. To av døtrene (21) Kristin

Sigurdsdatter og (14) Kristin Knutsdatter skilte seg ut i kildene på grunn av sin oppførsel, og begge hadde tette bånd i både Norge og Danmark. Begge kvinnene fikk støtte fra Danmark. To av sju av disse døtrene ble dronninger: (14) Kristin Knutsdatter og (26) Ingegjerd Birgersdatter. Minst tre av dem: (21) Kristin Sigurdsdatter, (26) Ingegjerd Birgersdatter og (12) Margret Knutsdatter fikk barn som ble konger.

Det er få eksempler, men de som er gitt viser at kvinner med utenlandske røtter ofte hadde en sterk posisjon i eliten. Deres uavhengighet fra samfunnets normer var, akkurat som for skandinaviskfødte elitekvinner, avhengig av familiens status og miljø.

3.2 Kvinnefunksjoner i *Gesta Danorum*

I *Gesta Danorum* nevnes kun elitekvinner. Her foregikk et samspill mellom aktører fra mange land. Det at nettverket var multikulturelt viser Saxos vurdering om valg av forlovede. Kvinnen var bra nok for en konge hvis hun var fra et land som ikke var uverdigg eller underlagt Danmark.⁴⁷⁹ Saxo skrev kun om kvinner når de hadde en funksjon, for eksempel skriver han ikke om døtrene hvis ikke saken gjaldt giftemål. Kvinner i *Gesta Danorum* var på samme måte som i *Heimskringla* mer synlige når de utførte ulike funksjoner, men de passive kvinnene hadde også en viktig funksjon. I dette tilfellet er det mulig å dele dem i samme kategorier som i det foregående underkapittelet; brikker, kvinner med innflytelse og makt. Temaet om integrering og utenlandske kvinner (ikke skandinaviske kvinner) eller de som hadde foreldre som hadde utenlandske røtter er enda mer aktuelt i denne kilden og dette skal jeg skrive om mot slutten i «Inkludering av utenlandske kvinner og deres funksjoner i *Gesta Danorum*».

3.2.1 Kvinner som brikker

Det finnes visse likheter og forskjeller mellom de to kildene i hvordan kvinner blir brukt som brikker. Når en kvinne omtales av Saxo legges vekten på visjonen for giftemålet til mannen som ønsket kvinnen, mens i *Heimskringla* finner leseren svaret på dette ut fra hendelsene paret var involvert i og det som da ble berettet. I nesten alle tilfeller i *Gesta Danorum* var det for mannen viktig med makten og statusen til kvinnens familie, Saxo legger også vekt på hennes kristne moral. Saxo viet mest plass til forhandlingene mellom partene, derfor er de fleste eksemplene der hvor kvinner omtales i forhandlingssituasjoner.

⁴⁷⁹ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:831.

Som *garantist for forlik* er eksempelet om (112) Sophie av Minsk typisk. Hun er presentert som en viktig brikke og fungerer som fredsbærer mellom Valdemar den Store og Knut Magnusson. Hun minsket spenningene mellom Danmark og Sverige. Det fortelles ikke om hennes aktive deltakelse i forhandlingene.

Valdemar den Store brukte også forlovelsene av sine barn til å utvide makten. For eksempel ønsket han å forlove sin sønn, Knut Valdemarsson, med en av døtrene til hertug Henrik Løve av Sachsen og Bayern for å styrke deres samarbeid. Først ble sønnen forlovet med spedbarnet (120) Richiza og senere etter hennes død med hennes søster (121) Gertrud av Sachsen og Bayern. Forbindelsen overlevde ikke Valdemar den Stores død.

Om forholdene og intensjoner rundt (122) Sophia av Danmark og hennes nye mann greve Siegfried III forteller Saxo veldig lite. Denne avtalen ser ut til å være viktigst for Fredrik I, som Valdemar den Store så opp til. I siste del av Valdemar den Stores liv skulle han og Fredrik I, keiseren av det Tysk – romerske riket, forene seg mot Henrik Løve. Døtrene til Valdemar den Store (123, 124) ble forhandlingsobjekter mellom dem. Dette er nok et eksempel som skiller seg ut, siden Valdemar den Store hadde mindre innflytelse ved inngåelse av denne avtalen fordi Fredrik I sto i en høyere posisjon enn Valdemar. Dialogen mellom foreldrene var mest styrt av Fredrik I. Fra dette eksempelet står det ikke noe om døtrenes ønsker. Deres foreldre var høyt posisjonerte i Europa og naboriker og derfor viktige for hverandre.

Som allerede nevnt har (104) Margret Ingesdatter Fredkolla i *Heimskringla* også blitt et symbol og en garanti på forlik mellom faren som representerte Sverige og forloveden fra Norge, da hun giftet seg for første gang.

I prosesser hvor *nettverk ble bygget* kan vi på samme måte som i *Heimskringlas* tilfelle si at mødre, døtre og hustruer var hovedaktører. Mødrene stilte sine kontakter til rådighet for barna. Det finnes eksempler som viser hvordan disse prosessene foregikk. Knut den hellige hadde planer om å erobre England, og hjelpen forventet han å få fra Robert I av Flandern. Han var gift med (102) Adele av Flandern og kunne støtte seg til hennes far. (118) Rikissa av Polen ble et symbol for samarbeid etter et slag mellom Boleslav III og Nils av Danmark, og takket være henne ble det bygget bro mellom polakker og skandinavene. Senere ble hun et ledd som hjalp hennes sønn Knut Magnusson å opprette kontakt med polske slektninger. Dette fikk konsekvenser også på politisk nivå, for sønnen fikk verdig behandling i eksil før han videre gikk i strid i Danmark. På denne måten bidro også hun til nettverksbygging. (116) Gytha Haroldsdatters situasjon viser at selv om hennes far Harold Gudinesson var politisk motstander til Svein Ulvsson, krenket ikke rivalen slektens datter etter hans død, men han

giftet henne bort til den russiske fyrsten med et mål om at deres arvtakere skulle være en forbindelse mellom øst og vest. Jeg tviler på at Svein Ulvsson hadde så langsiktige planer at han forventet mye av dette giftemålet, men i etterkant flyttet hennes etterkommer (113) Malmfrid Mstislavsdatter til Skandinavia.

Til forskjell fra *Heimskringla* i *Gesta Danorum* tilfelle er ikke mulig å si så mye mer om friller enn at de var mødre til noen elitemenn som fikk varierende innflytelse. Saxo bekrefter at frillene var fra aristokratiske familier, det betyr at mange av dem hjalp sine barn med sine nettverk.

Kvinneres tilstedeværelse og status *løftet æren* til den mannen som ikke hadde nok for deres samfunnsposisjon. Historien om (114) Ulvhild Håkonsdatters forhold til Sverker den Eldre ligner på (21) Kristin Sigurdsdatters forhold til Erling Skakke i *Heimskringla*. Mannen hennes hadde behov for å styrke sin posisjon i miljøet siden hans familie var fra et lavere sosialt lag. Han økte sin status ved å lokke henne til seg, selv om hun var gift med Nils av Danmark. Etter Saxos oppfatning var deres giftemål ikke gyldig, og han ser på dette som om hun var et offer. Men senere fødte hun ham en svensk konge, noe som viser at hun var satt pris på i Sverige.

I *Gesta Danorum* legges det vekt på at det var viktig å tilfredsstillte visse krav for å kunne bli en hustru og dronning. De fleste kvinner tilfredsstilte disse kravene. I tilfelle situasjonen ikke var god nok, stilte familier opp. Et eksempel er (112) Sophie av Minsk fordi hun ikke hadde mektig nok familie i Danmark. Fravær av familie ble dekket ved hjelp av medgift som hennes halvbror Knut Magnusson ga til Valdemar den Store.

Gesta Danorum preges av kristendommen. Saxo selv brukte stort sett eksempler med forlovede eller hustruene som *styrket kristendommen*. Slike intensjoner hadde ikke Snorre. For eksempel skrev Saxo om (101) Gyda Anundsdatter som ikke var god nok til å være dronning på grunn av incest. Guds tilstedeværelse er viktig i kilden. Han bruker (106) Ingeborg av Kievs fødsel som et mirakel, da Gud hjalp henne å føde Valdemar den Store. Det var viktig med kristne verdier. Saxo pekte på at det var legitimt for (104) Margret Ingesdatter Fredkolla å gifte seg med kong Nils av Danmark selv om hun ikke var kysk. I kilden er ingen skandinaviske hedenske kvinner nevnt. Søsteren til Valdemar den Store (125) Katrin ble tilknyttet Polen etter at hun hadde giftet seg med Prislav av Lolland. Det ser ut til at denne relasjonen også kunne påvirke hennes mann, da han ble beskrevet som ekstremt kristen. Prislav fikk bevist sin lojalitet til danskene etter at han støttet dem som drepte hans hedenske far.

De andre kvinnerollene bidrar lite til dette temaet. I *Gesta Danorum* er det skrevet lite om friller. Det er ganske tydelig tegn på at en del av det danske samfunnet skjules i kildene og grunnen er sannsynligvis religion. Det som legges merke til er at de fødte kongers barn, som i noen tilfeller ble vellykket giftet bort. Et eksempel på det er datter til (115) frillemor til Sigrid.

På samme måte som i *Heimskringla* finnes det kvinner som enten var *årsak til konflikt* eller *begrunnelse for en krig mennene ønsket*. For eksempel var (119) Ingegerd datter til den svenske kongen Sverker den Eldre og (112) Sophie av Minsk viktige grunner for Svein Grathes og Valdemar den Stores konflikt. Forhandlingene om deres giftemål med Knut Magnusson og Valdemar den Store forårsaket et stort skifte i dansk politikk. Valdemar den Stores støtte i forhandlingene rundt forlovelsen til Knut Magnusson gjorde at forholdet mellom Valdemar den Store og Svein Grathe gradvis ble brutt. Allianseskifte til Valdemar den Store ble oppfattet som forræderi av Svein Grathe. En skilsmisse mellom (107) Kristin Knutsdatter og Magnus Blinde påvirket konflikten mellom Danmark og Norge. Ingen andre kvinner medførte så store konsekvenser på grunn av sin støtte til familien som henne. Hun ble en gyldig grunn til at Erik Emune bidro med militær hjelp til Harald Gille mot hennes eksmann Magnus Blinde. Et tydelig eksempel på dette er (105) Ingerid Ragnvaldsdatters utroskap. Dette var i følge Saxo en unnskyldning for Henrik Skadelår til å begrunne Kunt Lavards konspirasjon mot ham. (101) Gyda Anundsdatter var også en årsak til konflikt mellom Svein Ulvsson og kirken, men den gang hadde kirken en hard holdning til dem som brøt kirkens lover.

Kvinner kunne brukes både som årsak til strid og for menns *rekreasjon*. (110) Datteren til erkebiskop Eskil og hennes svigerinne kunne også være grunnen til krig mot Sverige. Danskene forventet hevn av Svein Grathe mot Jon Sverkerson da Jon bortførte og utnyttet de to kvinnene, men Svein benytter ikke denne sjansen. Han uttalte at han var lei for det som var skjedd og truet med at hele Sverige burde få hevn, men målet med å krige mot Sverige var i følge Saxo okkupasjon og ikke hevn. Kvinnene var årsak til diskusjon selv om ingen gjennomførte hevn.

Eksemplene viser at de fleste kvinner i *Gesta Danorum* ble brukt som brikker i nettverksbygging, pleie av familiens ære, bidrag til maktutøvelse under politiske forhandlinger, og i konflikter de ble brukt som årsak til strid. Samtidig ser vi at Saxo skjuler friller. Eksemplene tyder på at kristendommen var en viktigere del av samfunnet i Danmark enn i Norge og Sverige i tidlig- og høymiddelalder, Saxo selv brukte også kvinner og verket for å formidle religionen.

3.2.2 Kvinner med innflytelse

Samarbeidspartnere og vitner. En del av hendelsene i *Gesta Danorum* foregikk mens kvinner også var til stede. Det finnes eksempler hvor kvinner måtte velge under strid. For eksempel var dronning (113) Malmfrid vitne da hun flyktet med sin nye mann Erik Emune fra sin stesønn, den norske kongen Magnus Blinde. Lite er sagt i kilden om hennes innsats, men hun måtte ta et valg som trolig hadde konsekvenser, for i det minste, en del av konflikten. I den samme konflikten var også (107) Kristin Knutsdatter involvert. Hun hadde enda mer innflytelse på denne konflikten. Magnus Blinde hadde tillit til (107) Kristin Knutsdatter i starten, men så gjennomskuet hun hans konspirasjon. (107) Kristin Knutsdatter samarbeidet med sin onkel Erik Emune da hun sa i fra om at hennes mann forsøkte å drepe ham.

En annen rolle hvor kvinnen var forbundet med familien og tok ansvar var gjennom morsrollen. (118) Rikissa av Polens situasjon viser at selv da hun giftet seg for tredje gang, med den svenske kong Sverker den Eldre, og hennes sønn Knut Magnusson trengte hjelp, dro han først til moren og så til hennes slekt til Polen. Dette eksempelet viser at selv om hun var gift var hun forbundet til sin familie og hjalp til ved behov.

Styrking av sosiale relasjoner og nettverksbyggere. Viktig del av nettverksbygging i elitekretser foregikk gjennom forlovelser og giftemål eller som i (118) Rikissa av Polens tilfelle, gjennom mødrenes bidrag. (107) Kristin Knutsdatter bygget bånd mellom Norge og Danmark ved å gifte seg med Magnus Blinde. En stund var hennes onkel Erik Emune og mannen i opposisjon mot kong Nils av Danmark. Dette varte kort, men som nevnt endret forholdene seg etter konflikten mellom Kristin Knutsdatter og Erik Emune til å være mot hennes eksmann Magnus Blinde og Nils av Danmark. Denne konflikten som hun var en del av bidro til å utvide den sosiale kretsen til begge land.

Det kommer ikke tydelig fram i *Gesta Danorum*, men Saxo mener sannsynligvis at (112) Sophia av Minsk gav råd under forhandlingene om giftemålene til hennes barn. Selve antakelsen viser imidlertid elitekvinnenes kapabilitet til å diskutere, bygge relasjoner og til å påvirke.

Mange konstallasjoner endret seg når kvinner ble enker, siden de da flyttet fra et sted til et annet. Som et eksempel hadde (113) Malmfrid Mstislavsdatter mange forbindelser i ulike land. Det var takket være hennes relasjon til søsteren (106) Ingeborg av Kiev, som også var mektig, at Magnus Erlingsson ble tatt godt vare på da han var i eksil i Danmark hos Valdemar den Store, og at han sikret seg posisjon som norsk konge. Dette aktiviserte også forholdet mellom Norge og Danmark. Mye av innflytelsen lå i hendelsene til (104) Margret

Fredkolla Ingesdatter, men siden hun for det meste kunne utøve makt selvstendig skal jeg skrive om henne i «Kvinner med makt».

Diplomati og politisk innflytelse. Det var sjelden at en kvinne forhandlet i *Gesta Danorum*, men det er mange som hadde politisk innflytelse gjennom ulike bidrag eller tips til mektige menn. En av dem som beskrives som forhandler var (104) Margret Ingesdatter Fredkolla som jeg skriver om i neste tema «Kvinner med makt». Det finnes også en annen kvinne, (106) Ingeborg av Kiev, som prøvde å påvirke Kristian som tilbød hennes sønn kandidatur til den danske tronen. Kristian lyttet lite på (106) Ingeborgs meninger, men hun fikk sagt at hun ikke støttet ideen om å utnevne Valdemar den Store til konge, og denne episoden er beskrevet i kilden.

Politiske endringer skjedde etter at (107) Kristin Knutsdatter tipset sin onkel Erik Emune om å forlate Norge på grunn av fare for hans liv. Dette hadde konsekvenser for relasjonene mellom Norge og Danmark. (118) Rikissa av Polen og hennes mann Sverker den Eldre støttet Knut Magnusson i maktspillet om den danske tronen. (128) Moren til Liutgard egget Svein Grathe til å kjempe om makt i Danmark. Disse kvinnene deltok ikke på egen hånd, men deres meninger og handlinger fikk konsekvenser.

Eggere. I *Gesta Danorum* er eggere mindre synlige enn i *Heimskringla*. Den nettopp nevnte (128) mor til Liutgard hadde som intensjon å råde Svein Grathe til å ta tilbake makt. Hun var forbauset over at kongen bare hadde en tredjedel av kongeriket i Danmark. Denne historien endte med at Svein drepte Knut Magnusson.

Formidlere av ulike tradisjoner, kultur og kristendommen i Skandinavia. *Gesta Danorum* har eksempler på kvinner som hadde ulik livsstil. Det finnes et eksempel som tyder på at kvinnen var annerledes enn det som var vanlig i dansk miljø på denne tiden. (111) Adele av Sachsen formidlet nye moter og tradisjoner i Danmark. Beretningen uttrykker at dette ikke ble møtt positivt av danskene.

De fleste kristendomsformidlerne i denne kilden var hustruer. Dette begynte med at før kvinnene gikk inn i ekteskap måtte de være gode kristne. Senere i forholdet var det, ut fra det Saxo skriver, kristne verdier som ga kvinner styrke og ære. Saxo bruker eksempelet med (103) Bodil Thrugotts datter til å vise hennes utholdenhet da hun måtte takle mannens utroskap. Hun behandlet mannens elskerinner med respekt og beholdt kjærligheten til mannen helt til han døde. Hun passet på, uten å miste ansikt i samfunnet, elskerinner utseende. (103) Bodil ble også respektert da hun tok den siste reisen til Hellas og Kypros med mannen. De holdt seg kyske helt til hun døde under denne reisen. Moralene i dette tilfellet var å respektere andre selv om de ikke respekterte deg.

Et annet eksempel er om (101) Gyda Anundsdotter som viser interaksjonen mellom det mindre kristne Sverige og det mer kristne Danmark. Hun lærte kristne regler om incest i Danmark, tok de til seg og jobbet med sine synder i Sverige. I mindre grad er (112) Sophie av Minsks tro og bruk av kristne lover vist, men Saxo formidler at hun måtte lære seg etikettenormer før hun ble dronning, og at hun senere døde sin sønn.

Eksempelene om kvinner med mulighet til å ha innflytelse viser at deres handlingsrom stort sett var i private relasjoner, men som også hadde noe å si for den politiske sfæren. Gjennom private bånd bidro de til å utvide nettverk for folk som hadde lignende interesser. Elitekvinner hadde også innflytelse over moter, og de var spredere av kristne verdier. Disse nevnte kvinner med innflytelse og de i underkapittelet under var rollemodeller.

3.2.3 Kvinner med makt

I *Gesta Danorum* er det tre kvinner som handlet mer eller mindre frivillig med intensjoner om å balansere maktforholdene både innad i familien og i den ytre politiske sfæren. Alle tre hadde meninger om hva som var best å gjøre akkurat der og da og kunne handle etter dette.

Kort nevnt, men satt pris på av Saxo, var (126) Inger Eriksdatter og hennes datter (129) Ingefred Assersdatter. Hun var mor til biskop Absalon. Disse to kvinner viste støtte til Valdemar den Store den natten da de saboterte båtene som Svein Grathe skulle bruke mot Valdemar den Store. Dette gagnet Valdemar den Store ved å vinne ham tid. Saxo skrev verken at dette var avtalt, befalt fra før eller om de vurderte noe annet. I beretningene handlet de på eget hånd, og de risikerte sine liv.

Den tredje var (104) Margret Ingesdatter Fredkolla. Hun var vitne til mange intriger i sin familie og i miljøet hun hørte til. Hun brukte mye energi på sine biologiske og inngiftet familier. I hennes tilfelle var båndene mellom henne og hennes biologiske familie aktive også etter at hun giftet seg. Relasjoner i hennes familienettverk var veldig anspent. For eksempel hadde hun gjort en stor innsats for å harmonisere forholdet i familien etter at hennes sønn Magnus den Sterke drepte en slektning. Dette fremkalte hennes initiativ til å dele sin fars arv likt med niesene sine. Slik Saxo fremstiller det var dette hennes egen velvilje i et ønske om fred, selv om dette mislyktes etter hennes død. Saxo nevner flere giftemål som hun arrangerte for å balansere familieforholdet etter den samme hendelsen.

(104) Margret Ingesdatter Fredkolla klarte også innenfor sin familie å forhandle om saker som hadde politisk betydning. Relasjonene rundt henne ble styrt av henne så lenge hun levde. Hun la mye energi i Knut Lavard etter at han kom fra utlandet hvor han hadde klart seg

bra. Hun klarte å forsvare ham fra hans egen familie mens hun levde. (104) Margret formidlet kristne verdier til Knut Lavard. I stedet for bare å støtte sin egen familie innså hun de positive sidene ved Knut Lavard og rådet ham til å leve med pålitelighet, uegennyttighet, unngå konflikter og å være kapabel til å svare snilt mot sinne.⁴⁸⁰ Hennes mann, sønn og andre som var i opposisjon mot Knut Lavard myrdet ham først etter hennes død.

(104) Margret Ingesdatter Fredkolla påvirket kulturen i alle de tre skandinaviske landene gjennom å være patron til kirken, ved å ha arv i Sverige og ved å ha nettverk i alle tre land. I forhold til patronatet er hun fremstilt som selvstendig og handlingsfull. I følge Saxo brukte hun både arbeidstid, egne ressurser og eiendom for å styrke og utsmykke den danske kirken.

Det finnes få maktutøvende kvinner i *Gesta Danorum*, men det ser ut til at de som gikk over grensen for samtidens norm, ved å utøve makten selv, visste hvordan de skulle utøve makt, og de ble verdsatt for dette. Fremste eksempel er (104) Margret Ingesdatter Fredkolla som brukte ulike metoder for å oppnå det hun ville og bygge makt, og hun klarte å formidle kristen moral samtidig som hun forhandlet som de fleste av tidens makthavere. Mye av makten kom fra hennes sosiale status og nettverk i hele Skandinavia.

3.2.4 Inkludering av utenlandske kvinner og deres funksjoner i *Gesta Danorum*

Saxo gjenga få personlige meninger om kvinnenens nasjonalitet, og generelt er det mange utenlandske kvinner i denne kilden. Jeg har skrevet flere ganger før i denne oppgaven om hvordan kvinner ble vurdert. Men det viktigste var, også for Saxo, at de nevnte kvinnene tilhørte sterke stater og familier.

Hvis vi følger vedlegg nr. 2 og nr. 6, så er av 53 kvinner totalt 15 utenlandske kvinner presentert. I kilden er de presentert som viktige og nyttige. For eksempel styrket (102) Adele av Flandern båndene mellom Danmark og Flandern. Hennes mann og far hadde et felles mål om å gjenerobre England. (109) Lutgard av Salzwedel var bindeleddet mellom Sachsen og Danmark, og selv om Saxo ikke satt pris på henne, var hun gift med Erik Lam. (122) Sophia av Minsk skapte bånd mellom svenskene, danskene, polakkene og russerne. Beretninger fra *Gesta Danorum* tyder på at det var mye interaksjonen mellom disse landene. (111) Adele av Sachsen var ikke bare et bånd mellom Danmark og Sachsen, men hun er også kjent som moteforbilde og innfører av nye tradisjoner i Danmark. (116) Gytha Haroldsdatter ble giftet

⁴⁸⁰ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:925.

bort, og i følge Saxo styrket det båndet mellom øst og vest. (118) Rikissa av Polen styrket båndet mellom Polen og Skandinavia.

Seks av de kvinnene som er nevnt som utenlandske giftet seg med danske konger: (102) Adele av Flandern, (109) Lutgard av Salzwedel, (111) Adele av Sachsen, (112) Sophie av Minsk, (118) Rikissa av Polen og (121) Gertrud av Sachsen og Bayern. Resten av kvinnene hadde en viktig rolle i relasjonene mellom skandinaviske og utenlandske nettverk som forlovede eller hustruer til elitemenn: (116) Gytha Haroldsdatter, (120) Richiza, (122) Sophie av Danmark, (123) og (124) døtre til Valdemar den Store. Kvinnene kunne også være viktige som mødre til sterke etterkommere som, (151) Clementia av Zähringen og (149) Mor til Øystein Haraldsson.

Hvis vi ser på antallet i vedlegg nr. 2 kvinner som hadde en skandinavisk forelder og den andre som var blandet skandinavisk og utenlandsk, så er det tre tilfeller. To døtre av (106) Ingeborg av Kiev og Knut Lavard og, fra den samme slekten, (150) Kristin Sigurdsdatter som var datter til (113) Malmfrid Mstislavsdatter og Sigurd Jorsalfare. Disse døtre var også godt etablerte. Omtrent halvparten av de nevnte 53 kvinnene hadde tilknytning til utlandet og til utenlandske miljøer, og de hadde også gode posisjoner i Skandinavia.

Ut fra samme vedlegg ser vi at fire kvinner hadde en blandet opprinnelse, da en av foreldrene var fra Skandinavia, mens den andre var utenlandsk. Disse kvinnene ble godt etablerte i Skandinavia og fikk kjente etterkommere. To av dem, (106) Ingeborg av Kiev og (113) Malmfrid Mstislavsdatter, var søstre og fikk kjente etterkommere. (134) Cecilia av Danmark og (135) Ingegerd av Danmark ble giftet bort til menn fra svensk elite.

3.3 Sammenligning av kvinnefunksjoner i *Heimskringla* og *Gesta Danorum*

Selv om hendelser i kildene hadde ulike utgangspunkt presenterte forfatterne eksempler som viser at det lar seg gjøre å sammenligne kvinnenenes handlingsrom og aktiviteter i begge kildene. Kvinnenenes tilstedeværelse var både passiv og aktiv i begge kildene. Det er mulig å klassifisere kvinner som brikker, de som hadde innflytelse og kvinner med makt, for de fleste kvinner i kildene var involvert i politiske spill gjennom sin tilstedeværelse, noen av dem gjennom samarbeid og kun få på grunn av selvstendige grep i hendelser. Det finnes visse forskjeller og likheter mellom *Gesta Danorum* og *Heimskringla* som jeg skal diskutere videre her.

Forskjeller. Kvinnenes tilstedeværelse presenteres ulikt i begge kilder. Som arbeidsmetode i *Heimskringla* var jeg ofte nødt til å bruke statistikken fra vedlegg nr. 1 for å se all informasjon Snorre nevner om en kvinne. I *Gesta Danorum* gjengis derimot hver kvinnes tilværelse med fylligere beskrivelse. Et eksempel; i *Heimskringla* angis ofte kvinnen som datter av en far hvis ikke hun er gift, og som både datter av en far og kona til en mann hvis hun er gift. I *Heimskringla* ble det lagt vekt på kvinnens tilhørighet til en slekt og det nettverket kvinnen tilhørte. I motsetning til dette introduserer Saxo først kvinnens navn i tillegg til far eller foreldre. Senere omtales hun separat i ulike hendelser. Kvinnen var mer frigjort fra familien i *Gesta Danorum*. Hun måtte klare seg mer på egen hånd, og hun hadde flere friheter etter at hun giftet seg.

En annen forskjell er at Saxo bare skriver om elitekvinner, mens *Heimskringla* inkluderer eller nevner kvinner fra ulike sosiale lag. Muligens at resultatet til dette ble at miljøet Saxo skrev om behandlet kvinner med større respekt enn det som ble gjort i *Heimskringla*. For eksempel var flere kvinner utsatt i *Heimskringla* når ting gikk galt for deres menn eller slekt. I *Heimskringla* var det også bare døtrene til konger som fikk særbehandling. De gangene kvinner i *Gesta Danorum* ble utsatt for fare, så viste enten Saxo eller vitner fra hendelsen at de ikke satt pris på dårlig behandling av en kvinne. For eksempel da (110) datter til erkebiskop Eskil og (130) søster til jarl Karl Eriksen ble voldtatt av Jon Sverkerson ble han til og med fordømt av sitt eget miljø.

Eksemplene viser at kvinner i begge kilder tok sin del av formidlingen av tradisjoner, og de bidro til kristendommens utvikling. Mote og kristendommens innflytelse er derimot mest synlig i *Gesta Danorum*. Snorre nevner knapt episoder om interaksjon mellom kvinner og kristendommen, mens for *Gesta Danorum*s kvinner var det viktig. I Saxos tilfelle måtte alle være kristne, både de som kom fra utlandet og de som var fra Skandinavia. Saxo skrev til og med om (104) Margret Ingesdatter som en viktig kvinnelig patron for kirken.

Kulturelle forskjeller mellom utenlandske kvinner i *Heimskringla* og *Gesta Danorum* er også synlige. Ut fra *Heimskringla* var den norske eliten lite internasjonal. I *Gesta Danorum* er det et stort antall av elitekvinner med utenlandsk opprinnelse, og nettverket var i større grad påvirket av andre tradisjoner.

En synlig forskjell mellom kildene er at i *Heimskringla* hadde friller en del innflytelse, mens i *Gesta Danorum* er friller nesten usynlige.

Det finnes visse ulikheter mellom mektige kvinner, men det er to som er verdt å nevne som unike. Måten (33) Tora i *Heimskringla* styrte tjenere på innad i den private sfæren var enestående. På den annen side det ser ut til at hennes makt og vold var akseptert, siden hennes

straffemetoder ikke fikk noen konsekvenser. *Gesta Danorum* viser tilfellet med elitekvinnen (104) Margret Ingesdatter Fredkolla som tok plass både innenfor de private rammer og i politikken. Som dronning fikk hun på denne måten også kontroll på relasjoner i sitt miljø. Når historiker Martin Cl. Gertz reflekterer over henne så mener han at kong Nils ikke var flink nok til å styre Danmark, og at dette ble gjort av dronning Margret.⁴⁸¹ Selv om noe kan tyde på dette, kan ikke slike opplysninger bekreftes med *Gesta Danorum*, men de er verdt å nevne. *Likheter*. Hvis vi ser på samarbeid, så var kvinner med på en del aktiviteter i begge kilder. For eksempel hadde kvinner mye å si for styrking av sosiale nettverk da de forhandlet eller tilbød sine nettverk til mennene. Det meste foregikk, i begge kilder, i den private sfære når de forlovet seg, giftet seg og fikk barn. Kvinnene ble også tatt med på reiser der de fikk utvidet sine nettverk og sine kunnskaper. I begge kilder var de også brikker for gunstige avtaler mellom familier eller makthavere.

De var vitner, brobyggere og i mindre grad samarbeidspartnere. I noen tilfeller var de selvstendige maktutøvere. Jeg har beskrevet mektige kvinner fra begge kildene. Felles for disse kvinnene er at de var mer selvstendige enn andre, de forhandlet selv, avgjorde saker, var i mye mindre grad påvirket av tradisjoner, bygget nettverk som de syntes var nyttig og de samarbeidet. Noen av dem drev med diplomati, og de risikerte livet ved behovet.

I begge kildene aktiviserte kvinner nye nettverk mellom Skandinavia og utlandet ved hjelp av sine gamle og nye kontakter.

⁴⁸¹ Martin Cl. Gertz (utg.), *Vitae Sanctonum Danorum* (Köpenhamn 1908-1912), s. 190. sitert i Ula Haastrup, Hohn H. Lind, «Dronning Margrete Fredkulla», s. 32.

4 Konklusjon

Snorre og Saxo vier hustrurollen mest plass. Den fasen av livet for kvinner var nok mest rik på begivenheter som; giftemål, fødsel, oppfølging av barn, relasjoner med menn og finne seg til rette i en ny slekt, samtidig som det var viktig å opprettholde kontakten med den gamle slekten. Det ser ut til at de hadde mest fokus på familien de giftet seg inn i, men ved behov støttet de seg til sin biologiske familie eller støttet dem. Noen av kvinnene deltok også i politikken og kirkens liv, og nevnes derfor oftere. En forskjell mellom *Heimskringla* og *Gesta Danorum* er at kvinner fikk rikest beskrivelse av Snorre etter at de ble enker, mens Saxo beskriver dem mest som hustruer. Det finnes få enkebeskrivelser i *Heimskringla*. Begge forfattere viet også stor plass til forlovede kvinner og døtre. Disse to rollene gikk konsekvent inn i hverandre i *Gesta Danorum*, mens i *Heimskringla* markerte døtrene i de fleste tilfeller slektskap til sin far. I *Heimskringla* var det flere mødre, men disse var synlige i begge kildene.

Hvis vi ser på tidsperspektivet og kvantiteten av kvinner i kildene så stemmer oppgavens opplysninger med Birgit Sawyers tolkning om at kvinner fikk mer plass i kildene før kristendommen ble dominerende, altså i hedensk tid og i overgangsfasen.⁴⁸² I *Heimskringla* er det nevnt mer enn dobbelt så mange kvinner som i *Gesta Danorum*, og resultatene av denne oppgaven styrker Sawyers argumenter. Kvinner nevnes også mindre i *Gesta Danorum* på grunn av Saxos kristne bakgrunn. Grunnen til at Snorre omtaler flere kvinner er også fordi at han inkluderer kvinner fra flere sosiale lag.

Annen grunn til at kvinner er mindre nevnt i *Gesta Danorum* enn i *Heimskringla* er ulike nivåer av statsutvikling. Eksempelene viser at begge forfattere hadde mye fokus på slektskaps- og vennskaps forbindelser, men Snorre fokuserte i mye større grad på dette enn Saxo. Snorre gir mange genealogiske opplysninger om slekter, og flere generasjoner tilbake i tid, mens Saxos omtale har mer preg av institusjonalisering av makthaveres roller.

Politisk makt som kvinner utførte var også avhengig av den rollen de hadde. Kildene viser forskjellige resultater. I *Heimskringla* får enker funksjoner som er ganske nære funksjonene deres avdøde menn hadde. I *Gesta Danorum* er det for få eksempler til å bedømme dette, men de to nevnte enkene fremstår mindre selvstendige enn enker i *Heimskringla*. I *Gesta Danorum* samarbeider hustruer med familien og makthaverne. Dette er det mest synlige av alle kvinnelige roller. I *Heimskringla* er det nevnt mange hustruer, men i de fleste tilfeller vises deres innflytelse på grunn av deres nettverk og/eller tilstedeværelse.

⁴⁸² Sawyer, «Viking-age Women», s. 3.

Mødre var aktive støttespillere i begge kildene. De var bindeledd i relasjoner mellom barna, deres familie, slekt og bekjente. De samarbeidet og noen av dem egget.

Kvinnenes innsats i kirkelivet omtales kun i *Gesta Danorum*. Som nevnt var det å tilfredsstille de kristne verdier et kriterium for å bli beskrevet i denne kilden. (104) Margret Ingesdatter var til og med kirkens patron. De kvinner som Saxo syntes godt om var kristne kvinner.

I *Gesta Danorum* er kvinner til en vis grad synlige i eiendomstransaksjoner. Det ser ut til at i de sakene hvor kvinner var involvert, gjaldt det meste om medgift. Disse forhandlingene viser at størrelse på medgiften var avhengig av maktforholdet mellom familiene. Initiativet (104) Margret Ingesdatter Fredkolla tok til å fordele sin fars arv mellom fornærmede slektninger er unik og derfor ikke pålagt. Det var hennes egen beslutning.

Hvis vi tenker på forskjellene mellom elitekvinner, kan vi først analysere hvilke av dem som hadde flest roller, og hvem som var mindre påvirket av samfunnets normer. Vi må også se på maktens omfang og risikofylte oppdrag. Alle kvinner som fikk flere roller i *Heimskringla* og *Gesta Danorum* er dronninger, kongsdøtre eller de hadde kongelig blod. De som hadde flest roller var; i *Heimskringla* (21) Kristin Sigurdsdatter. Hun er beskrevet som hustru, mor og datter, i tillegg til at hun også var frille. I *Gesta Danorum* var det to kvinner; (104) Margret Ingesdatter Fredkolla som hadde rollene; hustru, datter og mor. (106) Ingeborg av Kiev er beskrevet som; hustru, mor og kvinnelig slekt. Makten kan måles også ved å se på at kongsdøtrene ikke var bundet av tradisjoner i samme grad som andre elitekvinner når det gjaldt utroskap. Verken (105) Ingerid Ragnvaldsdatter eller (21) Kristin Sigurdsdatter ble straffet for deres utroskap, mens det for kvinner fra lavere lag, som (54) søster til Einar og Andreas, (34) Borghild Olavsdatter og Erik I Eiegods elskerinner (se mer om dette under (103) Bodil Thruggotsdatters historie), fikk konsekvenser. Et annet viktig skille mellom ulike elitekvinner var relasjoner. For eksempel satte Snorre veldig stor pris på et bredt nettverk som (11) Malmfrid Mstislavsdatter tilhørte. For Saxo var nettverk som kvinner tilhørte også viktig, for når kongene giftet seg var det som nevnt avgjørende at hun ikke var fra et land som var under Danmark. Utenlandske elitekvinner som ellers var en del av skandinaviske nettverk fikk samme prestisje og handlingsrom som skandinaviske elitekvinner.

Jeg fant kun to venninner i *Gesta Danorum*. Det fantes ingen tilfeller der vennskap mellom kvinner er beskrevet. Jeg fant heller ikke relasjoner mellom roller som svigermor og svigerdatter. Enslige elitekvinner som ikke fikk varig beskyttelse fra egne ektemenn var oftere nevnt i *Heimskringla* enn i *Gesta Danorum*. De enslige kvinnene går på tvers av roller og alder. Enker fikk beskyttelse fra sine familier og nettverkene som ble skapt mens mennene

deres var i live. Friller hadde veldig varierende forhold. I de fleste tilfeller nevnes friller kun kort i *Heimskringla*. Det finnes bare unntak der det kan fortelles om bostedet til en frille. Som eksempel kan nevnes (35) Tora Guttormsdatter som trolig oppholdt seg i kongens hus sammen med dronningen den dagen kongen ble drept. I noen tilfeller er frillene tett knyttet til beskrivelsen av sin familie. Dette er trolig tegn på at familien tok hånd om dem. Det er få opplysninger om kongsmødre som også var friller. Ett eksempel på dette er tjenestepike (36) Tora. Hun fikk forbindelse til kongen, men var tjenestepike hos en bonde. Det nevnes ikke noen tilfeller hvor frillen skifter status og gifter seg. Det skrives heller ikke om tilfeller hvor friller ble forsvart i noen hendelser eller at de fikk noen spesifikke rettigheter. Beskrivelsen av friller i *Gesta Danorum* ligner i Erik I Eiegods tilfelle mest på prostituertes roller og frillene er lite verdsatt.⁴⁸³ Dette gjør at det er for lite informasjon til å reflektere over frillenes levevilkår.

Ugifte, voksne kvinner nevnes også under søsters rolle. Disse kvinnene er fremstilt som sosiale. (53) Gudrid Birgersdatter og (54) søster til Einar og Andreas fra Opplandene kommuniserte med menn. Den første ble møtt med respekt, den andre fikk dårlig rykte, men fikk allikevel beskyttelse fra sin familie. Abbedissen (57) Baugeid er bare så vidt nevnt da hennes bror dør og hun selv trolig var tatt hånd om av klosteret.

Kildene er forskjellige ved at det er et klart skille mellom aristokratiet og bøndene i *Gesta Danorum*, mens i *Heimskringla* kom kongens venner og friller fra ulike sosiale lag.

Kvinnelige eggere finnes i begge kildene. I forhold til antall kvinner i min periode fantes det få, kun tre, eggere. Det var to enker som også var mødre i *Heimskringla* (29) Bergljot, (13) Ingerid Ragnvaldsdatter og (128) Mor til Liutgard som er definert under venninnerrollen i *Gesta Danorum*. Eksemplene tyder på at kvinner kun unntaksvis egger i denne perioden og dette ser ut til å være en sterk maktform som de klarte å utøve i det politiske spillet.

Antall elitekvinner og antall roller som er nevnt i *Heimskringla* og *Gesta Danorum* røper visse forskjeller, se vedlegg nr. 1 og nr. 2. *Heimskringla* nevner totalt 94 elitekvinner, i *Gesta Danorum* er det 53 kvinner, som enten tilhørte eller var forbundet med elitenettverk i Skandinavia. Av 94 kvinner i *Heimskringla* var fem kvinner så lite omtalt at de ikke passet inn under de definerte rammene av roller. Totalt innehar 89 *Heimskringla*-kvinner 114 ulike roller. Dette er mulig fordi en kvinne kunne ha forskjellige roller i forskjellige situasjoner. Totalt er det 19 kvinner som har flere roller enn en. I *Gesta Danorum* er 53 kvinner nevnt, for

⁴⁸³ Saxo, *Gesta Danorum*, 2:875.

fem av dem har vi for lite informasjon til å tilegne dem en rolle. 48 kvinner innehar 59 ulike roller. Åtte kvinner er nevnt under flere roller. Ved å sammenligne tallene (kvinner med rolle(r)-roller-antall kvinner med flere roller) i *Heimskringla* (89-114-20) med *Gesta Danorum* (48-59-8) ser vi at i samme tidsperiode blir nesten dobbelt så mange kvinner nevnt i *Heimskringla*. Kvinnene i *Gesta Danorum*, har også færre roller per kvinne enn i *Heimskringla*.

I de to kildene er det forskjeller på hvilke roller som nevnes oftest. Som jeg har nevnt er det «hustrurollen» som nevnes oftest i begge kildene. Det er ca. en tredjedel av kvinnene som havner i hustrurollen både i *Heimskringla* og *Gesta Danorum*. Det nest største antallet kvinner innehar er morsrollen i *Heimskringla*, mens i *Gesta Danorum* er – døtre. For døtre er der en differanse. Når det gjelder døtrenes rolle i alle andre sammenhenger, unntatt forlovelse, så nevner Snorre dem ofte. Kun fire av 17 ganger legger han vekt på døtrenes forlovelse. Saxo derimot, skriver ikke om døtrene så lenge de ikke forloves, så han nevner kun de døtrene som ble det. Saxos kristne grunnsyn gjør det viktig å poengtere legitime parforhold som produserer legitime barn. Men Snorre brukte ofte døtre som bindeledd mellom familier. Mødre er nevnt i *Heimskringla* 24 ganger, mens i *Gesta Danorum* 11 ganger. Sett i forhold til det større antall kvinner som er beskrevet i *Heimskringla* vil det si at de nevnes omtrent likt.

Den rollen hvor det er flest ulikheter mellom kildene, er rundt friller. Saxo nevner bare så vidt fem friller som i tillegg var vanskelige å identifisere. I *Heimskringla* er friller omtalt mer en dobbelt så mange ganger som i *Gesta Danorum* og de får fyldigere beskrivelse.

Det er færre kvinner i andre roller. Selv om enker hadde mye makt, nevnes situasjonene hvor de er involvert sjeldent i begge kilder: *Heimskringla* fem, *Gesta Danorum* fire ganger. Søstre er en ganske synlig aktør i *Heimskringla*, de er nevnt ni ganger, mens i *Gesta Danorum* – kun to. Kvinner som jeg i forrige delen av oppgaven definerte som «kvinnelige slektninger» er vanskeligere å sammenligne, for det er få tilfeller; i *Heimskringla* er de nevnt tre ganger, mens i *Gesta Danorum* fire ganger. Snorre nevner ikke kvinner fra Skandinavia som var samtalepartnere uten at de også ble beskyldt for samleie. Saxo forteller derimot om en hendelse, der Svein Grathe samlet kreftene ved å være med et jentebarn, debatterte med hennes mor, og tok utfallet av denne samtalen på alvor. Så jeg har registrert disse to under venninnerrollen, og ingen fra *Heimskringla*.

Hvis vi sammenligner *Heimskringla* og *Gesta Danorum* så ser vi at Saxo nevner færre kvinner, men han fortalte mer om hver enkelt av dem. På den annen side skrev Snorre om flere kvinner fra flere samfunnslag og han var mindre eliteorientert.

Det skrives ikke om oppfostring av kvinner, mens det var vanlig å sende sønner til fosterfamilier.

Hvis vi fortsetter å se på vedlegg nr. 1 og nr. 2, finner vi omtrentlige data om kvinners geografiske opprinnelse. For å få data om migrasjon av elitekvinner valgte jeg å sammenligne kvinner med skandinavisk opprinnelse mot de utenlandske. Med samme informasjonsgrunnlag laget jeg to diagram, *vedlegg nr. 5 og nr. 6*. Her viser statistikken at det var større antall kvinner som hadde utenlandske forbindelser i *Gesta Danorum* enn i *Heimskringla*. I *Heimskringla* omtales hovedsakelig Norge, men der det er naturlig omtales også Sverige og Danmark. *Gesta Danorum* omtaler de samme landene, men hovedfokus, i denne kilden, er Danmark. Med denne definisjonen var elitenettverket i Danmark mer multikulturelt enn det norske og svenske. I *Heimskringla* var den største delen av nettverket skandinaver. Danmarks beliggenhet hadde mye å si, de hadde lettere tilgang til den europeiske eliten. Ut fra det Saxo skrev, var det prestisjefullt å utveksle barna på forlovelsesmarkedet mellom de landene som ikke var under andre land. Slike ting tas ikke opp i Snorres *Heimskringla*. I *Gesta Danorum*s tilfelle ble mange kvinner nevnt uten navn og kun som rolle. Det finnes derfor åtte tilfeller hvor jeg ikke kunne finne kvinnenens omtrentlige opprinnelse. Slike tilfeller støtte jeg ikke på i *Heimskringla*. I begge kilder fant jeg lignende antall halvt skandinaver.

Nettverksforskning og analyser av politisk kultur i middelalderforskning. Denne oppgaven er begrenset i tid og omfang, men følger tett opp kvinner gjennom flere generasjoner i ulike roller og nettverk ved hjelp av to kilder. Det finnes imidlertid flere kvinner og flere kilder fra tidlig- og høymiddelalderens Skandinavia. Grundige undersøkelser hjelper å se kvinnenens handlingsrom under ulike omstendigheter. Fra å ha hypotesen at skandinaviske kvinner skilte seg fra kontinentale kvinner grunnet egging, fant jeg ut at bruk av egging var overvurdert i min forskningsperiode da det er få kvinner som egger, mens det er flere som tipser eller forhandler.

Bildet av kvinner i nettverk er veldig mangfoldig. For eksempel var oppførsel som var vanlig for en gruppe kvinner kongsdøtre, straffbart for kvinner fra lavere sosiale lag. Det er også interessant at danske nettverk var så multikulturelle, sammenlignet med de norske nettverkene, hvor det fantes kun få tilfeller av utenlandske kvinner. Det var også store forskjeller mellom utbredelse av den kristne kulturen og kvinnenens innflytelse i disse nettverkene.

Friller i politiske nettverk viser seg å være viktige da de bandt sammen flere elitefamilier, men de er mer detaljert beskrevet i *Heimskringla* enn i *Gesta Danorum*. Saxo

skrev ikke om kvinner fra lavere sosiale lag, mens for Snorre var de en del av sosiale nettverk. Denne oppgaven har et snevert fokus på kvinner i nettverk gjennom ulike roller og funksjoner. Det bør forskes mer på kvinners nettverk fra tidlig- og høymiddelalder i Skandinavia. Både flere kilder og flere vinklinger vil være nødvendig for å kunne forstå bedre kvinners situasjon i denne tidsperioden.

Litteraturliste

Kilder

Sturlason, Snorre. *Heimskringla: Norske konge sagaer*, del 3, Oslo: Gyldendal, 2012, s. 45-299.

Grammaticus, Saxo. *Gesta Danorum: The history of the Danes*, redigert av Karsten Friis-Jensen, volume 2, Oxford: Calendon Press, 2015.

Artikler

Bagge, Sverre. «Kvinner i politikken i middelalderen». I *Middelalderkvinner-liv og virke Onsdagskvelder i Bryggens Museum*, redigert av Ingvild Øye, volume 4, Bergen: Bryggens Museum, 1989, s. 22-30.

Bagge, Sverre. «Mann og kvinne i Heimskringla». I *Fokus på kvinner i middelalderkilder, rapport fra symposiet «Kilder til kvinnehistoriske studier i nordisk middelalder»*, redigert av Berit Jansen Sellevold, Else Mundal, Gro Steinsland, Isegran, september 1990, Skara: Viktoria Bokförlag, 1992, s. 8-31.

Bagge, Sverre. «Women in Old Norse Society and their Images in Literature». I *Collegium medievale Tverfaglig tidsskrift for middelalderforskning Interdisciplinary Journal of Medieval Research*, volum 10, nr. 1-2, Oslo: Collegium Medievale Society for Medieval Studies, 1997, s. 175-183.

Bandlien, Bjørn. «The Church's Teaching on Women's Consent: A threat to Parents and Society in Medieval Norway and Iceland?». I *Family, marriage and property devolution during the Middle Ages*, redigert av Lars Ivar Hansen, Tromsø: University of Tromsø, 2000, s. 55-79.

Benedictow, Ole Jørgen. «Reproduksjon og undertrykkelse». I *Kvinnenes kulturhistorie Fra antikken til år 1800*, redigert av Vogt Kari, Lie Sissel, Gundersen Karin, med fler., volum 1, Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø: Universitetsforlaget AS, 1985, s. 121-125.

Benedictow, Ole Jørgen. «The Milky Way in History: Breast Feeding, Antagonism between the Sexes and Infant Mortality in Medieval Norway». I *Scandinavian Journal of History*, volum 10, nr. 1, Stockholm: The Almqvist&Wiksell Periodical Company, 1985, s. 19-53.

Damsholt, Nanna. «Theories of Patriarchy and Women's History». I *Female power in the middle ages: Proceedings from the 2. St. Gertrud Symposium Copenhagen, August 1986*, redigert av Karen Glente, Lise Winther-Jensen, Copenhagen: C. A. Reitzel, 1986, s. 55-76.

Damsholt, Nanna. «Women in Latin Medieval Literature in Denmark e. g. annals and chronicles». I *Aspects of Female Existence: Proceedings from The St. Gertrud Symposium "Women in The Middle Ages" Copenhagen, September, 1978*, redigert av Birte Carlé, Nanna Damsholt, Karen Glente med fler, Copenhagen, Gyldendal, 1980, s. 58-68.

Dübeck, Inger. «Women, Weddings and Concubines in Medieval Danish Law». I *Scandinavian Journal of History*, 17; Oslo-Stockholm: Scandinavian University Press, 1992, s. 315-322.

Esmark, Kim, Hermanson, Lars, Orning, Hans Jacob. «Det rettsantropologiske perspektivet innenfor europeisk middelalderhistorie». I *Gaver, ritualer, konflikter Et rettsantropologisk perspektiv på nordisk middelalderhistorie*, redigert av Hans Jacob Orning, Kim Esmark, Lars Hermanson, Oslo: Unipub, 2010, s. 5-35.

Grambo, Ronald. «Uren og hedning Replik til Erik Gunnes». I *Historisk Tidsskrift*, volum 55, Oslo: Universitetsforlaget, 1976, s. 108-110.

Græsdal, Kathrine. «Joint Ownership in Medieval Norway». I *Family, marriage and property devolution during the Middle Ages*, redigert av Lars Ivar Hansen, Tromsø: University of Tromsø, 2000, s. 81-97.

Gunnes, Erik. «Svar til Grambo». I *Historisk Tidsskrift*, volum 55, Oslo: Universitetsforlaget, 1976, s. 111-112.

Gunnes, Erik. «Uren og hedning». I *Historisk Tidsskrift*, volum 54, Oslo: Universitetsforlaget, 1975, s. 89-99.

Haastrup, Ula Lind, H. Hohn. «Dronning Margrete Fredkulla. Politisk magthaver og mæcen for byzantisk kunst i danske kirker i 1100-tallets begyndelse». I *Medeltidens genus: Kvinnors och mäns roller inom kultur, rätt och samhälle. Norden och Europa ca. 300-1500*, redigert av

Lars Hermanson, Auður Magnúsdóttir, Göteborg: Göteborgs Universitet, 2016 etter Martin Cl. Gertz (utg.), *Vitae Sanctonum Danorum* (Köpenhamn 1908-1912), s. 29-71.

Haaland, Hilde Elisabeth. «Magi og kjønn i de norrøne lovene». I *Køn, religion og kvinder i bevægelse Konferanserapport fra det VI. Nordiske Kvindehistorikermøde tisvildeleje 12.-15. August 1999*, redigert av Anette Warring, Roskilde: Institut for historie og samfundsforhold Roskilde Universitetssenter, 2000, s. 306-321.

Hansen, Lars Ivar. «Slektskap, eiendom og sosiale strategier i nordisk middelalder». I *Collegium medievale Tverfaglig tidsskrift for middelalderforskning Interdisciplinary Journal of Medieval Research*, volum 7, nr. 2, Oslo: Society for Medieval Studies, 1994, s. 103-112, 118-154.

Hertzberg, Ebbe. «Inga af Varteig og hendes ættlegg». I *Historisk Tidsskrift*, bind 1, række 5, Kristiania: Grøndahl&Søns Bogtrykkeri, 1912, s. 1-28.

Jacobsen, Grethe. «Pregnancy and Childbirth in the Medieval North: A Topology of Sources and a Preliminary Study». I *Scandinavian Journal of History*, volum 9, Sweden, Göteborg: Graphic Systems AB, 1984, s. 91-111.

Jexlev, Thelma. «Wills, Deeds, and Charters as Sources for the History of Medieval Women». I *Aspects of Female Existence: Proceedings from The St. Gertrud Symposium "Women in The Middle Ages" Copenhagen, September, 1978*, redigert av Birte Carlé, Nanna Damsholt, Karen Glente med fler, Copenhagen, Gyldendal, 1980, s. 28-40.

Kvalsund, Ola. «Kongsdatteren Cecilia og Stallaren Gudleik av Ask». I *Historisk Tidsskrift*, 31 bind, Kristiania: Grøndahl & Søns boktrykkeri, 1937-1940, s. 445-450.

Magnar Kruse, Bjørge. «Kong Sverres mor var fra Sunnmøre». I *Historisk Tidsskrift*, bind 40, Oslo: Universitetsforlaget, 1960-61, s. 148-153.

Magnusdóttir, Auður. «Kingship, Women and Politics in Morkinskinna». I *Disputing Strategies in Medieval Scandinavia*, redigert av Kim Esmark, Lars Hermanson, Hans Jacob Orning, Helle Vogt, Leiden•Boston: Brill, 2013, s. 83-106.

Mundal, Else; Steinsland, Gro. «Kvinner og medisinsk magi». I *Kvinnors Rosengård Medeltidskvinnors liv och hälsa, lust och barnafödande. Föredrag från nordiska*

tvärvetenskapliga symposier i Århus aug. 1985 och Visby sept. 1987, redigert av Hedda Gunneng, Beata Losman, Bodil Møller Knudsen med fler, Kongälv: Goterna, 1989, s. 97-121.

Nors, Thyra. «Illegitimate Children and Their High-Born Mothers: Changes in the perception of Legitimacy in Medieval Denmark». I *Scandinavian Journal of History*, 21, Scandinavia University Press, 1996, s. 17-18, 20-37.

Ormøy, Ragnhild. «Enkers økonomiske og rettslige stilling I norsk middelalder». I *Historisk Tidsskrift*, volum 69, Oslo: Universitetsforlaget, 1990, s. 455-470.

Ormøy, Ragnhild. «Women as Landowners Seen in the Development of Society in the Norwegian Middle Ages». I *Female power in the middle ages: Proceedings from the 2. St. Gertrud Symposium Copenhagen, August 1986*, redigert av Karen Glente, Lise Winther-Jensen, Copenhagen: C. A. Reitzel, 1986, s. 172-182.

Rygh, Arne. «Haakon Thoresfostres mor». I *Historisk Tidsskrift*, Den Norske Historiske Forening, 5 række, 3 bind, Kristiania Grøndahl & Sønns boktrykkeri, 1916, s. 314-321.

Sanmark, Alexandra. «Women at the things». I *Kvinner i vikingtid*, redigert av Nancy Coleman, Nanna Løkka, Oslo: Scandinavian Academic Press, 2014, s. 89-101.

Sawyer, Birgit. «Faith, Family, and Fortune: The Effect of Conversation on Women in Scandinavia». I *Household, Women, and Christianities: In Late Antiquity and The Middle Ages*, redigert av Anneke B. Mulder-Bakker, Jocelyn Wogan-Browne, Turnhout: Brepols, 2005, s. 109-123.

Sawyer, Birgit. «Viking-age Women». I *Viking Heritage Magazine*, Visby: Högskolen på Gotland, 2004, s. 3-6.

Sawyer, Birgit. «Women as bridge-builders: The role of women in viking age Scandinavia». I *People and Places in Northern Europe 500-1600 Essays in Honour of Peter Hayes Sawyer*, redigert av Ian Wood og Niels Lund, Woodbridge: The Boydell Press, 1991, s. 211-235.

Sawyer, Birgit. «Women as Landholders and Alienators of Property in Early Medieval Scandinavia». I *Female power in the middle ages: Proceedings from the 2. St. Gertrud Symposium Copenhagen, August 1986*, redigert av Karen Glente, Lise Winther-Jensen, Copenhagen: C. A. Reitzel, 1986, s. 156-171.

Sellevoid, Berit J. «Knokler, oldsaker og kvinner Fysisk antropologi som metode til kunnskap om kvinner i middelalderen». I *Kvinnearbeid i Norden fra vikingtiden til reformasjonen Foredrag fra et nordisk kvinnehistorisk seminar i Bergen 3 – 7 august 1983*, Bergen: Universitet i Bergen, 1983, s. 63-77.

Sellevoid, Berit J. «Kvinnen, kirken og døden: Middelalderbegravelser i Norden». I *Kirkehistorier: Rapport fra et middelaldersymposium*, redigert av Nanna Damsholt, Grethe Jacobsen, Niels Henrik Holmqvist-Larsen, København: Museum Tusulanums Forlag Københavns Universitet: 1996, s. 151-169.

Sigurdsson, Jon Vidar. «Noen hovedtrekk i diskusjonen om det islandske middelaldersamfunnet etter 1970». I *Collegium mediaevale Tverrfaglig tidsskrift for middelalderforskning Interdisciplinary Journal of Medieval Research*, volum 18, Oslo: Collegium Mediaevale Society for Medieval Studies, 2005, s. 1114-127.

Steinsland, Gro. «Husfrue, Gydjer og Volver». I *Kvinnernes kulturhistorie Fra antikken til år 1800*, redigert av Vogt Kari, Lie Sissel, Gundersen Karin, Bjørgum Jorunn, volum 1, Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø: Universitetsforlaget AS, 1985, s. 126-130.

Tjersland, Leif. «Cecilia Sigurdsdatter». I *Historisk Tidsskrift*, 31 - te bind, Kristiania: Grøndahls&Søns boktrykkeri, 1937 – 1940, s. 546-547.

Tryti, Anna Elisa. «Kvinner og klosterliv». I *Middelalderkvinner-liv og virke: Onsdagskvelder i Bryggens Museum*, redigert av Ingvild Øye, volum 4, Bergen: Bryggens Museum, 1989, s. 31-47.

Øye, Ingvild. «Birgit Sawyer: «Kvinnor och familj i det forn- och medeltida Skandinavien», Skara, Viktoria Bokförlag, 1992. s. 112 og Inger Lövkrona «Kvinnospår i medeltiden», Lund, Lund University Press, 1992, s. 160.» I *Historisk Tidsskrift*, volum 73, Oslo: Universitetsforlaget, 1994, s. 119-121.

Øye, Ingvild. «Kvinner, kjønn og samfunn. Fra vikingtid til reformasjon». I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie, Fra vikingtid til 2000 år skiftet*, redigert av Ida Blom og Sølvi Sogner, Oslo: Cappelen Akademisk forlag, 2005, s. 21-101.

Øye, Ingvild. «Middelalderkvinner i tverrfaglig belysning». I *Historisk Tidsskrift*, volum 69, Oslo: Universitetforlaget, 1990, s. 435-454.

Øye, Ingvild «Ragnhild Simonsdatter and Women's Social and Economic Position in Norse Society». I *Collegium Medievale Tverfaglig tidsskrift for middelalderforskning Interdisciplinary Journal of Medieval Research*, volum 15, Oslo: Society for Medieval Studies, 2002, s. 81-91.

Bøker

Aasen, Elisabeth. *Bergenske kvinner fra Sankta Sunniva til Karine Korgekone*, Oslo: Pax Forlag, 2006.

Arnorsdotter Agnes S. *Konur og vígamenn. Staða kynjanna á Íslandi á 12. og 13. öld*, Reykjavík: Sagnfræðistofnun-Háskólaútgáfan, 1995.

Bagge, Sverre. *Mennesket i middelalderens Norge: Tanker, tro og holdninger 1000-1300*, Oslo: Aschehoug, 1998.

Bandlien, Bjørn. *Å finne den rette: Kjærlighet, individ og samfunn i norrøn middelalder*, Oslo: Den Norske Historiske Forening, 2001.

Blom, Ida, Sogner, Sølvi, Melby, Kari med flere. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie, Fra vikingtid til 2000 år skiftet*, Oslo: Cappelens Akademisk forlag, 2005.

Helle, Knut. *Gulatinget og Gulatingslova*, Leikanger: Skald, 2001.

Hermanson, Lars. *Släkt, vänner och makt: En studie av elitens politiska kultur i 1100-talets Danmark*, Göteborg: Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg, 24, 2000.

Jacobsen, Grete. *Guilds in Medieval Denmark The Social and Economic Role of Merchants and Artisans. A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (History)*. Phd. avhandling. University of Wisconsin-Madison: 1980.

Jochens, Jenny. *Old Norse Images of Women*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996.

Jochens, Jenny. *Women in Old Norse Society*, Ithaca and London: Cornell University Press: 1995.

Jordan, Karl. *Henry The Lion: A Biography*, Oxford: Clarendon Press, 1986.

Kjelstadli Knut, *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*, Oslo: Universitetsforlaget, 1999.

Maason, Emma. *The House of Godwine: The History of a Dynasty*, London and New York: Palgrave Macmillan, 2004.

Magnusdóttir, Auður. *Frillor och fruor. Politik och samlevnad på Island 1120 – 1400*. Phd. Avhandling. Gøteborg: Elanders Graphic Systems, 2001.

Moseng, Ole Georg, Opsahl, Erik, Pettersen, Gunnar I. med flere. *Norsk historie I: 750-1537*, Oslo: Universitetsforlaget, 2007.

Oblamrks, Åke. *Alla Sveriges Drottningar*, Stockholm: AWE/ GEBERS, 1973.

Sawyer, Birgit; Sawyer, Peter. *Medieval Scandinavia: From Conversation to Reformation circa 800-1500*, London, University of Minesota Press Minneapolis, 1993.

Sigurdsson, Jon Vidar. *Det Norrøne Samfunnet Vikingen, Kongen, Erkebiskopen og bonden*, Oslo: Pax Forlag A/S, 2008.

Sigurdsson, Jon Vidar. *Den vennlige vikingen: Vennskapets makt i Norge og på Island*, Oslo: Pax Forlag A/S, 2010.

Sigurdsson, Jon Vidar, Riisøy, Anne Irene. *Norsk Historie 800-1536 Frå krigerske bønder til lydige undersåttar*, Oslo: Det Norske Samlaget, 2011.

Nettsider

Biodiversity heritage library, s. v. «Christiania Videnskabs – Selskabs Forhandlingene». 17. 04. 2016. <http://www.biodiversitylibrary.org/bibliography/62508#/details>

Dansk Biografisk Leksikon, s. v. «Harald Kesja». 11.03.2016. http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Monarki_og_adel/Konges%C3%B8n/Harald_Kesja

Dansk kvinnebiografisk leksikon, s. v. «Estrid». 11.03.2016. <http://www.kvinfo.dk/side/597/bio/641/origin/171/>

Den Store Danske, s. v. «abodritter». 04.05.2016.

http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Frankrig/Frankerriget_493-843/abodritter

Encyclopædia Britannica, s. v. «Harold II». 11.03.2016.

<http://global.britannica.com/biography/Harold-II>

Encyclopædia Britannica, s. v. «Zoe (Byzantine empress) ». 12.03.2016.

<http://global.britannica.com/biography/Zoe-Byzantine-empress>

Norsk Biografisk Leksikon, s. v. «Brigida Haraldsdatter». 13.01.2016.

https://nbl.snl.no/Brigida_Haraldsdatter

Norsk Biografisk Leksikon, s. v. «Sigurd 1 Magnusson Jorsalfare». 14.03.2016.

https://nbl.snl.no/Sigurd_1_Magnusson_Jorsalfare

Sawyer, Birgit, «Valdemar, Absalon and Saxo: Historiography and politics in medieval Denmark», s. 685-705. 12.09.2014.

http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rbph_00350818_1985_num_63_4_35_18

Store Norske Leksikon, s. v. «Gulatingloven». 14. 01. 2016. <https://snl.no/Gulatingloven>

Store Norske Leksikon, s. v. «middelalderen». 10.04.2016. <https://snl.no/middelalderen>

Svenskt biografiskt lexikon, s. v. «Cecilia Knutsdotter av Danmark». 15.03.2016.

<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=16520>

Nettsider som er brukt til dateringer av fødselsdatoer til kvinner:

Dansk Biografisk Leksikon, http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon

Norsk Biografisk Leksikon, <https://nbl.snl.no/>

Store Norske Leksikon, <https://snl.no>

Svenskt biografiskt lexikon, <https://snl.no/>